

Arxiu històric FUNDACIÓ JAUME BOFILL

2on. Encontre de Ciències Humanes i Socials dels Països Catalans

DESEMBRE 1978

FUNDACIÓ
Fundació
JAUME
Jaume
BOFILL
Bofill

2on. Encontre de Ciències Humanes i Socials dels Països Catalans
a Ciutat de Mallorca. 8, 9 i 10 de desembre de 1978.

Facultat de Filosofia i Lletres. Apartat 598. Ciutat de Mallorca

1er. Full Informatiu - Juliol 1978

L'acollida que ha tingut la "Justificació i crida" del 2on Encontre que varem enviar fa uns mesos, tant pel que fa a les inscripcions rebudes com pel que fa a les comunicacions ofertes, ha permès a la Comissió Organitzadora d'avançar en l'organització i metodologia de la trobada. Així, doncs, us posem al corrent del resultat del nostre treball.

1.- En primer lloc recordem, als que no ho hagin fet encara, que cal formalitzar la preinscripció, d'acord amb el full que vam adjuntar al document de Justificació i crida. A partir d'ara la informació sobre el 2on Encontre únicament es farà arribar a les persones que hagin manifestat el seu interès de participar-hi mitjançant l'esmentat full de preinscripció. L'adreça de la secretaria de l'Encontre és: Facultat de Filosofia i Lletres. Apartat 598. Ciutat de Mallorca.

2.- Els textos de les comunicacions i ponències es donaran als participants abans de l'inici de l'Encontre. Les comunicacions, d'una extensió màxima de quinze folis a doble espai, han de ser enviades a la secretaria de l'Encontre abans del dia primer d'octubre.

3.- La inscripció definitiva inclourà els dinars dels dies 8, 9 i 10. Una agència es farà càrrec de resoldre el viatge i l'estada d'aquelles persones que ho necessitin. Tant el preu exacte de la inscripció com el nom i l'adreça de l'agència es facilitaran en el proper full informatiu.

4.- Detallem a continuació el programa del 2on. Encontre, el qual està subjecte a possibles modificacions i encara està pendent la confirmació definitiva d'algun dels ponents.

<u>dia 8</u>	9	Recepció i control d'inscripcions
	10,30	Presentació de l'Encontre
	11	Ponència I "Per una teoria del fet nacional i anàlisi del procés d'una consciència nacional"
		Ponents: Lluís V. Aracil, Joan Porrell, Josep Fontana.
	16	Sessió de seminaris sobre la ponència I
	17,30	Pausa
	18	Debat sobre la ponència I
	19,30	Pausa
	20	Sessió oberta. Aportació internacional i col·loqui.
<u>dia 9</u>	9,30	Ponència II "Les classes socials i la qüestió nacional"
		Ponents: Alfons Cucó, Jordi Estivill, Gregori Mir.
	11	Pausa
	11,30	Ponència III "Homogeneïtat i heterogeneïtat dels espais i estructures"
		Ponents: Bertomeu Barceló, Joan Becat, Isidor Marí.
	16	Sessió de seminaris sobre les ponències II i III
	19,30	Pausa
	20	Sessió oberta. Aportació internacional i col·loqui.
<u>dia 10</u>	9,30	Resums dels seminaris de les ponències II i III.
	10,30	Pausa
	11	Debat sobre les ponències II i III
	12,30	Cloenda.

el cas de Perpinyà, seran invitats a presentar comunicacions dels seus treballs, investigadors estrangers, els quals, des de perspectives teòriques i pràctiques

diferents de les nostres, poden ajudar-nos a clarificar posicions, alhora que repercutiran en llurs països d'origen les nostres preocupacions actuals. Aquest segon Encontre, doncs, no pot pretendre, a priori, d'arribar a conclusions polítiques concretes, sinó de contribuir a facilitar el suport teòric, a partir de la recerca, per a les diferents posicions ideològiques i científiques sobre la formació i el desenvolupament de les nacionalitats. En aquest sentit, creiem que l'interès d'aquest 2on. Encontre radica més en l'estudi dels aspectes i problemes metodològics i d'interpretació que no pas en el contingut concret dels resultats que, tanmateix no volem negligir.

L'Encontre, tal com el preveiem, tindrà a la pràctica dos tipus de sessions. Unes de caràcter general o plenari on es tractarà de fer sobretot un balanç crític sobre la producció teòrica referida al tema. I unes altres de caràcter més especialitzat, en forma de seminari, on els participants podran reunir-se pluridisciplinàriament o no per a tractar qüestions menys globals. Això per tal d'evitar un dels esculls amb què vam topar a Perpinyà.

D'acord amb això, us enviem un primer esbós de programa i un butlletí de preinscripció que, en el cas que el nostre projecte susciti el vostre interès, us preguem que ens vulgueu retornar com més aviat millor a la següent adreça: 2on. Encontre de Ciències Humanes i Socials dels PP.CC. Facultat de Filosofia i Lletres. Apartat 598. Ciutat de Mallorca.

Comissió Organitzadora :

Rafael Aracil
Francesc Artal
Albert Balcells
Bertomeu Barceló
Joan Borrell
Carles Camps
Alfons Cucó
Jordi Estivill
Angel Fabra
Climent Garau
Manuel Jorba
Enric Lluch
Isidor Marí
Joan Martínez Alíer
Miquel Melià
Joan Francesc Mira
Andreu Murillo
Ismael Pitarch
Jordi Planes
Jordi Porta
Sebastià Serra

Eduard Olivera Ferrer

Catalanisme i anarquisme. L'Anarquisme i el fet nacional català. (1900-1907)

S'ha interpretat sempre l'anarquisme català com a fenomen social allunyat totalment de les reivindicacions nacionals catalanes del període que estudiem.

Es cert que alguns sectors obreristes i anarquistes identificaven catalanisme i reivindicació burgesa; - però no ho és menys que, havent entrat el catalanisme, ^{en els primers anys del segle} com havia entrat, en àmplies capes de la població, els obrers militants al moviment llibertari estaven interessats també ^{en} l'alliberament de Catalunya.

Ara bé, les capes treballadores més conscienciades de llur paper, tenien ficat al cap que era perdre el temps lluitar per unes reivindicacions nacionals quan ells estaven mancats dels més elementals i dignes requisits per viure. En tot cas el seu interès catalanista es reduïa unes reivindicacions culturals. Això en el cas dels més il·lustrats. Tal és el cas de les publicacions Avenir (1905-1906) i Tramontana. (1907) (1)

Era la tradició netament popular, d'un poble que parlava i pensava en català, però que no l'escrivia perquè, els qui en sabien, havien après les primeres lletres en castellà. Per això les publicacions, escrites essencialment per gent molt de la base, eren castellanes: Solidaridad Obrera, El Productor, Tierra y Libertad. Tot i

que encara hi havia una altra raó: la necessitat d'enviar exemplars a la resta de l'Estat, donat que essent Catalunya el centre del moviment obrer de la Península, comptabilitzava la majoria de publicacions obreristes.

Per altra banda, la idea d'internacionalisme - proletari, tan arrelada a casa nostra, era contraposada al nacionalisme, a l'alliberament nacional.

En el fons, però, aquest internacionalisme, al igual que l'antiestatisme, l'antimilitarisme, etc., cal interpretar-lo com un enfrontament amb el govern centralista de Madrid. És clar que l'anarquisme anava molt més lluny, però el que feia que s'emportés darrera seu a una gran massa treballadora, era el fet real i pròxim d'un govern que no resolía els problemes de l'obrer.

Per altre costat, aquest treballador català, es trobava amb la disjuntiva d'acatar l'estatisme madrileny, o d'atacar-lo i acceptar el joc que li oferia el catalanisme; però una vegada agenciat per la burgesia, a la qual veia cada jornada a la fàbrica, no podia tampoc veure sol·lucionats llurs problemes de supervivència, a través del Catalanisme.

Per tot això cal acceptar que el catalanisme obrerista, el catalanisme anarquista, fou obra de molts pocs.

Però recordem també que eren molta pocs els qui tingueren un anticatalanisme militant que de fet els posava en la mateixa línia que els lerrouxistes.

●. Els intel.lectuals passats a la lluita social.

Hom^{la} dit ja que el moviment que intentà cultura-
litzar els treballadors catalans, acabà de fet, amb el
procés de Montjuïc. (1bis). Però un reduït grup d'aquests
lletraferits, en lloc d'abandonar els anhels populistes,
els seguiren més lluny encara.

Tal es el cas de Jaume Brossa i Felip Cortiella.

Brossa, que segons Ramón D. Perés era de la ge-
neració "formada entre'ls ateneus i les societats obre-
res" (2^a) pot resumir la figura d'aquest intel.lectual
modernista que continuà en la doble línia nacionalista -
i obrerista.

En aquest sentit, conservem una clarificadora -
col.laboració seva a "La Revista Blanca" que ens deter-
mina el seu pensament respecte a la valoració del cata-
lanisme com a element paral.lel a la lliberació socialis-
ta antiautoritària. L'article, amb el títol de "Catala-
nismo y Socialismo", apareix a la publicació que a Ma-
drid dirigien els Urales (3^a).

En primer lloc, Brossa reconeix la força del ca-
talanisme com a conseqüència de la decadència del poder
central. El catalanisme, ve a dir, és el resultat de -
l'odi contra el centralisme:

"Es innegable que el ambiente está saturado de catalanismo y que el odio al poder central, a la política madrileña, a la mentira triunfante en todos los organismos, ha venido a fortalecer el movimiento antes puramente sentimental del regionalismo. Hasta ahora, el catalanismo había consistido en algo así como un partido de estufa, que no podía sufrir el contacto con la realidad ambiente, y si por fin ha salido al aire libre, débese en parte, a los desplantes patrioterros de los Romeros y del inconmesurable "Imparcial" (4/4)

El catalanisme, per a Brossa, és doncs, més fruit d'una reacció que no pas d'un convenciment de lluita per la llibertat catalana.

Ara bé, hem de recordar que l'autor de l'article s'està referint sempre al Catalanisme com a partit polític, no pas com a consciència col·lectiva. Es en aquest sentit que cal interpretar l'auge del catalanisme polític després del fracàs del regeneracionisme. El catalanisme és "subversiu" ja que atenta contra les estructures de l'Estat, però en la pràctica "es el partido - menos revolucionario que hay en España" (5/4). És un partit identificat amb els problemes econòmics d'una minoria:

"Del regionalismo de flors i violas de los certámenes literarios, se ha pasado bruscamente al regionalismo del tancament de caixas. Indudablemente esto es hacer política catalana; pero política fragmentaria al fin" (6/4).

Per tant, aconseguits els fins econòmics i de pressupost que es proposa el catalanisme, restaran els mateixos problemes que abans: les diferències de classe, la inassequibilitat de la cultura controlada per uns quants, etc., Catalunya seguirà, doncs, "Tan española, tan atrasada y tan salvaje como antes".

Brossa sap que hi ha militants catalanistes que estan enfrontats amb els catalanistes "oportunistes", "feudatarios del clericalismo" però és cert que fracassaran en el seu intent de posposar les reformes econòmiques als drets de l'home. Els catalanistes, recorda, no feren res per evitar els processos de Montjuïc.

Fins aquí la primera part de l'article en què l'autor ha puntualitzat totes i cadascun dels problemes inherents al catalanisme polític. En la segona part, - intenta convèncer el lector que tot i les seves limitacions hi ha uns valors no gens despreciables en el si - del catalanisme. Valors que el proletariat no pot menysprear.

Els treballadors deuen recolzar les reivindicacions dels catalanistes tenint cura de no confondre-s'hi:

"Al objeto de impulsar la revolución económica-social, los obreros deben ayudar a las reivindicaciones autonomistas; pero sin confundirse con los catalanistas, para poner su atención en un ideal más elevado y por encima de exclusivismos de nacionalidad y de clase" (7)24.

El catalanisme, ha demostrat que tractava essencialment, de reivindicar unes qüestions fiscals, recordem que Brossa escriu gairebé 20 mesos després del "Tancament de caixes". Per tant "el proletariado hará muy bien en permanecer en actitud expectante enfrente de una contienda entre el fisco y la arbitrariedad, de una parte, y de la otra, los intereses de los contribuyentes".

Ara bé, si el triomf de l'autonomisme pot portar a l'adveniment d'una sèrie de mesures que redundin en pro del proletariat (la supressió de les lleves, política antiproteccionista, garanties laborals, etc), aquest podria acceptar "el nuevo estado de derecho como un parentesis que le permitiera reorganizarse capacitándose para la lucha que, tarde o temprano, ha de sobrevenir".

Aquesta preparació del proletariat, Brossa l'entén:

a) com una reactivització del moviment i de la lluita cooperativista, que tenia tant d'èxit aleshores.

b) amb una preparació intel·lectual que ha d'anar acompanyada per la pràctica de la solidaritat proletària: "a la regeneración mesocrática hay que oponer la regeneración proletaria; hay que organizar las fuerzas socialistas; hay que aunar los esfuerzos de todos, haciendo desaparecer la dualidad de los trabajadores industriales y los agrícolas; hay que difundir la instrucción y por encima de todo hay que combatir la tendencia al - integrismo que se observa en los partidos políticos y - que en los socialistas produciría peores daños" (8) ~~11~~

Aquest era el problema cabdal del proletariat: la seva manca de preparació, de conscienciació diriem - avui. Per això, ja ho hem vist, molts esforços dels elements àcrates es dirigien cap a la instrucció, cap a la educació.

També Brossa estava preocupat per aquesta educació proletària:

"Nos hallamos en vísperas de honda transformación política, y si los hechos no se producen bajo una orientación social determinada, será debido a la falta de preparación del proletariado" (9) ~~11~~

Però a la fi, l'anarquistoide Brossa és veié decantat i absorbit per aquell catalanisme, que temps en - avenir, hauria d'omplir més aquest buit de nacionalisme

allunyat dels cenacles clericals i ruralistes. Jaume Brossa l'incomprens, l'excèntric, se sentia més en el seu - ambient en un "Poble Català" que no pas en qualsevol - diari obrerista. Tampoc pogué resistir el contacte amb la realitat semianalfabeta del moviment obrer. Era més un "il.luminat" (107), com ell mateix deia, que no pas un obrerista convençut. Així es veia allunyat dels noucentistes per massa independent i agressiu. i refusat - per l'obrerisme organitzat que havia emprès ja, després de tants entrebancs, el camí ferm de l'organització moderna.

Però certament que Brossa pesà, molt més del que podria semblar, en ambients obrers que sentien la preocupació catalanista. En aquest sentit, cal recordar l'ús reiteratiu per part de Brossa, de la paraula "Avenir" - que temps després es convertiria en la capçalera d'una publicació àcrata i catalanista que tot seguit passarem a analitzar.

La revista "Avenir" i Felip Cortiella.

Sabem, com ja hem dit, que aquesta publicació - setmanal de "Nous horitzons de perfecció" fou fundada - i promocionada per Felip Cortiella, després del fracasar en l'intent de crear un centre cultural obrerista (el

"Centro Fraternal de Cultura"). Cortiella, home d'una gran activitat, treu al carrer "Avenir" el 4 de març de 1.905.

Els col.laboradors de "AVENIR. Publicació Setmanal de Nous Horitzons de Perfecció" (1234) formaven una extranya barreja de coneguts anarquistes (Mas-Gomeri, - Albert, Claudio Jóvenes, etc.) i intel.lectuals, anarquit-zans alguns, com Cortiella o Jaume Bausà.

La publicació pretenia recollir l'herència de tantes revistes que volgueren "una vida lliure, forta i conscient, vida d'amor , de joia i de salut, per tot-hom armonisada am les lleis del més intel.ligent i vital dels naturismes" (1245) empalmant així amb el típic naturisme de bona part de l'anarquisme noucentista.

"Avenir" volia succeir i alhora superar les revistes que d'alguna manera encara pervivien en el "modernisme", revistes amb "títols més escaients i modernisats de jovenesa, de germanor, d'avenç" (137). És facil deduir que es refereix a Joventut i a L'Avenç, publicacions que quedaven curtes pels interessos que guiaven - al grup de Cortiella, molt més militant. Aquests volien anar més lluny, anhelaven "implantar la Ciutat feliç" - i ambicionaven l'ensenyança regionalista per "a tots els

individuos en general i a les col·lectivitats obreres en particular" (144).

Continua l'editorial, que atribuïm al mateix - Cortiella, amb una crítica, molt en la línia àcrata, - contra la politització dels medis obrers per causa dels "Mals pastors" que els han enlluernat amb "assortit de - fraternitats de cantina i d'igualtats que no passen de la tramoia legalista".

Saben ben bé els de "L'Avenir" que hauran de - lluitar en un ambient on fins i tot, part de les seves pròpies files els seran adverses:

"Cal furgar en tots els sentits, en ciències, en arts, en les costums, renovar-ho tot i crear un altre mena de viure'ls pobles de - la que fins avui ha imperat; un altre mena de viure que no indigni i envileixi com l'actual. Fins les idees més avançades, les nostres salvadores idees de no Estat, no Religió, no capitalisme i tots els problemes de l'educació i de l'afectivitat necessiten un renovellament seriós i profund. La rutina de les concepcions primitives, l'encarcament, la limitació, la legislació que'ls mateixos mestres i lluitadors d'ahir s'han deixat formar en sos cervells han cristallitzat en les masses revolucionàries d'avui i constitueixen un obstacle al progrés i son una tirania pera les intel·ligències joves." (145)

Acaba l'editorial amb un crit contra "l'autoritat, Iglesia i Capitalisme, aquests tres grans plagues d'ara que tot ho enmetzinen i aniquilen", que resumeix

el pensament anarquistoide de l'Avenir.

Per això els anarquistes que resten enfrontats a aquestes tres grans "plagues", tampoc poden recolzar el catalanisme. Aquest és també, mig adormit - encara, l'esperit alliberador del proletariat, donat - que, tal com l'entenia Mas-Gomeri, el nacionalisme català afegia "odioses fronteres polítiques a les ja existents (...) garantin-les amb els mateixos medis violents d'avui" (16a).

En aquest sentit, és interessant recordar el gravat que inclogué anys després Solidaridad Obrera - en el seu primer número. Gravat en el qual es representava el catalanisme com a l'opi del treballador, com a l'enemic de la seva associació lliure i alliberadora.

Però ni Mas-Gomeri ni la resta de components de l'"Avenir" eren enemics de les reivindicacions catalanes, combatien el catalanisme en tant que es presentava pura i simplement com a pas d'un sistema estatal a un altre igualment autoritari. Ells no combatien el catalanisme;

"Lo que si combatim és a l'Estat que ells (els catalanistes) preconisen, absolutament igual als Estats o formes de govern ja d'antic establertes en el món i am les que'l poble -

sofreix les mateixes tiranies resultant fictícia la pretinguda evolució" (13)

Perquè els únics que tenien ben definida la idea de catalanisme, és a dir, els qui estaven organitzats "son - els que entenen per fer patria'l mellorar les condicions d'administració regionals pera'l bon profit dels seus - interesos" (18); i aquests resulten ser els mateixos - que intenten "rebar-nos la part sagrada que'ns correspon en el patrimoni social".

Bausà, un altre habitual col.laborador, es trobava en la cruïlla d'acceptar el nacionalisme, tal com estava plantejat, el qual anava contra la seva ideologia llibertària, o bé d'anar contra la realitat cultural catalana. Ells no acceptaren cap de les dues alternatives: estimar la llengua, la cultura, etc. -deien- "no es pas fer patria, es fer individus". Aquesta sortida - semialirosa, que en principi semblava que salvava tant - l'interès vers l'alliberament de Catalunya, com la independència respecte a la política del catalanisme militant, que ~~com hem vist~~, no inclogué mai en el seu programa les més mínimes reivindicacions del proletariat, no els deslliurava moltes vegades de seguir inconscientment una política lerrouxista. Però no renegaven mai de Catalunya ni del catalanisme, tal com ells l'entenien.

Distingien entre els catalanistes "enamorats de la vella Catalunya" en els que pronosticaven que es quedarien "com estatuës de sal mirant enrera" (19) i "els que de bona fe sentiïu desitjos de nova vida, evolucioneu depressa cap el món nou, que'l món nou clar que també és nova Catalunya" (20)

Això sí, veïen amb bons ulls tot moviment que "tendeixi a derrocar quelcom de l'actual ordre de coses"; però el catalanisme com a moviment polític, fracassarà davant els "societaris i socialistes anàrquics perquè el proletariat havia emprès ja el seu propi camí d'emancipació:

"fins l'obrer menos intel·ligent sab que la seva emancipació no's troba en cap partit polític; i el proletariat militant sap que aqueixa emancipació's troba en la igualtat econòmica i que sols podrà realitzar-se eliminant les causes que produeixen els mals existents, que tots els partits polítics eternisen(...) les revolucions purament polítiques ja han caducat" (21)

El proletariat -ens vé a dir Mas-Gomeri- dirigeix els seus passos cap al sindicalisme, cap a la reivindicació econòmica com a primer pas per a la revolució total:

"La revolució s'acosta, no hi ha dubte, pero no pretenguen aturar-la'ls republicans i nacionalistes" (22)

cio benèfica que amb una comprensió més fonda i àmplia dels ideals d'humana lliberació podrien fer sentir a la societat que volen revolucionar" (26)

I quina era, doncs, aquesta vida de l'anarquisme?

Ens la resumeix així:

Tanmateix qui realment era l'ànima i l'artífex de l'"Avenir" era Cortiella. Els seus articles són els que d'una manera més clara ens fan copsar l'orientació dels membres de la revista.

Potser podriem dir, caricaturitzant un xic, que l'anarquisme de Cortiella era de saló, era una revolta d'esperits que no resistia el contacte amb la realitat de la lluita obrera.

1.- "Comptades agrupacions, que s'aguanten tal vegada més per llaços d'amistat entre'ls que les formen que no pas per l'halé de traduir en fets fecundes iniciatives".

2.- "Centres d'estudis socials de migrada vida".

3.- "Publicacions periòdiques "gairebé totes elles enemistades entre si" (147) (27)

Es clar que Cortiella oblida el lloc més important de presència àcrata: les societats d'ofici. I ho oblida conscientment perquè és una orientació que ni comprèn ni comparteix. Per ell la crisi de l'anarquisme, o la pretesa crisi, és deguda a la limitació de l'"ideal" en el món obrer.

El procés era però irreversible. Els líders àcrates havien comprès que l'alliberament humà havia d'iniciar-se pels més explotats, entre el proletariat. Per això els intel·lectuals llibertaris de la dimensió d'un Cortiella havien de quedar ràpidament marginats. La prova està en què "Avenir" durà ja ben poc després - d'aquest article del seu fundador.

NOTES.

(1) Per questions d'espai analitzarem aquí tan sols el catalanisme de la primera publicació.

(1 bis) ~~(1)~~ MARFANY, J. LL. "Aspectes del Modernisme" p.26

(2) R.D. PERES a "Catalonia" (20-1-1900) p.27

Cit. per VALENTI FIOL, E. "El primer modernismo literario catalán" pp. ~~221-222~~ 222

(3) LA REVISTA BLANCA. M., 1901 vol.2 pp.284-288.

També a al recull fet per ERA.80 . "Els anarquistes educadors del Poble: La Revista Blanca (1898-1905) pp.161-167.

Vegeu també l'art de GIBERT, S. (del Progrés Autonomista) "Nacionalistas-Anarquistes" a la mateixa Revista Blanca i a les pp.167-169 de l'esmentat recull.

Quasi bé tots els historiadors del període, obliden la importància de la Revista Blanca en relació a la formació dels anarquistes catalans, tot i pensant que una revista publicada a Madrid, no podia influir massa en els àcrates catalans.

No oblidem els molts catalans que foren obligats a viure fora de Catalunya. Molts escolliren passà els Pirineus, però d'altres pogueren restar a Madrid.

(4) BROSSA, J. Art. Cit. p.284 (citem per l'original a La R.B.)

(5) Idem. p.285

(6) Idem p.285

(7) Idem p.287

(8) Idem p.288

(9) Idem p.288

(10) BROSSA, J. "La Joventut catalana" L.A. ,13-14 (1893)

a BROSSA, J. "Regeneracionismo i Modernisme" P.40

(11) Al I.I.S.G.A. s'hi troben bon número d'exemplars.

(12) AVENIR, 1 (4-III-05) p.1

(13) IDEM.

(14) idem.

15) Idem.

(16) MAS-GOMERI. "La superstició Estat" Avenir, 1. p.2

(17) Idem.

(18) BAUSA, Jaume. "Les pàtries" Avenir, 2(11-III-05)

(19) MAS-GOMERI, J. "Llibertària" Avenir, 2

(20) Idem.

(21) MAS-GOMERI, J. "Més enllà" Avenir, 3(18-III-05)

(22) Idem.

(23) Avenir, 4(25-III-05)

(24) Idem.

(25) Idem.

(26) Avenir, 4(25-III-05)

(27) Idem. Subratllat meu.

~~(28)~~

UNA APROXIMACIÓ AL FET NACIONAL CATALÀ DES DE L'ANTROPOLOGIA CULTURAL

Joan Prat
Universitat de Barcelona
Institut Català D'Antropologia

El present treball consta de quatre parts. En les dues primeres assajo una aproximació teòrica al tema de la qüestió nacional, mentre que les -/ dues darreres tenen com a objectiu esbossar el plantejament del problema des de la perspectiva de l'Antropologia Cultural.

Dedico l'apartat inicial a dibuixar el context sòcio-cultural en el que apareixen les primeres teoritzacions burgeses entorn del fet nacional. -/ Per una banda, m'interesso pel pensament europeu a través dels seus màxims representants, com serien Renan, Mazzini i els teòrics alemanys i, per l'altra, en veure quina fou la incidència d'aquests plantejaments al Principat. Així, i de manera sintètica, miro de donar una visió dels clàssics del "regionalisme", "el federalisme" i el "nacionalisme" a Catalunya, recolzant-me en l'o-/
bra de Torras i Bages, Valentí Almirall i Prat de la Riba, respectivament.

La segona part s'inicia amb uns pressupòsits semblants. En aquest / cas, però, és la literatura marxista sobre la qüestió nacional la que m'interessa posar de relleu. Marx i Engels en serien, evidentment, els fundadors i tot un seguit de teòrics -els internacionalistes clàssics, els austro-marxistes, Lenin i Stalin principalment- els continuadors. L'exemple dels doctors Narcís Roca i Ferreras i Domènec Martí i Julià, precursors d'aquest pensa-/
ment nacionalista d'esquerres a Catalunya em forneix la base per a l'anàlisi de la producció teòrica marxista dels anys trenta que qualla en l'obra de Comorera, Nin, i Serra i Moret entre altres.

Tant al final de la primera part com de la segona intento assenyalar la continuïtat dels dos grans corrents, el marxista i el no-marxista, en els plantejaments actuals sobre el fet nacional, ja sigui al Principat o bé als Països Catalans.

Les dues últimes parts tenen poca cosa a veure amb tot el dit fins aquí. Deixo de banda la perspectiva teòrica per a iniciar un tipus d'enfoc -/ que em sembla adequat per a l'antropòleg cultural. En el tercer apartat, bo i basant-me en les diferents contestes que puc donar quan algú em pregunta / qui són i que variaran en funció del context en el que em trobi, pretenc po-
sar de relleu l'existència de diferents marcs d'integració que van, d'infe-
rior a superior, de la família nuclear a la nació. Els nivells intermedis se
rien, bàsicament, la família estesa, la comunitat local, la comarca, i la re
gió. L'orientació és clarament subjectivista i psicologista, car em centro, /
per destacar els diferents nivells de consciència, en els meus propis records, vivències, sentiments i emocions. Amb això, em proposo una doble finalitat.

En primer lloc, mostrar com, a través de llargs processos socials, l'individu va adquirint consciència de pertànyer a determinades institucions i realitats socials i, en segon lloc, com la negació per part dels altres dels senyals d'identitat dels que un hom té consciència, pot ésser un fenomen relativament freqüent i traumàtic. Per exemplificar aquest segon aspecte m'invento una xerrada hipotètica en la que, amb tons exagerats i "naïfs", un individu em demana "proves científiques" per a comprovar la meua identitat. És molt probable que a més d'un li sembli un pegot absurd i inútil; no obstant, no l'he tret perquè penso que, malgrat el to, evidentment exagerat, en que està / escrit, pot clarificar, per analogia, el tipus d'arguments emprats per aquells que ens han volgut negar la nostra nacionalitat i identitat social, bo i demanant-nos les "proves" al respecte.

En la quarta part, per últim, intento bastir un model relativament / orgànic que permeti analitzar la progressió i l'encavalcament dels diferents marcs d'integració des dels més senzills fins els més complexos. L'anàlisi / de dualitats com integració/separació; inclusió/exclusió; propi/estrany, etc., amb tot el que això implica de tensió, conflicte i lluita dintre i fora de // cada marc, m'ajuda a perfilar la hipòtesi bàsica, segons la qual, la nació / pot ésser estudiada, semblantment com han estat estudiats els altres marcs / institucionals pels antropòlegs. Si la família nuclear i estesa, la comuni- / tat local, la comarca, etc, han produït una abundosa bibliografia antropolò- / gica, ja comença a ésser hora, per als antropòlegs socials i culturals de, dirigir llurs interessos metodològics i teòrics a l'anàlisi del marc d'inte- / gració més ampli i comprensiu, o sia el nacional. Aquest, no és, penso, - / qualitativament diferent dels altres i en això es fonamenta el tractament - / teòric que en aquest article em proposo de realitzar sobre el fet nacional.

I.

La paraula "nació" ve del verb llatí "nasci" -néixer- i originalment -/ servia per a designar un grup de poblament nascut al mateix lloc, independentment de l'extensió d'aquest o del nombre dels seus habitants. (1)

Al llarg dels segles, el terme va adquirir una sèrie de nous significats, essent, per exemple, diferent la seva utilització en el llenguatge jurídic i en el polític. Serà a finals del segle XVIII i principis del XIX -/ quan els ideals nacionals -fruit de la revolució francesa i de les guerres napoleòniques- s'estendran arreu d'Alemanya, Itàlia, Espanya i Rússia, essent nombrosos els intel·lectuals que començaran a teoritzar sobre el fet nacional. No obstant, abans de veure algunes d'aquestes teoritzacions, cal, encara que sigui breument, dibuixar el context social en el que es van originar. (2)

El segle XIX representa per a Europa una època de canvi, transformació i desintegració de l'ordre social de l'Antic Règim. L'esfondrament d'aquest i l'aparició de nous models de convivència humana provoquen situacions de -/ conflicte i trauma social. La readaptació o, més ben dit, remodelació dels -/ marcs econòmics -amb la naixent revolució industrial que transforma les bases econòmiques d'una Europa eminentment agrària- i la caiguda dels règims -/ polítics absolutistes o feudals, sumeixen el continent europeu en una situació crítica quallada de contradiccions. Les postures davant dels fets adopten dues grans modalitats. Per una banda, els pensadors enamorats de l'Antic Règim que intenten aferrissadament recuperar el passat que s'ha esmunyit bo i idealitzant-lo. Aquest corrent reaccionari i conservador considera que la humanitat (principalment l'Europa) ha sofert una regressió i està degenerant a marxes forçades cap a formes de vida que s'allunyen del dret natural i del dret diví. El "primitivisme" en tots els camps, així com la valoració sistemàtica d'un ruralisme arcaïtzant amb uns valors molt ben caracteritzats, junt amb -/ una visió pessimista i negativa del present, seran els eixos del pensament -/ d'aquesta orientació. Les classes socials que esgrimeixen arguments com els / esmentats són principalment aquelles, els membres de les quals havien jugat / un paper fonamental en l'Antic Règim: grans propietaris i clergat. Amb la -/ transformació econòmica quedaren "desclassats", el qual no significa que es / resignessin a perdre el paper rector que els havia estat arrabassat: tot el / contrari, intentaren, per tots els mitjans al seu abast, recuperar-lo, encara que sense massa èxit.

Per un altre costat, la transformació social i econòmica havia estat -/ afavorida i/o possibilitada per una burgesia industrial que s'autoconsiderava progressista i reformadora. El progrés, el canvi i el quallament d'un tipus / de societat fonamentada en els principis de la revolució francesa, eren al- / guns dels seus objectius o fites principals. Per a ells no era el passat el / que calia mirar amb delectació, car el mateix present ja s'els presentava cu- / rull de possibilitats, projectes i futur. El desenvolupament industrial era / el seu millor aliat així com la formació dels estats nacionals a Europa. Di- / ferentment al tipus de pensament conservador i escolàstic dels partidaris de l'Antic Régim, la nova burgesia farà seus els principis de l'evolucionisme / darwinia, del qual en treurà els fonaments teòrics per a bastir una concepció evolucionista aplicable tant a la naturalesa com a la societat.

Serà precisament en aquest context de canvi, transformació i polèmica quan s'originen les primeres teoritzacions sobre el fet nacional. Distingirem, metodològicament dos tipus d'orientacions: la francesa (Renan en seria el m^axim exponent) i la germànica (de diferents pensadors, com veurem).

Per a Renan (3) la nació és un fenomen modern, resultat d'una sèrie de fets històrics que han convergit en un mateix sentit. Després de repassar els diferents criteris que han estat donats per definir la nació (raça, llengua, religió, comunitat d'interessos, geografia), i considerar que cap d'aquests / és suficient per ell mateix per a clarificar el fet nacional, dona la seva -/ pròpia definició, segons la qual, "una nació és una ànima, un principi espiri- / tual". L'essència de la nació posa les seves arrels en el passat, però també es fonamenta en el present. El llegat de records que a un determinat grup hu- / mà li han estat atorgats per la tradició (el culte als morts, les glòries pas- / sades, i els sofriments comuns) són aspectes cohesius sobre els que s'assen- / ten les idees nacionals. Ara bé, hi ha d'haver un programa comú, un desig de voler fer les coses junts i, en definitiva, un projecte de vida futura, per- / què es dongui aquesta "gran solidaritat" que és la nació. És en aquest sentit que Renan parla de la nació com un plebiscit quotidià, plebiscit que tindrà / vigor i validesa mentre així ho considerin convenient els membres que integren la nació. La nació no és, per tant, un fenomen etern, sinó una formació his- / tòrica vàlida per al present, en la qual l'home no és esclau ni de la raça - / ni de la llengua, ni de la religió, ni de la geografia (el curs dels rius, diu Renan més exactament). Segons l'autor, hi haurà nacions mentre la vida social es fonamenti en l'agregació d'homes "sans d'esperit i càlids de cor" que tin- / guin consciència moral d'ésser comunitat.

L'aproximació de Renan al fet de les nacionalitats europees no és, ni / molt menys, única. Pocs anys abans Jhon Stuart Mill (4) havia definit la nacionalitat com a "un grup humà vinculat per la solidaritat comuna, un grup, els membres del qual, col.loquen la lleialtat al grup com a totalitat per sobre / de qualsevol altra lleialtat contraposada". Aquests aspectes de "communio" -/ del component nacional són emfatitzats també per Mazzini quan deia: "La vida de la nació no li pertany i és una força i una funció en el pla universal de la Providència", o bé "Tot poble té una missió especial, la qual cooperarà a l'acompliment de la missió general de la Humanitat. Aquesta missió constitu— eix la seva nacionalitat. La nacionalitat és sagrada". (5)

La segona opció -la germànica- porta a llurs extrems els trets messià— nics i mífics de la nacionalitat ja apuntats en Mazzini. El romanticisme, -/ l'historicisme i l'escola històrica del dret serien les pilastres sobre les / quals es fonamenta el model teòric i filosòfic d'aquest tipus de nacionalisme voluntarista, regeneradorimístic. En primer lloc, cal assenyalar la defensa apassionada de tot allò que és germànic i el rebuig del que és estranger. En segon lloc, els pensadors malden per consolidar la unificació territorial -/ que convertirà l'Estat germànic o pan-germànic en el fons d'expansió de l'obra civilitzadora a la resta de la humanitat. Perquè això sigui possible, l'estat comercial ha d'ésser tancat i practicar activament el proteccionisme econòmic. Sobre aquestes bases voluntaristes i etnocèntriques s'alçarà la valoració del geni germànic, creador d'una llengua, uns costums i una tradició específica i genuïna que no té cap semblança amb altres creacions culturals. La cultura -/ alemanya -les fonts de la qual es perdien en les èpoques reculades de l'Edat Mitjana on l'"esperit del poble" s'havia manifestat amb tota la seva profundi tat i puresa- havia retrobat, finalment, la seva deu originària. D'aquest pas— sat, en venia, per tant, la força unificadora de l'esperit nacional, esperit que pensadors com Fichte, Hegel, Herder i Scheilermarcher pensaven que s'havia revifat en la consciència de llurs contemporanis i els cridava a la sagrada / missió de regenerar i salvar la humanitat. (6)

Determinar quina fou la incidència del pensament francès, germànic, ita lià, en els teòrics del pensament nacionalista català és, penso, una tasca -/ que només està a mig fer. Mentre que d'alguns autors -com per exemple E. Prat de la Riba, Almirall, Pr i ~~Margall~~ - se n'ha fèt estudis monogràfics (7) manca encara fer-ne d'altres sobre els mateixos o altres autors.

Un altre punt de referència per a saber quines foren les -/ influències teòriques a les que estigueren sotmesos, són les cites que en ^{llurs} obres fan els mateixos autors esmentats. No puc entrar ara i per diferents -/

raons (la més evident és que no hi estic preparat) en l'estudi sistemàtic de aquest problema. Per tant, em conformaré amb una presentació general dels dos grans corrents teòrics sobre el nacionalisme català.

.

Des d'una perspectiva teòrica la qüestió nacional a Catalunya comença a plantejar-se a *Catalunya a mitjans del segle XIX*. Semblantment a la resta d'Europa sorgeix en un context de canvi i transformació social i econòmica. En els escrits de diferents autors apareixen, cada vegada més insistentment, termes com són ara: "particularisme", "regionalisme", "provincialisme", "federalisme", "autonomisme" i "nacionalisme". Tots aquests conceptes, malgrat llurs connotacions semàntiques i polítiques diferents fan referència a un tipus de pensament amb una base comuna, en la que es posa en dubte l'unitarisme i centralització perseguits per l'Estat borbònic. Contra aquest uniformisme, tots els pensadors s'esforcen a demostrar l'existència a Catalunya d'uns trets distintius i d'una personalitat pròpia, que fan dels catalans un poble "peculiar", diferent dels altres pobles de la Península Ibèrica.

Hom ha assenyalat les distintes concepcions ideològiques que subjauen en les obres d'aquests peoners del "nacionalisme". Amb paraules d' A. Jutglar, es pot dir que "una mínima exigència científica imposa, des d'un primer moment, (...) la necessitat de distingir entre dues elementals, fonamentals i antagòniques concepcions: la de tradició compulsiva, immobiliària, antiprogressiva / -la clàssica conservadora- retrògrada, centrada en el passat, de la qual, per posar un cas, seria bona mostra Taine i que, per exemple, "il·lumina" el "viquitanisme", el "torresbagisme" i el catalanisme conservador en general; i, per altra part, i ben diferent, la tradició com la definiria Renan (...), entesa com a "plebiscit permanent", quotidià, i de la qual, en els pobles ibèrics, en serien exponents meritíssims autors com Pi i Margall, Oliveira Martins i Almirall (8)". L'aparició, desenvolupament i significació social i política d'ambdues concepcions han estat aprofundides per una sèrie d'estudiosos competents (9) als quals remetem. No obstant això, ens interessa assenyalar, encara que sigui breument, alguns dels aspectes claus dels dos corrents esmentats.

A. El regionalisme Sota aquest gran apartat s'inclou, normalment, tots aquells pensadors tradicionalistes, enamorats de l'Antic Règim i de l'organització social prèrrevolucionària. Romaní i Puigdemongas, Pella i Forgas, Mañé i Flaquer (10) i sobretot Torras i Bages, en serien els portanavens més significats. Em centraré en aquest últim i en la seva obra "La tradició Catalana". (11) El llibre està dividit en dues parts. La primera s'intitula "Valor ètic del regionalisme català", mentre que la segona porta el títol de "Valor racional del regionalisme català". El llibre, agafat en la seva totalitat, -/ constitueix un furibund atac contra els principis difosos per l'enciclopedisme i la Revolució Francesa, mare de l'"uniformisme" segons l'autor i una defensa apassionada de la societat feudal arcaïtzant, considerada d'origen diví i, per tant, eterna i immutable. La visió metafísica i religiosa de Torras i Bages el fa començar parlant de l'esperit nacional -espiritual i cristià- de Catalunya, que va ser feta per Déu i no pels homes (12). L'ànima de la regió catalana, l'essència indestructible del voler de Déu - l'observa el bisbe de Vic en diferents manifestacions socials com són: la família pairal, el municipi, el dret consuetudinari, la llengua i el pensament català, (estudiat aquest últim en la segona part), l'amor a la pàtria regional, l'art, la poesia, els costums públics, el folklore tradicional, i sobretot la religió cristiana.

El discurs del bisbe és, en realitat, molt senzill, i es recolza en arguments com el següent: Déu és sapientíssim i ha fet les coses perfectes. Pel voler de Déu la regió catalana és diferent de les altres regions hispàniques i, per tant, l'uniformisme, sigui estatal, liberal, socialista o revolucionari, capgira l'ordre diví i natural. Pel contrari, el regionalisme rep la seva saba vivificadora de la tradició, que és immutable, eterna i expressa esplendorosament la voluntat suprema de la divina providència; així qualsevol canvi que s'hi vulgui introduir és un paorós atemptat, no sols contra els homes i la societat, sinó contra Déu.

La segona part del llibre és semblant a la primera. Torras i Bages realitza un recorregut per la literatura clerical catalana (Vicent Ferrer, Ramon Llull, Ausias March, Lluís Vives, Jaume Balmes, etc...) considerant-los a -/ tots com a pensadors genuïnament regionalistes i gairebé com a inspirats directament per Déu. La conseqüència és clara: el pensament català religiós, el seu propi pensament, i la voluntat de Déu són una mateixa cosa, eterna, perfecta i intocable. La resta és heretgia, capgirament de l'ordre establert i origen de tots els mals socials i morals.

La significació social del pensament immobilista, jeràrquic i conserva-

dor del bisbe de Vic, així com les arrels d'aquest tipus de concepció, rural, anti-industrial i reaccionària per excel·lència, han estat posades de relleu per Solé Tura (op, cit.) i d'altres (vegi's nota), i a ells remetem, passant nosaltres a la segona concepció o enfoc principal.

B. El federalisme

L'opció federal a Catalunya estigué representada, principalment, per Pi i Margall i Valentí Almirall, els escrits dels quals anaven dirigits a una -/burguesia urbana, interessada en el desenvolupament industrial, i que s'autoconsiderava la classe privilegiada per a regir els destins econòmics i polítics del país. L'atac contra el poder central, burocratitzat i incapaç d'afrontar el dinamisme de les noves condicions socials, es planteja des de la perifèria amb una clara exigència autonòmica. La necessitat d'aquesta autonomia /per a les regions -fonamentada teòricament en les "peculiaritats" i el "particularisme" de cada poble que integra l'Estat multinacional espanyol- serà la tasca que s'imposaran F. Pi i Margall en el seu llibre "Las Nacionalidades" /per una banda, i Valentí Almirall amb l'obra "Lo Catalanisme" (13) per l'altra. Em centraré, per guanyar temps, només en la segona, car les tesis bàsiques de les dues resulten fonamentalment lligades. (14)

El llibre d'Almirall està dividit en tres parts. En la primera, intitulada "Motius del nostre catalanisme regionalista", comença l'autor fent una descripció amb tons negres i pessimistes de l'estat "degenerat" (per emprar /els seus mots) de la nació espanyola, el funcionament de la qual no té altres bases que la immoralitat, la ignorància i l'enveja. Si s'ha arribat a aquesta malmesa situació econòmica, social i política, és -segons Almirall- gràcies a l'uniformisme imposat per un Estat centralista, controlat per oligarquies -/corruptes i incompetents. La regeneració només serà possible quan es respectin els "particularismes" dels diferents pobles. No només cal el respecte mutu sinó la potenciació, quan sigui profitosa per al bé comú, d'aquests trets distintius. Almirall imagina un viatger que fes un llarg recorregut per la Península Ibèrica. Observaria l'existència de parles, condicions físiques i -/morals i comunitats, d'orígens diferents. Observaria, també, les diferències entre les regions, la industrialització d'algunes i el ruralisme més arcaic /de les altres, així com l'existència de sistemes jurídics distints. Enfront /d'aquest mosaic, el viatger pensaria que, a la Península, no hi viu un sol -/poble sinó diversos: semblantment estaria segur de l'existència de nacions diverses. Aquestes primeres impressions, diríem empíriques, li serveixen, a Valentí Almirall, per a iniciar una sèrie de comparances sistemàtiques entre el caràcter castellà i el català, i arribar a la conclusió que són diametralment

diferents. Aquest temperament (o caràcter) antitètic -fonament de l'ésser social dels pobles castellà i català- implica un seguit d'oposicions a tots / els nivells que fan aconsellable el federalisme dels pobles ibèrics, conser- vant cadascú les seves característiques distintives. No obstant, no fou aque- ta realitat l' assolida històricament a la Península, ans tot el contrari: Un sol poble, el castellà, va oprimir i imposar a sang i foc les seves directrius, bo i tractant la resta de pobles com a esclaus. El resultat fou desastrós, -/ car, segons l'autor, d'aquest uniformisme opressiu se'n va derivar la "degene- ració" econòmica, social i moral de tots els pobles plegats. El "renaiement" (o "renaixença") és, precisament, el moviment cultural, que, d'acord amb Al- mirall, permetrà a Catalunya de recuperar la seva personalitat pròpia, esborna- da, d'anys o segles ençà, per l'estat centralitzador. En acabar el primer -/ llibre, l'autor fa extensiu als altres pobles ibèrics la necessitat de reivin- dicar allò que els és genuí, així com de fer saber als quatre vents els "agra- vis" als quals han estat secularment sotmesos pel poble dominant.

La segona i tercera part del llibre titulades "Fonaments científics -/ del particularisme" i "Solucions practicas -" respectivament, són un reforç de les seves tesis federalistes, provant-ne els fonaments científics. Assenyala també els bons resultats que, arreu dels països avançats, s'han obtingut quan aquests principis han estat aplicats amb rigor i serietat.

Fins aquí, la breu presentació dels dos corrents majoritaris: el conser- vador i el liberal. Penso, no obstant, que, per completar el panorama, cal / parlar de la concepció de Prat de la Riba, que alguns autors (15) han consi- derat com la síntesi de les dues concepcions antagòniques fins ara esmentades.

C. El nacionalisme de Prat de la Riba.

A l'obra de Prat de la Riba "La nacionalitat catalana" (16) s'hi tro- ba una bona part del seu pensament polític. En els primers capítols del lli- bre s'analitzen les causes de la decadència de Catalunya, així com el revifa- ment de la consciència nacional a partir de pocs anys ençà (l'obra data de -/ 1906), basat en la valoració de la llengua, l'estudi de la història pròpia -/ i l'adhesió al dret civil consuetudinari. L'opressió nacional a la que ha es- tat sotmesa Catalunya, junt amb el moviment reivindicatiu de la "renaixença", han perfilat, segons Prat de la Riba, l'ésser psicològic català i, ensems, la seva personalitat social. Retrobada l'"ànima" de la nostra terra, els dubtes sobre si Catalunya és una nació o no desapareixen. En paraules de l'autor: -/ "... veiem que Catalunya tenia llengua, dret, art propis; que tenia un espe- rit nacional, un caràcter nacional, un pensament nacional; Catalunya era, -/

donchs, una nació. " (Op. cit. p 51). Diferentment del caire primari, vivent i àdhuc visceral del sentiment nacional, l'Estat és una entitat artificial i mudable, que té poc a veure amb aquesta realitat primera i natural, o sia, nacional.

En els capítols V i VI, intitulats respectivament "El fet de la nacionalitat" i "La idea de nacionalitat", fa una revisió dels diferents criteris per a definir la nació. S'hi esmenta els criteris jurídics, geogràfics, històrics i sociològics, que diferents escoles i autors han emprat aïlladament/ per l'estudi del tema. L'autor considera la necessitat de fer un tractament global, car els diferents criteris no s'exclouen, ans al contrari, es complementen. L'imbricació d'aquests criteris, junt amb una concepció etnològica / de la història, les aportacions del corrent antropològic, la lingüística, / l'estètica, la psicologia social, etc... proven l'existència d'organismes socials comunitaris als quals escau una sola denominació: "nació". A l'acabament del capítol VII, que porta per títol "El fet de la nacionalitat catalana", Prat de la Riba, després de comprovar com a Catalunya ha cristallitzat / el model teòric descriu en els capítols anteriors, conclou dient: "Després d'això no haig de afegir cap més paraula: si existeix un esperit col·lectiu, una ànima social catalana que ha sapigut crear una llengua, un dret, un art catalans, he dit lo que volia dir, he demostrat lo que volia demostrar: / això és, que existeix una nacionalitat catalana". (Op. cit. p 104).

Els últims capítols es centren en la formulació política del fet nacional català dins de l'Estat espanyol. En primer lloc, es considera la urgència de crear un Estat Català, federat als altres estats nacionals ibèrics, / per aconseguir un clima de mutu enteniment i respecte entre els diferents pobles i nacions peninsulars. En segon lloc, emfatitza el paper destacat que / un Estat català ben constituït i sòlid podria jugar en el procés de revitalització econòmica, social i política de la resta dels pobles hispànics.

.....

Malgrat les diferències existents en els plantejaments polítics i ideològics dels autors i corrents de pensament fins ara esmentats, en tots ells

per a dibuixar el què és una nacionalitat, hi juguen un paper fonamental els aspectes podriem dir-ne psicològics o essencialistes. En primer lloc hom haurà observat la continua aparició de conceptes tals com: ànima social catalana, esperit col·lectiu, comunitat espiritual, caràcter i consciència nacional, etc; tots ells conceptes referits a quelcom comú, col·lectiu, inaprehensible i espiritual que forma l'entrellat bàsic i fonamental en el que es recolza la nacionalitat. Manifestacions derivades d'aquest principi espiritual serien la llengua, el dret, l'art, la literatura, el folklore i altres expressions col·lectives i peculiars d'un poble. Totes aquestes manifestacions procedeixen de la mateixa "Fons et origo". En segon lloc, el discurs lògic es caracteritza, gairebé sempre, pel seu interès en assenyalar les diferències i oposicions entre el caràcter, esperit, o ànima catalana, amb els caràcters, esperits o ànimes de la resta de pobles hispànics. En tercer lloc i per acabar, s'observa l'existència d'un etnocentrisme acrític (exceptuant Almirall) en la presentació dels "peculiarismes" i aspectes considerats com a genuïna-ment catalans.

Aquest tipus d'orientació que alguns autors (17) han qualificat d'"essencialista" -prefereixo dir "psicologista"- penso que pot observar-se en els escrits de pensadors que procedeixen dels camps més diversos de les ciències, com podrien ser: Maspons i Anglasell (1963); Josep Ferrater Mora —/ (1972); J. Vicens Vives (1975); August Matons (1971); Maurici Serrahima (1974); l'occità Robert Laffont (1969); Josep Trueta (1978); Claudi Esteve Fabregat (1976; 1977; 1978); Josep Mª Figueras (1977); Encarna Roca —/ (1978); Josep Benet (1978); Jaume Rossinyol, i molts d'altres que ara no em venen a la memòria.

Malgrat les diferències de llurs plantejaments en tots ells i en paraules de Miquel Barceló (1977) "qualsevulla que sia el procés d'estructuració social i les mutacions que des de dintre es generin, no poden modificar el component ètnic que es inmutable; per tant l'element dominant en últim terme de l'estructura social. D'aquesta manera, l'etnicitat, una vegada fundada, queda fora de la història (...)" (18)

II.

La tradició marxista.

Per als pensadors marxistes, la nació és una formació social, la cristallització històrica de la qual està directament relacionada amb la implantació del mode de producció capitalista i l'ascensió de la classe burgesa / al poder, després de l'esfondrament de l'Antic Règim.

Diferentment al tipus de pensament que hem vist fins ara, la teorització marxista sobre la qüestió nacional intenta recolzar-se en bases materials -infraestructurals- de les quals la ideologia nacional o "nacionalitària" en serà l'efecte supraestructural. El tractament de la qüestió nacional per altra banda, serà, en molts casos, estrictament històric, per tal d'emmarcar // el fet nacional en un determinat moment del desenvolupament de les forces productives.

Vegem ara, encara que sigui per sobre, la gènesi i evolució d'aquest / nou tipus d'enfoc teòric i epistemològic.

La tantes vegades esmentada frase de Marx, segons la qual "els obrers / no tenen pàtria" sembla indicar el rebuig d'aquest envers el concepte de nació, la realitat de la qual, amaga, segons Marx, un ideal burgès que podia posar en perill la solidaritat internacional del proletariat. És sabut que ni Marx ni Engels, en la seva extensa obra, mai no van tractar de manera sistemàtica el problema de la nació; malgrat això hi ha referències continues a les problemàtiques nacionals plantejades als països eslaus i balcànics, i / també a Polònia i Irlanda. Els diferents escrits (19) són l'anàlisi de situacions concretes i així hom ha dit (20) que "llur tractament de la qüestió nacional sol tenir un caire fonamentalment tàctic, relativitzant-ne sempre el valor històric, i centrant-se en l'anàlisi de la correlació de forces en tal o qual conflicte nacional per determinar el seu eventual paper en favor o en contra del procés revolucionari". El pensament de Marx i Engels / forneix una certa ambigüitat que serà el punt de partida d'un conjunt de postures teòrico-polítiques diferents:

a) La postura dels internacionalistes clàssics com Rosa Luxemburg, Bukharin, Piatakov, Radek, Trotski, etc. Tots ells, i en més o menys grau, foren, seguint a Marx, radicals defensors de l'internacionalisme proletari i / contraris a tot tipus de plantejament nacional, el qual consideraven com a / burgès, metafísic i, per tant, contrari als interessos reals de la classe /

obrer. Malgrat que K. Kautsky és col·locat freqüentment en aquesta classificació, en la seva obra "La nacionalitat moderna" (1887) i en altres escrits (21) es proclama partidari de l'autodeterminació dels pobles, de l'Estat nacional, compensat, però, per una mena de federalisme entre nacions socialdemòcrates per tal d'evitar els inconvenients, sobretot econòmics, de les nacions petites.

b) Els escrits (22) de Otto Bauer i Karl Renner, els dos representants més caracteritzats dels "austromarxistes", poden considerar-se com una segona postura respecte al tema nacional. Parlen de l'estat nacional com a la formació social ideal, i, com un mal menor, l'estat multinacional en el qual cada nació pugui gaudir dels seus drets nacionals, jurídics i culturals amb total autonomia, però sense arribar a defensar el dret a l'autodeterminació de les nacions.

c) Lenin, en tercer lloc, analitza el problema de la qüestió nacional plantejat, primer, a la Rússia tsarista i també després de la revolució. Tant abans, com després, Lenin que critica les posicions de Rosa Luxemburg, Kautsky i els austro-marxistes, defensa, basant-se en textos de Marx i Engels, el dret a l'autodeterminació dels pobles. No obstant, la impressió que hom té després d'haver-lo llegit és que era un convençut internacionalista, disfressat, per motius tàctics i polítics, d'autodeterminista.

d) Per últim, cal esmentar l'aproximació marxista probablement més coneguda arreu, el treball de J. Stalin intitulat "El marxisme i la qüestió nacional", (23) en el qual conjuga, malgrat les crítiques que dirigeix a tort i a dret, aspectes importants dels autors esmentats anteriorment. En una altra direcció es òbvia la dissociació de Stalin entre teoria i praxis. Així, mentre en la teoria es manifesta com a un partidari de l'autodeterminació dels pobles, en la pràctica política actuà ben diferentment, reprimint i oprimint les nacionalitats de la URSS a sang i foc.

El tractament dels diferents autors marxistes sobre la qüestió nacional, malgrat els èmfasis específics de cadascun d'ells, es centra en l'anàlisi de tòpics comuns, com serien, per exemple; l'origen de les nacions; la nació com a formació social concreta precedida per altres; el paper dels estats nacionals en la fase del capitalisme monopolista; el conflicte i lluita de classes als estats burgesos europeus; els diferents tipus de nacions (estats nacionals; estats multinacionals, sobretot); els aspectes polítics de la nacionalitat (el dret a l'autogovern, a l'autonomia, al federalisme) etc. En general, també, la teoria progressa i pren caires de major complexitat a partir de l'estudi de casos concrets, els quals forneixen les bases concretes /

per a l'anàlisi teòric aprofundit.

Ara bé, semblantment als escriptors burgesos interessats en escatir —/ els elements "objectius" de la nació, també alguns pensadors marxistes seguien un procediment similar, bo i cercant criteris "objectius" i universalment vàlids. Així per a Kautsky (24) elements integradors essencials serien el sentiment nacional, lligat o, millor dit, expressat, mitjançant la comunitat de llengua. En parlar dels orígens de la formació social "nació", Kautsky —/ considera que aquest sentiment nacional funciona com a catalitzador del grup enfront dels enemics exteriors. Els aspectes territorials i econòmics, si bé juguem un cert paper en les argumentacions d'aquest escriptor, són deixats / en un segon terme. Bauer (25), pel seu costat, considera que la nació es basa en allò que ell anomena "comunitat de caràcter" i aquesta "comunitat de / caràcter" es constitueix a partir d'una "comunitat de destí" i ambdues són / la conseqüència d'una "comunitat d'origen". L'articulació del passat (la comunitat d'origen), del present (la comunitat de caràcter) i de l'esdevenidor (la comunitat de destí), fan que la "nació" sigui, alhora, una comunitat natural i cultural. Renner (26) distingeix entre "poble"; "ètnia" i "nacionalitat". El primer serveix per a referir-se a un concepte de dret públic que → indica la partinença a un estat amb igualtat jurídica; ètnia indica el parentiu etnològic amb identitat d'idioma, mentre que la "nacionalitat" és, per a → Renner, una comunitat espiritual i cultural amb una literatura nacional digna/ d'aquest nom que és expressió d'aquesta comunitat de cultura. Les possibilitats per a establir la nacionalitat es fonamenten així en tres criteris: a)) els signes etnològics, b) la llengua materna i c)) la llengua parlada, essent aquesta última la més significativa i essencial. Quan l'autor tracta esta—bleix les diferències entre l'Estat i la Nació (27), és delimita clarament el que entén per aquesta última. Una nació és una comunitat de cultura, de / pensament, i de sentiment, o sia, una "communio", l'expressió de la qual és la llengua comuna. Així, a diferència de l'Estat, fonamentat en signes externs (el territori, el govern coactiu, etc.) la nació és una realitat "purament interior" i viscuda afectivament. El principi territorial és, així, considerat com a secundari, mentre que el principi de personalitat ocupa un lloc essencial.

La definició i posterior tractament teòric que J. Stalin fa de la nació no és massa diferent —malgrat l'originalitat que ell s'atribuïa— de la / de la resta d'autors vistos fins ara. La nació és per a ell una adjunció de constants com són: la comunitat d'idioma; la comunitat de territoris; la comunitat de vida econòmica; i la comunitat de psicologia. Així, defineix la /

nació com una "comunitat estable, històricament formada, de idioma, de territori, de vida econòmica i de psicologia, posada de relleu, aquesta, en la comunitat de cultura".

Fèlix Cucurull (1975 i 1978) ha assenyalat l'existència al Principat d'un corrent de pensament socialista produït entorn de la qüestió nacional durant els darrers trenta anys del segle passat. Els doctors Josep Narcís Roca i Ferreras i Domènec Martí i Julià en serien els principals artífexs. Ambdós eren partidaris de l'alliberament integral de l'home, alliberament que per una banda passa pel socialisme i, per l'altra, pel dret de tot poble a ésser lliure i a viure amb independència la seva vida col·lectiva i nacional. Així en l'ideari nacionalista d'ambdós es sintetitzen, d'una manera lògica, l'alliberament de classe i l'alliberament nacional i, segons Cucurull (Op. cit p.59) és ben probable que constitueixim "la primera teorització coherent de la qüestió nacional en relació amb l'internacionalisme proletari". En aquest sentit llurs articles poden ésser considerats, amb tota legitimitat, com a precursors dels escrits doctrinals de Lenin sobre la qüestió nacional.

Cal dir que, tant Roca i Ferreras com Martí i Julià, consideren que —/ l'opció nacionalista i de classe han de dur-la a terme les classes treballadores i no la burgesia, classe, aquesta última, essencialment "castellanista" i que només hissa la bandera del catalanisme quan convé als seus interessos / econòmics i polítics.

Segons sembla, aquest tipus de pensament socialista sobre el fet nacional català s'estronca a començaments de segle i no reapareix fins els anys —/ trenta, amb els escrits d'una sèrie de pensadors i polítics (vegi's Roger Arnau 1974) i entre els quals destaquen Joan Comorera (1977); Andreu / Nin (1977) i Manuel Serra i Moret (28).

Comorera en els seus escrits, mítings i conferències (op.cit) intenta de / bastir una síntesi entre el socialisme i el nacionalisme català d'esquerra i lligant les qüestions teòriques amb la praxis revolucionària del moviment obrer a Catalunya. El discurs lògic de l'autor es centra plenament en / les coordenades teòrico-polítiques establertes per Lenin i Stalin sobre el / tema. La tesi bàsica és ben coneguda: l'alliberament social i de classe i / l'alliberament nacional són dos aspectes interdependents i complementaris i han d'ésser assolits conjuntament. Comorera fa seu també, el plantejament / leninista que diu que, en el si de les nacions burgeses, hi ha dues nacions antagòniques i inconciliables: la burgesa i la proletària. Quin ha estat, i és el paper d'uns i altres en la lluita per l'alliberament nacional?. També aquí l'autor segueix el model d'explicació clàssic i l'aplica a Catalunya car

considera que, mentre que els moviments nacionalistes burgesos van jugar una carta important en la formació dels estats nacionals del segle XIX. llurs energies es van esgotar quan, amb l'adveniment del capitalisme monopoliste, la burgesia catalana deixà d'ésser nacionalista per a aliar-se amb els altres grups oligàrquics hispànics²¹ i efecte d'assegurar els seus interessos. En una segona fase, prendran²² relleu, segons Comorera, els petits burgesos que també fracassaran per arribar a una tercera fase en la que les reivindicacions nacionals hauran d'ésser assumides per la classe treballadora, protagonista de la història.

Com ha assenyalat Leandre Colomer en el pròleg al llibre que recull el pensament de Comorera sobre la qüestió nacional, el pensament d'aquest, malgrat la influència dogmàtica de l'estalinisme, en rep també d'altres -principalment de Kautsky i els austromarxistes- i va anar evolucionant, no sense -/ contradiccions, fins a l'hora de la seva mort.

Diferentment de l'obra escrita de Comorera, que incideix plenament en la problemàtica catalana, la producció d'Andreu Nin té un caire molt més teòric i només en uns pocs articles (29) es refereix a Catalunya. Així el seu llibre més conegut "Els moviments d'emancipació nacional" (30) és un recorregut teòric per les concepcions dels clàssics del marxisme sobre la qüestió nacional i la presentació del quallament pràctic d'aquests principis en el / model estructural de la URSS.

Des de fa uns deu anys ençà, la reflexió marxista entorn del tema, ja sigui sobre Catalunya o bé els Països Catalans, ha anat en augment. En són / una bona prova els treballs publicats al nº 1 de Quaderns d'Alliberament intitulat "Questió nacional i lluita de classes", el número 3 d'Afines sobre "Nació Estat i Territori", que recull les ponències i comunicacions del Primer Encontre de Ciències Humanes i Socials dels Països Catalans; o bé, el llibre més / recent que porta per títol "Debat sobre els Països Catalans". Altres treballs interessants serien el col·lectiu del P.S.A.N sobre "Fet Nacional català i -/ lluita de classes (1931-1977)", així com el recull d'articles de Rafael Ribó / sobre el tema i que s'intitula "sobre el Fet Nacional. Catalunya, Països Catalans, Estat Espanyol" i un llarg etc.

.

No puc ara, ni ho pretenc, fer una valoració crítica dels diferents corrents de pensament que han tractat sobre el fet nacional. No obstant, si voldria fer unes breus constatacions:

a) Llegint els clàssics Roca i Ferreras, Almirall, Prat de la Riba, / etc -i comparant llurs aportacions amb la producció teòrica actual sobre el / fet nacional, se m'ha anat palesant una cosa curiosa. Em sembla que els primers tradueixen i expressen amb força més claredat i precisió que els segons el pensament de l'home del carrer entorn del tema. Si bé, els estudis actuals guanyen en la presentació i, no cal dir-ho, en sofisticació, llurs arguments estan, a vegades, molt allunyats del sentiment o consciència nacional col·lectiva que es cospa pels carrers dels pobles i les ciutats. Aquest sentiment, / consciència o digueu-li com vulgueu, està, en el nostre poble, a flor de pell i són moltes, per tant, les manifestacions i expressions que conscientment o inconscient el tradueixen. Apareix en xerrades quotidianes, actes col·lectius, discussions de cafè, etc..., i, en definitiva, en una part important de la vida social, econòmica i cultural.

b) No voldria entrar ara a opinar sobre quina ha de ser la tasca prioritària del científic social entorn del tema que ens ocupa; si produir models teòrics, cada vegada més sofisticats i erudits, per discutir en cercles més o menys tancats d'intel·lectuals, o bé al contrari, intentar de traduir, amb el màxim de rigor i precisió, les opinions, arguments, discussions, sentiments, emocions i vivències que hom experimenta entorn del fenomen nacional. Si ens decantem cap aquesta segona possibilitat és molt probable que el discurs teòric se'n ressenteixi, mancant-li, de vegades, el que podríem dir-ne "altura / teòrica". En canvi, però, penso que, ^{en}un intent d'aquest tipus, es guanya en espontaneïtat i fidelitat i també s'afavoreix la possibilitat d'un acostament a una realitat concreta i vivencial que, al meu entendre, ultrapassa àmpliament l'especulació teòrica de gabinet. Intentaré de provar-ho en la resta de l'escrit.

III.

Si algú em pregunta: I tu, qui ets?, entre altres respostes puc donar les següents: Sóc en Joan Prat; sóc un fill d'en Manel Prat i la Maria Caròs; sóc de Can Bossé; o bé; sóc celranenc (de Celrà, el meu poble); sóc / empordanès o sóc gironí. En altres contextos diré que sóc de la Catalunya Vella, del Principat o bé dels Països Catalans; i també podria dir que -/ sóc dels països llatins, Europeu o ciutadà del món. El carnet d'identitat posa que sóc espanyol.

Les diferents respostes que puc donar contestant a una mateixa pre-
gunta varien, evidentment, en funció del context en el que em trobi. Si és una àvia del meu poble que quan passo pel carrer no em reconeix, li diré, probablement, que sóc de Can Bossé, o bé el nom dels meus pares; si estic amb companys gironins, m'identificaré pel nom del meu poble; si estic, en canvi, a Tarragona, diré que són gironí, mentre que, a Galícia, contesta-
ria dient que sóc català, i per últim si viatgés pel Japó, m'autoidentifi-
caria, probablement, com a Hispànic.

El que voldria remarcar és el fet que les contestacions, siguin del tipus que siguin, fan referència a un marc de identificació més o menys -/
concret, amb tot un seguit de connotacions socials i simbòliques. Aquests marcs d'integració o identitat (observi's en català la utilització del -/
verb ésser)) seran, dels més senzills als més complexos, els següents: la família nuclear, la família estesa o troncal, la comunitat local; la comarca, la "província", la regió, entesa en sentit ampli, el conjunt de re-/
gions ecològicament i històricament semblants, la nació, l'estat, i, a més, les realitats supraestats, com són els països mediterranis o llatins, -/
els estats d'un mateix continent, etc.

De bell antuvi, cal observar com els diferents marcs o si es prefe-/
reix nivells d'integració presenten una estructura ascendent, en la qual, almenys en principi, la integració en un marc no impideix la identificació en un altre de diferent. Així, pel fet que jo m'autodefineix per acumula-/
ció d'integracions, com de Can Bossé, de l'Empordà, català, llatí, o ciuta
dà del món no sembla implicar cap contradicció greu. Ara bé, ^{la}integració, /
al nivell que sigui, defineix també sempre el pol oposat a ^{la}identificació,
és a dir, la separació. Per utilitzar l'exemple d'abans: quan dic que sóc
de Can Bossé, estic establint diferències amb els que són de Can Borni o /

de Can Rata, cases també del meu poble, ⁱsemblantment, en afirmar que sóc / Empordanès, català, o ciutadà del món, estic excloent-me dels que són gar- rotxins, andalusos o ciutadans de l'altre món, respectivament. No hi ha, / per tant, integració sense separació, ni inclusió sense exclusió. Sobre a- quest punt, hi tornaré més endavant.

Quan parlo d'identificació, inclusió i integració no m'estic refe- / rint a un estat arcangèlic o beatífic, desproveït de conflictes. Tot el / contrari, penso que la identificació o autoidentificació amb un marc d'in- tegració qualsevol, genera, o pot generar almenys, ansietats, conflictes i problemes de tot tipus. Fins i tot en aquelles situacions o marcs d'inte- / gració més senzills i que, aparentment almenys, haurien d'ésser dels més armònics i equilibrats, el conflicte i la contradicció es troben en el seu si. La família, anomenada cèl.lula bàsica de la societat i considerada com el marc d'integració més bàsic i simple, és, tothom ho sap, una font origi- / nadora de conflictes i ansietats notable. El mateix podríem dir dels con- / flictes interns o externs existents entre famílies, entre comunitats locals veïnes, entre comarques, entre nacions o entre estats. L'entrellat social d'identificacions i exclusions, funciona, en gran part almenys, mitjan- / çant ritualitzacions i processos simbòlics, com més endavant intentarem pe sar de relleu.

Abans, però, cal fer algunes altres observacions bàsiques. En primer lloc, i fins ara, m'he centrat en una sola perspectiva, diríem psicològica o subjectiva: he dit que em dic Joan, que els meus pares es diuen Manel Prat i Maria Caròs, etc. Ara bé, hi ha dades o signes objectius que demostrin - / que sóc totes aquestes coses les quals tinc consciència d'ésser? Doncs, no ho sé. La contesta dependrà, en gran part, del que entenguem per dades i / signes objectius. Puc dir, per exemple, que al registre civil i parroquial, del meu poble, hi figura el meu nom i a més, algú m'ha dit que tinc el nas semblant al del meu pare i que faig gestos semblants als de la meva mare. / En parlar, utilitzo mots que vaig aprendre de petit al meu poble i que no- més els he sentit allí. Per la meva fonètica, se'm pot identificar com a / empordanès o gironí i per la parla com a català, perquè, fins i tot quan / parlo castellà, se'm nota d'una hora lluny que no ho sóc. Si explico al- guns dels meus "senyals" d'identitat suposo, que molta gent em creurà i no se'm demanarà més proves. A més a més, la gent que em conegui i sàpiga de la meva procedència m'atribuirà estereotips que s'apliquen, també, als al- tres individus amb els quals comparteixo els mateixos marcs d'identifica- / ció. Així, si la meva família té fama, al poble, d'ésser geniuda (de mal /

geni), probablement de mi es dirà el mateix. Si els pobles veïns consideren que els celranencs són bruts, jo, pel fet de ser-ho, seré també qualificat / semblantment i, per últim, si els catalans tenim fama a la resta de l'estat espanyol d'ésser emprenedors o avariciosos, aquests estereotips seran considerants escaients també per a mi. Fins ara, no hi ha massa **problèmes**; el -/ que jo penso de mi mateix i el que **empensan** els altres és relativament -/ semblant. Però no necessàriament aquest ha de ser el cas. Imagineu una conversa hipotètica en la que un individu molt estricte m'interroga:

- Quién es usted? Contestaré que en Joan Prat, que són de Can Bossé etc, etc.

- Esta es su opinión, pero yo no puedo compartirla hasta que me lo ha ya demostrado.

- Doncs miri, al llibre de registres de l'ajuntament i de la parròquia m'hi trobarà. Vostè mateix ho pot comprovar.

- Todo esto, señor mio -em contesta- no es una prueba segura. Muchas / *sevicias* y falsedades se hallan en los archivos y registros. Necesito, y no quisiera repetirlo, pruebas irrefutables.

- Doncs miri -li faré amb poc entusiasme- tinc el nas semblant al del meu pare i ^{faig} alguns gestos com la meua ...

Un bruel de "mala folla" em talla. Canvio de tàctica i li faig saber que no vaig néixer en cap clínica, sinó a la casa dels meus pares i que el metge, la comadrona, el meu pare i les meves àvies hi eren presents, o sigui que tinc testimonis.

- El único testimonio válido es el de un notario que tomara acta del acontecimiento. ¿No lo hubo verdad? -em fa un ~~sonriure~~ malagradós.

- Em penso que no, bé, segur que no.

- Pues, señor mio, estamos como antes. Ud. puede ser tanto Juan Prats (m'equivoca, a més, el nom) como un hospiciano o un hijo de mujer airada... Además, esto de que Ud. es de Can ... ¿Cómo ha dicho?, bueno da igual, del pueblo gerundense de Salrán y del Ampurdán está tan poco claro como poco -/ clara es su persona.

Si el meu interlocutor em volgués escoltar (cosa que no vol fer), jo podria dir-li que tothom, al meu poble, sap que són de Can Bossé; que comparteixo les penes i alegries de la meua família nuclear i estesa, i assisteixo als ritus i cerimònies casolanes com són naixaments i bateigs, casaments i funerals; que cada any, per Pasqua, ens trobem tota la família a la casa pairal de la meua família i, després de menjar-nos un xai i beure vi i xam-

pany, cantem tots junts l'Emigrant, l'Empordà i també una cançó sobre Celrà. Acabades les cantúries i amb l'acompanyament d'un piano, organitzem, a la / sala gran, una "ballarusca" familiar i, després, alguns ens n'anem al bosc a "caçar espàrguls" (buscar espàrrecs silvestres) etc. Podria, també, anar desgranant els sentiments comuns d'aquest dia. A tots ens sap greu si algú, pel que sigui, no hi ha pogut assistir; aquest dia, més que mai, ens sentim solidaris i cooperadors, (així membres de la família, que mai no posen els / peus a la cuina desenvolupen una activitat desacostumada); que, aquest dia ens sentim descendents d'una soca comuna; que les tensions internes que hi puguin haver entre nosaltres queden en un segon terme i superades; que durant la "ballarusca" canviem continuament de parella perquè tothom pugui ballar amb tothom i que, quan el dia s'acaba, ens sentim agermanats i tenim l'íntima convicció que entre tots nosaltres hi ha quelcom que ens lliga.

En passar al tema de perquè em sento fill de Celrà i no d'un altre poble, li diria que, malgrat que malparli de la deixadesa dels carrers, de / la poca llum que hi ha de nit, i critiqui el batlle, els consellers i a l'ajuntament en pes, malgrat tot, m'agrada d'anar-hi i si pogués viure-hi, hi viuria. Suposo que m'agrada d'anar-hi perquè hi vaig néixer, i m'hi van batejar amb un vestit brodat per les besàvies i que hem portat tots els nadons de la família. I també perquè hi vaig fer la primera comunió, disfressat, / com els altres nens, de marineret.

Recordo, també, que amb els mateixos companys de la primera comunió / assistíem a una escola atrotinada i vella, en la que el mestre, que era català com nosaltres, ens parlava en una llengua estranya, en la que amb prou feines sabíem expressar-nos. De tant en tant, ens venia a donar classe el / fill d'un sergent de la guàrdia civil, que, abans i després, ens feia can-/ tar -braç enlaire- el "Cara al Sol" i, amb mots encasos, ens parlava de la "unidad" i "grandeza de la patria", recordant-nos els nostres deures com a "patriotas españoles". Tot això ens relliscava força perquè, a més de no tenir continuïtat en el si de les nostres famílies, anava acompanyat de l'abligació d'empassar-se una llet en pols, granulosa i horrible donació dels "amics" americans. Probablement funcionessin en el procés les lleis de Pàu-/ lov...

Amb els companys del poble anàvem a cops de roc contra els nens d'altres pobles quan ens trobàvem a les demarcacions territorials, i les bara-/ lles continuaren de més grandets, quan, durant les festes majors del pobles de la rodalia, hi anàvem a ballar i els xicots d'aquells pobles consideraven

que els fèiem la competència. Ens passejarem com galls pels carrers, en grups compactes, i dirigíem furioses mirades als nois i tendres llambregades a les noies...

Podria dir-li, també, que sento que una part important de la meua història biogràfica està lligada a la comunitat local que em va veure néixer i, per acabar, perquè, quan em mori, m'agradaria que m'enterressin al cementiri del meu poble.

Amb el record de les meves vivències he oblidat la presència de l'interlocutor que de nou em diu:

- Bueno, en realidad, me importa una china si Ud. es hospiciano o inclusero adoptado; que haya nacido en Can no se dónde y que su pueblo sea el de Salrán ... Ahora bien, aporte pruebas científicas, fíjese bien, científicas, de lo que ustedes, los catalanes, llaman nacionalidad y que -afegeix / amb suficiència- sólo es una regionalidad.

Faig un últim esforç abans de desesperar-me i contesto:

- Doncs miri, històricament, Catalunya ...

- Conteste en Español, coño, que yo no entiendo de dialectos.

- No, escolti, si el català, això ho sap tothom, no és un dialecte, / és una llengua amb tots els ets i uts. A més els filòlegs, historiadors, geògrafs, psicòlegs socials, economistes, i gairebé tots els especialistes de les ciències humanes i socials han estudiat la qüestió de la nacionalitat catalana i, per camins diferents, això sí, han arribat a conclusions semblants. A més hi ha una cultura catalana, unes formes de viure ...

- ¡No se enrolle! -em talla de nou- que ya me se yo que me hablaré ahora de la Virgen de Montserrat, del 11 de septiembre, de San Jorge, de la Sardana, de la señera, del himno de los "jornaleros" ...

- No! "segadors", "l'himne dels Segadors". Sí, probablement li hauria parlat de totes aquestes coses perquè, malgrat que no són proves científiques, són símbols de catalanitat...

- ¡Bah! Folklore regional. Pero, basta ya de monsergas. ¿Usted cree / que Cataluña es una nación?

- És clar que sí. Hi ha les bases territorials, ètniques, econòmiques, històriques, socials, lingüístiques, culturals, ideològiques i simbòliques que així ho demostren.

- Pero ¿no sabe Ud, no lo leyó en "Flechas y Pelayos", que España es una nación, una única nación - em recalca - además de grande y libre?. ¿Qué no lee Ud. a este gran pensador que es Julián Marías, y que lo ha explicado

todo tan bien?.

Quan arribem aquí, ja només em resten dues possibilitats: tirar-me da munt d'ell i bufetejar-lo bo i motejant-lo de dèbil mental (amb perdó dels/ que ho són) o bé, callar i pensar que picar en ferro fred no serveix per a res. Com que probablement em decantaré per aquesta segona possibilitat -per què sóc pacífic i covard i no sóc heroi de mena- m'empassaré la ràbia, esmentaré els seus pares quan me'n vagi i poca cosa més ...

Malgrat tot, la meua convicció en el sentit que sóc en Joan Prat, que sóc de Can Bossé, de l'Empordà, gironí, català i ciutadà dels Països Cata-/ lans en cap moment haurà trontollat, ans al contrari: la meua consciència / d'aquestes realitats s'haurà enfortit. Bull dir amb això que no penso (enca ra que en alguns moments hagi pogut semblar-ho) que la consciència o identificació amb determinats marcs socials sigui una cosa amb la qual hom neixi, sinó que ben contràriament, penso que es forma en un llarg procés que no-/ més pot ésser entès si s'estudia en l'escenari social que el fa possible.

IV .

En aquest darrer apartat miraré de posar un xic d'ordre i si puc algunes bases metodològiques per a l'anàlisi d'aquest continuum de marcs d'integració que van des de la família nuclear a la nació. L'aproximació serà / dialèctica, car considero que, si bé l'objectiu bàsic de les diferents institucions socials i marcs d'integració és precisament la d'adaptar, equilibrar i regular la inclusió de determinats individus a un nivell institucional ja donat, aquesta inclusió no està mai desproveïda de conflictes. El -/ conflicte pot ser, aïhora intern i extern, o sia, esclatar entre els membres que componen un mateix marc de referència, o bé dirigir-se contra altres -/ grups semblants. El conflicte, des d'una altra perspectiva, pot ser horizomtal o vertical, segons els membres o grups conflictius acompleixin el mateix paper o bé un paper diferent dins de la dinàmica social. Penso, i així intentaré demostrar-ho, que les bases del conflicte s'originen, en molts casos almenys, entorn de pols oposats, com, per exemple: jo / els altres ; nosaltres / ells ; nosaltres / els altres, i, per tant, s'imbriquen dins d'una -/ dialèctica binària, centrada en la integració / separació; la identitat/foraneïtat ; interioritat/exterioritat; inclusió/exclusió. Ara bé, tota mena d'organització humana, des la més senzilla fins la més complexa, necessita, per a poder sobreviure i reproduir-se els seus membres, mantenir, per una banda, l'equilibri interior del grup i fomentar, per l'altra, els contactes i aliances amb l'exterior de la mateixa organització. Per tant, el sistema d'oposicions assenyalat abans, ha d'ésser transcendit, d'una manera o una altra, per a afavorir i/o possibilitar la reproducció del sistema. És en aquest sentit que adquireixen una plena funcionalitat social els sistemes rituals i la simbologia cerimonial, que, en molts casos, actuen com a mecanismes de transformació, superació o bé assimilació del conflicte, sigui aquest interior o exterior. El ritual i el símbol, per tant, poden jugar un paper/ d'emulsiu i llimador de diferències ~~mentals~~ per afavorir la solidaritat interna del grup i complementàriament canalitzar les relacions possiblement difícils o traumàtiques dels membres del grup amb els membres d'altres grups semblants o diferents. (31)

Vegem-ho ara, amb uns exemples concrets. L'individu neix en el si / d'una família nuclear o estesa, grup relativament estable, i al qual lliga per sempre (li agradi o no) la seva història biogràfica (32). De la cèl.lu la familiar en rebrà bàsicament protecció, alimentació i educació. Aquests/

tres elements són necessaris, sobretot els dos primers, perquè el nadó no mori al cap de poques hores d'haver nascut. El procés normal almenys en la nostra societat, en el qual es realitzen les tres funcions esmentades, té lloc en uns límits espacials concrets (casa, pis, apartament, etc) i en el transcurs d'un període de temps més o menys llarg (la socialització familiar). L'aprenentatge de la llengua, i, per tant, la retransmissió d'una part important de la cosmovisió cultural, la mamarà directament dels membres de la seva família, dels quals aprendrà, també, costums, normes, pautes, drets, i obligacions. La cèl.lula familiar funciona, per tant, com a un vehicle de transmissió cultural de primer ordre. Serà amb la contínua convivència i interacció al llarg del temps, que l'infant adquirirà consciència de pertànyer al seu grup familiar d'orientació, amb el que s'identificarà en major o menor grau, per la resta dels seus dies.

Ara bé, aquest procés no es realitza mai sense friccions, ansietats, frustracions i conflictes. Una simple ullada a la literatura psicoanalítica sobre el tema és la millor confirmació dels aspectes conflictius, disgregadors i negatius, inherents a la integració familiar i, per tant, no hi insistiré. El que sí m'interessa de fer ressaltar és l'intent de superar aquest perill de disgregació de la comunitat familiar. Penso que cal distingir dos tipus de elements diferenciats però complementaris per a assolir l'objectiu de la continuïtat familiar. En primer lloc, les que podríem anomenar bases estructurals, com són, per exemple, les regles de filiació, descendència, herència i residència (afegiria l'autoritat) que vénen donades de forma objectiva i concreta en cada societat. Aquestes constants poden ésser considerades les pilastres estructurals que converteixen un simple agregat informal d'individus en un tot estructurat i regulat per normes objectives, i que, ensems, asseguruen un funcionament del grup relativament independent de la voluntat individual dels diferents membres que l'integren. En segon lloc, observarem l'existència dels mecanismes rituals i simbòlics per a estrenyar i enfortir la solidaritat dels membres del grup. Una part important de l'aparell ritual abasta la vida de l'individu (els famosos ritus de pasatge de Van Gennep) marcant-ne les fases i fixant llurs drets i obligacions. Les cerimònies -bateig, 1ª comunió, esposalles, noces, i funerals- tenen un marcat sentit casolà i, per extensió comunitari, i en elles, mitjançant la comensalitat, l'intercanvi de regals i favors, es posa de relleu la solidaritat i integració del grup domèstic que actua com a veritable "comunitas" (53). Semblantment, al cap de l'any, hi ha tot un seguit de festes i cerimònies: Nadal, Rams, Setmana Santa, etc -que, sobretot als pobles i juntament amb d'altres (matança del porc, festa major, onomàstiques i ani-

versaris) tenen aquest caire familiar, de germanor i de reforç dels límits simbòlics de la comunitat familiar.

Sintetitzant: Tant les normes que anomenava objectives, com els aspectes rituals, simbòlics i místics, tenen en comú l'interès per a assegurar, enfortir, estrènyer i perpetuar el mateix grup familiar bo i diferenciant-lo dels altres.

Precisament l'últim punt ens permet de transcendir els límits estrictament familiars per a entrar en els del parentiu o de la comunitat local, límits en els quals, i en la pràctica almenys, ja hem entrat. Quan parlava de les cerimònies gasolanes, per exemple, dels ritus de pas i de les festes familiars, és obvi que cap d'aquestes tenia un sentit estricte i rigorosament familiar. Entre els convidats a assistir-hi, hi trobem parents, pròxims o llunyans, veïns, amics i coneguts o sia, tots aquells que formen la base d'aliances i que constitueixen l'entrellat o xarxa de relacions extra-familiars del grup de referència i que, en molts casos, viuen físicament prop d'aquest mateix grup. La ritualització d'aquesta aliança entre grups domèstics, grups de famílies o faccions, pot expressar-se mitjançant la comensalitat, la reciprocitat, la cessió de força de treball gratuïta, l'ajut generós i sistemàtic, l'assistència a festes comunitàries, l'acompliment dels deures del veïnatge, elements tots ells, que, ja sigui per separat o bé conjuntament, tradueixen l'ideal de transcendir i superar els marcs o límits simbòlics del grup domèstic estricte.

Si donem un pas endavant, observem com el sentiment etnocèntric local es manifesta, o pot manifestar-se, de diferents maneres. Vegem ara, una contalla que trobem arreu de Catalunya, i que ens orientarà el, diríem, discurs teòric que intentem desenvolupar. Hom explica (34) que, en un determinat poble, un pastor de vaques (ovelles o el que sigui) estava endormiscat i una gran resplendor dirigida a un lloc concret, el va despertar. Espaordit, i pensant que podia ésser un miracle del cel, s'acostà despressa al lloc on observà que es dirigia el raig miraculós. No veié res d'especial i el fenomen desaparegué, durant uns quants dies, però, es tornà a repetir. El lloc era, a més, sistemàticament ocupat pel bestiar (o alguna vaca en concret en altres variants) que adoptava postures gairebé piatoses (agenollant-se, mirant amb ulls esmaperduts, etc.) El pastor fa saber al capellà del poble i a d'altres notables l'estrany fenomen i aquests, intuïnt un fenomen sobrenatural, decideixen cavar on indicava l'estranya resplendor. Troben, és clar, les restes o tomba d'algun sant i el bisbe, assabentat del fet, decideix de portar les relíquies, amb tota solemnitat, a la catedral perquè puguin ésser venerades

per tots els pobles del bisbat. No obstant, les mules (rucs, bous, etc) encarregades del transport, quan arriben als termes municipals, es neguen a continuar malgrat l'esforç dels homes que les menen. Tot intent de fer-les avançar és en va, amb el que es demostra la voluntat divina (o dels sants) de quedar-se dintre dels límits territorials on han estat trobats. Quan hom decideix de portar les despulles santes a l'església parroquial, les mules, més lleugeres que mai, aconsegueixen la voluntat divina, sense cap mena de direcció humana.

Evidentment, la llegenda piadosa que acabo d'esmentar és un tipus de narració amb una clara funcionalitat local, car ajuda a delimitar simbòlicament l'especificitat de l'espai propi de la comunitat. Aquesta delimitació estarà reforçada a més, per altres pràctiques, com, per exemple, el sal-pas, en el qual el sacerdot beneeix les cases i els camps del terme municipal, però no les dels altres pobles; o bé la manifestació etnocèntrica que tendeix, mitjançant dites i aforismes, a besuntar la gent que viu als pobles del costat caracteritzant-los de forma ridícula o grollera. En tots els casos el que es busca és el reforçament del "nosaltres" local i posar de relleu els llaços comunitaris que lliguen els membres del poble, enfront de les organitzacions alienes. La rivalitat - traduïda també en baralles, odis, narracions de bruixeria protagonitzades pels individus dels pobles veïns, la tendència a l'endogamia local, la competència durant les festes majors - ajuda a reafirmar el sentiment d'identitat, inclusió, i solidaritat interna enfront de l'exterior.

Amb això no vull dir, ni molt menys, que les relacions entre grups domèstics o membres de la mateixa comunitat estiguin desproveïdes de conflictes. Són ben coneguts a Catalunya pobles als quals la meitat de la gent no parla i està renyida amb l'altra meitat, o bé, pobles amb 2 cinemes, dos bars i dos locals de ball amb una clientela fixa i antagònica. La rivalitat entre fraccions pot manifestar-se també mitjançant oposicions de classe, sexe, edat, ideologia, i un llarg etc. Aquestes diferències, que fàcilment poden generar odis, friccions, antagonisme, desconfiança o rivalitat, són també ritualitzades mitjançant signes o símbols externs. La col·locació diferent d'homes i dones, de vells i joves, de notables i classes populars als locals o actes públics - església, casinos o bars, processons i actes protocolaris, respectivament - són, evidentment, un mitjà de classificació social que es realitza per mitjà del signe i el símbol, els quals adquireixen llur valor en els escenaris socials en els que funcionen. El mateix o una cosa semblant podríem dir quan són famílies emparentades o veïnes les que estan renyides. La ne

gació de la salutació, l'evitar-se en públic i en privat, la fredor en el -/ tracte quan aquest és indispensable, l'expressió dels odís dinàstics en molts casos originats per un repartiment d'herència, són, entre altres, les mani-/ festacions socials de la tibantor i el conflicte a nivell de facció o comuni-/ tat.

Permeteu-me, ara, i abans de continuar en aquesta direcció, d'obrir un breu parèntesi. Hom pot preguntar-se: quina relació té tot això amb la qües-/ tió nacional? La comunitat familiar i la comunitat local de les que s'ha -/ parlat fins aquí, són realitats comparables a la comunitat nacional?. Inten-/ taré contestar aquests possibles interrogants prenent com a model la defi-/ nició de nació de Stalin, definició que, si bé ja gairebé ningú no considera vàlida plenament, sí que, en canvi, modificada en algun detall o treient-li part del dogmatisme que inclou, és considerada com a pertinent i operativa. La definició, recordem-ho, diu així: "La nació és una comunitat estable, his-/ tòricament formada, d'idioma, de territori, de vida econòmica i de psicolo-/ gia, posada de relleu aquesta última en la comunitat de cultura". Que passa-/ ria, si substituïssim la paraula "nació" pel terme "família" o "poble" (en-/ tès aquest darrer com a comunitat local)?. Diríem això: "La família (o la co-/ munitat local) és una comunitat estable, històricament formada, d'idioma, de territori, de vida econòmica i de psicologia, posada de relleu aquesta última en la comunitat de cultura". Penso que si l'anem desglossant punt per punt, / quedarà clara la validesa d'aquest tipus de definició, no per inhabitual -/ menys certa que qualsevol altra, i aplicable, sobretot, a la família catala-/ na troncal tradicional.

Que la família pairal és i ha estat una comunitat estable i his-/ tòricament formada és una evidència palpable. Només cal fullejar la ingent / bibliografia jurídica sobre el tema (35) per adonar-nos de la importància / cabdal que a Catalunya s'ha donat al principi de l'estabilitat i continuïtat històrica familiar. Totes les constants estructurals que fan d'eix del siste-/ ma giren, com dèiem unes pàgines abans, entorn de les regles de filiació, des-/ cendència, herència i residència, destacant-se per la seva vital importància l'heretament universal, el fideïcomís, i els pactes matrimonials; tots ells són elements que persegueixen una única finalitat: precisament la d'estabilit-/ zar i perpetuar el llinatge pairal i d'impedir-ne, emprant tots els mitjans a l'abast, la disgregació o esquarterament. Ara bé, aquest familisme que ten-/ deix a perpetuar-se en el temps, ha necessitat d'unes bases materials, que / no serien altres que l'existència d'un patrimoni de béns familiars i alhora, un determinat tipus de organització econòmica domèstica. Quant al primer as-

pecte , inclou la casa o cases, els camps, pastures, boscos i guarets, o sia, el que normalment s'ha denominat patrimoni pairal. Aquest patrimoni és una realitat espacial objectiva ensems que simbòlica, la jurisdicció sobre la qual la posseeix exclusivament la família que n'és propietària. Els drets de venda, cessió o empenyorament ho confirmen.

Referent al segon aspecte, o sia, l'existència d'unes peculiaritats econòmiques, d'un tipus de producció estretament lligada al grup domèstic, penso que tampoc no se'n pot dubtar. El model teòric que Chayanov (36) i d'altres (37) han considerat pertinent per a explicar l'organització econòmica de part important del camperolat europeu, és perfectament aplicable al cas català. La masia catalana tradicional ha funcionat durant segles com una unitat econòmica de producció i consum, essent la producció destinada preferentment a l'ús, més que no pas al canvi. L'orientació autosubsistent, l'obtenció de força de treball mitjançant el naixement o matrimoni, així com la necessitat d'assegurar el fons calòric, el fons de reemplaçament, i el cerimonial, orientats tots ells a la supervivència del grup domèstic, en serien la millor prova. O sia, la base territorial i econòmica semblen tan escaients a la comunitat familiar com a qualsevol altre marc d'intergració. Vegem, ara els aspectes lingüístics i psicològics., tal com apareixen en la definició / de Stalin.

La llengua catalana, com és ben sabut, ha estat prohibida oficialment i àdhuc perseguida mantes vegades. Hom ha dit -i penso que això seria perfectament comprobable- que si la llengua no ha desaparegut, ans al contrari sempre ha estat viva, es deu a la seva utilització quotidiana, casolana i familiar. Quans se n'ha prohibit la utilització oficial, amb tot el que això implica, la nostra parla s'ha arraulit al si de la "clandestinitat" familiar, / i allí ha jugat un paper que els poetes en dirien "l'espurna o caliu permanent de la catalanitat". La llengua, des d'una altra perspectiva, ha estat / un dels elements bàsics per a fornir el que podríem dir-ne "filosofia o psicologia casolana". Abans, parlava de l'existència d'uns trets objectius, o / relativament objectius, per a definir la comunitat familiar. Ara bé, ultra / aquests, és evident que, en el si d'un grup familiar, existeixen un conjunt d'experiències, estimacions, vivències, records, identitats comunes que fan que la família sigui quelcom més que una unitat de producció-consum, (o de / consum en el cas de la família urbana). Penso que aquest quelcom més, i sense entrar ara en detalls que ens portarien molt lluny, és, precisament, el / que podem anomenar "comunitat psicològica familiar".

Rasumint: si en

el si del grup familiar, l'individu es socialitza aprèn a parlar i a comunicar-se, interioritza unes normes, pautes i patrons de comportament i pensament i, en definitiva, aprèn a viure d'acord amb una escala de valors específics, no sembla que sigui exagerat parlar del grup familiar com d'una comunitat cultural ben definida i estructurada.

Aquests diferents elements que acabo de ressenyar, història, territori, economia i psicologia, referits a la comunitat familiar i emprats per Stalin per definir el que és una nació, també poden servir per a acostar-nos als altres marcs d'integració, com serien la comunitat local (poble) i la comarca. Per no repetir arguments ja dits em centraré només en aquesta darrera.

En un article de Caro Baroja (1968), en el qual s'intenta caracteritzar i delimitar el significat dels termes "regió" i "comarca", aquest autor considera que per poder parlar de "comarca" cal que es donguin els següents elements:

- a) La comarca es troba (...) dins d'una regió més àmplia, regió definida per un sistema orogràfic i hidrogràfic i un clima de certa homogeneïtat. (...)
- b) La comarca es troba limitada per alguns accidents del terreny, turons, xarxes fluvials, estepes, etc. que, per a les masses rurals / de vida sedentària, per als agricultors en general, constitueixen / un marc familiar, en el qual es desenvolupa la major part de la seva vida.
- c) La comarca posseeix un nucli industrial i comercial més o menys vigorós i, en altres èpoques, tenia un sistema defensiu de castells i fortaleses (en relació amb els accidents orogràfics i hidrogràfics), que avui ha perdut gairebé tot el seu significat.
- d) La comarca posseeix certes particularitats lingüístiques i ergològiques en altres temps també es podia distingir els seus habitants per la indumentària(...)
- e) La comarca compta amb un centre religiós (santuari, ermita, església,) amb fama en tot el radi (comarcal).

Observi's que les característiques esmentades són exactament les que ja coneixem i, per tant, no m'hi aturaré. M'interessa, no obstant, tractar de l'últim punt -el del centre religiós, per reprendre el fil amb el que havia iniciat aquesta quarta part del present article i tornar als tipus d'argumentacions que allà donava.

Qualsevol persona que hagi recorregut mínimament la nostra geografia e

comarcana s'haurà adonat de la gran quantitat d'ermites i santuaris edificats en turons i llocs vistents. Ultra els aspectes de la religiositat popular -/ lligats als santuaris, aquests acompleixen altres funcions. Una de les més im- portants consisteix a servir de catalitzador, almenys una vegada a l'any, / del sentiment comunitari comarcal. Durant els mesos de setembre i octubre, / quan s'han acabat els treballs agrícoles més pesats, els diferents pobles de la comarca van en peregrinatge els dies festius al santuari. Les romeries -/ -sobretot abans- pujaven a peu al santuari per diferents indrets de la mun- tanya amb els pendons distintius de cada poble. Poc abans d'arribar al san- tuari pròpiament dir, els pelegrins de cada poble esperaven, bo i resant o cantant, en alguna esplanda, els pelegrins dels altres pobles i, una vegada / plegats, tots junts, i en processó, assistien a una missa col·lectiva i so- lemne. En aquesta es demanava per la prosperitat de les collites de tots els pobles representats, i que la Mare de Déu protegís llurs habitants de tota / mena de malvestats o malures. A la sortida de missa, els parents, coneguts i amics dels diferents pobles (i cal dir que gairebé tots es coneixien), feien petar la xerrada, contemplaven el "seu" paisatge (normalment es veia tota la comarca), es ballava sardanes, es convidaven a beure i menjar els uns als al- tres, es cantava les cançons de la comarca, etc. El dia era una jornada de / germanor intensa de la què en sortien tractes econòmics, futurs matrimonis, acords de diferents tipus, servint alhora per a llimar diferències, discus- sions, o bé canalitzar l'agressivitat latent o l'antagonisme mitjançant acti- vitats lúdiques. El moment culminant de la cohesió, la solidaritat, i la ger- manor s'aconseguia a mitja tarda, quan, tothom, ben menjat i begut, i després de cantar i ballar, s'havia d'acomiarar. Els petons, abraçades, promeses de visites futures i, en definitiva, l'intent de estrènyer llaços permanents en- tre els membres dels diferents pobles n'eran la característica comuna, i el desig intens de tots. Al cap d'un temps, però, recomençarien les baralles, / friccions i discussions entre els membres dels diferents pobles, les quals / serien novament compensades i ritualitzades l'any següent de forma comunita- ria i agermanada en una mena de procés de mai acabar.

Els mateixos mecanismes, o semblants, podrien servir per a parlar de / les trobades col·lectives intercomarcals -fires, aplecs, festes majors de la regió, santuaris intercomarcals i d'altres- que, amb lleus variants acomplei- xen les mateixes funcions.

La nació no em sembla una realitat essencialment diferent dels diversos marcs d'integració vistos fins aquí. També, en ella, hi trobem un conjunt de trets bàsics -territori, economia, llengua, etc- que generen en els indivi-

des que els comparteixen una determinada consciència de pertinença. Aquesta consciència, semblantment als nivells d'integració inferiors, esclata en els actes comunitaris i d'agermanament i s'expressa mitjançant els símbols nacionals. Que, en el si de la nació, hi viu el conflicte? Em sembla obvi; lluita de classes, conflicte de sexes, conflicte d'edats, conflicte d'interessos i molts d'altres.

La nació, semblantment a la família, té una determinada gènesi històrica i el seu quallament institucional ha comportat una determinada estructura en la que nia el conflicte. Aquest conflicte s'orienta, a més, a la sistemàtica negació de l'altre. La classe burgesa, per exemple, es considera l'única dipositària dels interessos nacionals, percent al proletariat qualsevol paper en la lluita nacional i confrontant el seu "nacionalisme" amb els interessos col·lectius de la nació. El proletariat farà el mateix i acusarà de traïdora la classe que l'oprimeix. Ara bé, aquesta lluita continua pel poder no es exclusiva del marc nacional. La trobem ja al nivell familiar on els fills es rebel·len contra l'autoritarisme patern; als pobles, on les famílies poderoses intenten imposar llurs directrius a totes les altres i a nivell comarcal on passa tres quarts del mateix. I, evidentment, quan els interessos són contraposats hi ha fricció, conflicte i lluita. Així, seguint Lenin, podríem dir que no només en el si de les nacions capitalistes hi ha dues nacions -la proletària i la burgesa- sinó que també al si de la família hi ha dues famílies -la dels pares i la dels fills-, al si de la comunitat local hi ha dues comunitats locals, -la dels poderosos i la dels oprimits- essent el principi vàlid per a tots els marcs d'integració vistos fins aquí.

Canviem ara de registre. Hom haurà observat que el model que he presentat és de tipus arcaïtzant, rural i quasi pre-industrial. He parlat de grups domèstics autosubsistents o gairebé, de romeries, de matances de porc, etc., és a dir, d'una sèrie d'aspectes de la vida tradicional catalana que pertanyen més al passat que no pas al present. Implica això que s'han perdut les formes elementals de la sociabilitat? Doncs no. L'únic que passa és que aquestes formes s'han transformat perquè s'ha transformat el context. Observem, com, per exemple, n'han aparegut de noves com poden ser les comunitats de veïns, les associacions de barri, etc. que, ultra portar a terme les seves reivindicacions socials, també organitzen menjades col·lectives, festivals per a les criatures, festes majors de barri, ^{per a creder} un clima d'agermanament i consciència col·lectiva semblant, en les seves funcions, a les ja vistes en pàgines anteriors.

Hom haurà observat -ja per acabar- com el tractament fet fins ara dels

diferents marcs d'integració -inclosa la nació com a marc més comprensiu i ampli- s'ha basat en l'intent d'explicitar els mecanismes interns que permeten, d'una manera o altra, el ~~funcionament~~ d'un sistema social concret. Exceptuant escadusseres referències, no m'he parat, però, en l'anàlisi del que passa a nivell micro i macrosocial quan una nació està desproveïda d'aparell d'estat i depèn d'un estat forà i estranger com ~~mal~~auradament és el nostre cas. Les coordenades d'anàlisi antropològica que caldrà tenir en compte seran diferents. Un article de Joan Frigolé intitulat "Inversión simbólica e identidad étnica: un intento de análisis del caso catalán" n'ha marcat ja un excel·lent inici.

N O T E S

- 1) Vegi's en aquest sentit, l'article "Nación" a l'Enciclopèdia Internacional de Ciències Socials, signat per D. A. Rustow.
- 2) Segueixo, en part important, l'article de Lévi-Strauss "Las tres fuentes de la reflexión etnológica" publicat a "La Antropologia como Ciencia" de l'editorial Anagrama.
- 3) Vegi's la seva famosa conferència intitulada "Qu'est-ce qu'une nation?" París. 1882.
- 4) La definició de Stuart Mill l'he trobada a l'article de D.A. Rustow ja esmentat.
- 5) No conec de primera mà l'obra de Mazzini. He emprat com font el capítol VI del llibre de J. Solé-Tura "Catalanismo y revolución burguesa".
- 6) Vegi's sobretot els "Discursos a la nación alemana" de Fichte i també / el capítol VI del llibre de Solé-Tura ja esmentat.
- 7)

El llibre de Solé-Tura sobre Prat de la Riba i el de Trias Bejano, sobre Almirall intitulat "Almirall y los orígenes del ^{catalanismo} ~~El~~ sobre Pi i Margall vegi's el treball d'A. Jutglar "Pi i Margall y el federalismo español" (1975-1976)
- 8) Vegi's la introducció d'A. Jutglar al llibre d'Almirall "Lo Catalanisme". 1978.
- 9) Vegi's principalment, J. Solé Tura (1974) i Antoni Jutglar (1975-1976 i en premsa) i V. Cacho (en premsa).
- 10) No conec, si no és per referències, les obres d'aquests tres autors.
- 11) He emprat l'edició de l'obra de Porres i Bages de l'Editorial Balmes.
- 12) Op. cit. pàg 34.
- 13) Hi ha edicions modernes de les dues. L'obra de Pi i Margall ha estat editada en dos volums per "Cuadernos para el Diálogo" i la d'Almirall / per "Altafulla".
- 14) Vegi's A. Jutglar en la introducció de "Lo Catalanisme".
- 15) Vegi's, sobretot, "Catalanismo y revolución burguesa" de J. Solé-Tura.
- 16) L'ha reeditat recentment l'editorial Aymà.
- 17) Vegi's la literatura marxista sobre el tema.
- 18) Caldria, evidentment, matisar aquesta afirmació. Per altra banda, és obvi que col·loco en un mateix calaix de sastre autors ben diferents, les aportacions dels quals al tema nacional són desiguals. Penso tractar el

tema en un altre article i per tant no m'hi aturaré aquí.

- 19) Vegi's l'antologia "El marxismo y la cuestión nacional", publicada per l' Editorial Avance.
- 20) Ibid. pàgina. 9.
- 21) Ibid. pàg 50 i següents.
- 22) Ibid. pág. 96 i següents.
- 23) Hi ha diferents edicions en castellà. He emprat la versió que es troba al volum III de les "Obras escogidas" de Stalin, intitulat "La cuestión nacional".
- 24) Vegi's principalment "Nacionalidad e internacionalismo" de K. Kamtsky a "El marxismo y la cuestión nacional".
- 25) Vegi's "El concepto de Nación" a "El marxismo y la cuestión nacional".
- 26) Vegi's "Estado y nación" de K. Renner a "El marxismo y la questión nacional"
- 27) Ibid. p 140 i següents.
- 28) Conec l'obra de Serra i Moret només per referències.
- 29) A l'hora de redactar aquest article encara no els conec.
- 30) He emprat l'edició castellana publicada per Ed. Fontamara el 1977 amb un pròleg de Pelai Pagès.
- 31) Part important del que he dit, ha estat exemplificat per Camelo Lisón en diferents treballs i articles. Vegi -seón l'últim llibre publicat i que porta per títol "Invitación a la antropologia cultural de España" (1977)
- 32) El qual no vol dir evidentment, que hom no s'hi pugui rebellar.
- 33) Empro el mot "Comunitas" tal com ho ha fet Víctor Turner en el seu llibre "The ritual process".
- 34) M'he basat en una tradició que s'explica al meu poble sobre la troballa de les relíquies dels seus patrons; Sant Sixt i Sant Hou.
- 35) Vegi's, entre altres, els següents treballs: "La masia catalana Història , Arquitectura, Sociologia" (Aedos. Barcelona, 1969) de Joaquím de Camps i Arboix, o bé, del mateix autor, "Història de l'Agricultura catalana" (Taber. Barcelona, 1969). També J. Faus i Condomines ("Els capítols matrimonials a la Comarca de Guissona" Revista Jurídica de Catalunya, 1907) o F. Maspons i Anglasell ("La llei de la família catalana" Barci-

no. Barcelona, 1935; "El règim successori català". Barcino Barcelona, 1938) han parlat extensament del tema.

- 36) Chayanov: La organización de la unidad economica campesina. Nueva Visión. Buenos Aires. 1974.
- 37) Vegi's els diferents autors de la revista "Peasant studies".

B I B L I O G R A F I A

- AÏNES Nació, estat, territori. Annals dels centre pluridisciplinari d'estudis catalans. Centre universitari. Perpinyà, 1977.
- ALMIRALL, V. Lo Catalanisme. Motius qu'el llegeixim. Fonaments científics y solucions pràcticas per ..
Presentació d'Antoni Jutglar. Altafulla. Barcelona, 1978
- ARDIACA, P. (presentador). PSUC. Una proposta democràtica i socialista per a Catalunya. Ed. Avenç. Barcelona, 1976.
- ARNAU, R. Marxisme català i qüestió nacional catalana, 1930-1936
2 Vols. París, 1974.
- BARCELÓ, M. "Una nota sobre la cuestión nacional "española" " en: Comunistas y/o nacionalistas. Cuadernos Anagrama.
- BENET, J. Catalunya sota el règim franquista. Blume, Barcelona, 1978.
- BOURDET, Y. "Proletariado universal y culturas nacionales" en Comunistas y/o nacionalistas . Ed. Anagrama. Barcelona, 1977.
- CARO BAROJA, J. "Sobre los conceptos de región y comarca" en Estudios sobre la vida tradicional española. Ed. Península. Barcelona. 1968
- CARPANI, R. Nacionalismo revolucionario y nacionalismo burgués. Ed. Zero. Bilbao, 1976.
- CARRÈRE D'ENCAUSSE, H. "Comunismo y nacionalismo" en Comunistas y/o nacionalistas. Cuadernos Anagrama. Barcelona, 1977.
- CARRÈRE D'ENCAUSSE, H. "Unidad proletaria y diversidad nacional. Lenin y la teoria de la autodeterminación" en Comunistas y/o nacionalistas. Ed. Anagrama. Barcelona, 1977.
- CASTELLANOS, R
- FERNANDEZ, A.
- FERRER, J. "Consciència nacional i lluita de classes als Països Catalans" en Quaderns d'alliberament nº 1. Edicions de la Magrana, 1977.
- COLECTIVO. Clase obrera y cuestión nacional. Prólogo de José Vicente Marqués. Ediciones Zero. Bilbao, 1978.

- COL. LECTIU. Debat sobre els països Catalans (a cura de Xavier Romeu Jover). Curial, La Magrana i d'altres. 1977.
- COMORERA, J. Socialisme i qüestió nacional. Undarius. Barcelona, 1977.
- CUCURULL, F. Panoràmica del nacionalisme català. (6 vols.) Edicions Catalans de París. París, 1975.
- Consciència nacional i alliberament. Edicions de la Magrana. Barcelona, 1978.
- EQUIP CONTRACORRENT. Fet nacional català i lluita de classes (1931-1977). Equip Contracorrent, 1977.
- ESTEVA, C. Subcultura, clase cultural y clase social. A: Homenaje a Rómán Perpiñá. (1976).
- El estado, la etnicidad y el biculturalismo. A: Homenaje a Julio Caro Baroja. 1977.
- Immigració i confirmació ètnica a Barcelona. A: Quaderns d'alliberament, 2/3: 47-90. Ed. Anagrama. Barcelona
- Segmentació ètnica, clase social, consciència ètnica i / Consciència de clase. A: Museo Nacional de Etnología. 1976,
- Comportamiento étnico de los catalanes en Mexico. En Premsa.
- FERRATER MORA, J. Les formes de vida catalana. Selecta (4ª Ed.) Barcelona, 1972.
- FERRER, J. "L'aproximació de Rafael Ribó al fet nacional" en Quaderns d'Alliberament nº I. Edicions de La Magrana. Barcelona, 1977.
- FICHTE, J.G. Discursos a la nación alemana. Ed. Taurus. Madrid, 1968.
- FIGUERAS, J.Mª. Catalunya com a exemple. Centre d'Estudis d'història contemporània. Barcelona, 1977.
- FRIGOLÉ, J. Inversión simbólica e identidad étnica: un intento de análisis del caso catalán. (En premsa)
- HAUPT G. i LOWY, M. Els marxistes i la qüestió nacional (1848-1914). Edicions de la Magrana. Barcelona, 1978.
- JUTGLAR, A. Pi i Margall y el federalismo español. 2 vols. Ed. Taurus. Madrid, 1975-1976.
- Federalisme i política catalana. (en premsa)
- LAFFONT, R. Per una teoria de la nació. Edicions 62. Barcelona, 1969.

- LEVI-STRAUSS, C. "Las tres fuentes de la reflexión etnològica" en La antropología como ciencia. Ed. Anagrama. Barcelona, 1976. 39
- LISON, C. Invitación a la Antropología Cultural de España. Adara. La Coruña, 1977.
- MARIAS, J. Consideración de Cataluña. (2ª Ed) Aymà. Barcelona, 1974.
- MARX, ENGELS, KANTSKY, BAUER, RENNER
- ROSA LUXEMBURG, LENIN, STALIN. El marxismo y la cuestión nacional. (2ª Ed) Ed. Avance. Barcelona, 1977.
- MASPONS i ANGLASELL, F. L'home, la nació i l'Estat. Edicions d'aportació catalana. Barcelona, 1963.
- MATONS, A. Psicoanàlisi del català. Destino. Barcelona. 1971.
- NIN, A. Los movimientos de emancipación nacional. Ed. Fontamara. Barcelona, 1977.
- PEÑARRUBIA, B. "Els comunistes i la qüestió nacional els anys 1931-1932" en Quaderns d'alliberament. Ed. La Magrana. Barcelona, 1977.
- PI I MARGALL. Las nacionalidades. 2 vols. Cuadernos para el Diálogo. Madrid, 1967.
- PRAT DE LA RIBA. La nacionalitat catalana. La Catalunya M.C.M.X. Barcelona.
- QUADERNS D'ALLIBERAMENT n° 3. Qüestió nacional i lluita de classes. Ed la Magrana. Barcelona, 1977.
- RENAN, E. "Qu'est-ce qu'une nation?". Calman-Levi. Paris, 1882.
- RIBÓ, R. Sobre el fet nacional. Catalunya, Països Catalans, Estat Espanyol. Ed. Avenç. Barcelona, 1977.
- ROCA, E. Qui és català. Dopesa. Barcelona, 1978.
- ROSSINYOL, J. Le problème national catalan. Mouton. Paris. La Haye.
- RUSTOW, D.A. "Nación" en Enciclopèdia Internacional de Ciències Socials.
- SALVI, S. "Els Països Catalans en l'Europa de les nacionalitats" en Quaderns d'Alliberament, n° 1. Edicions de la Magrana. 1977.
- SERRAHIMA, M. Realitat de Catalaunya. Resposta a Julià Marias. Aymà. (2ª Ed) Barcelona, 1974.
- SOLE-TURA, J. Catalanisme y revolución burguesa. Cuadernos para el Diálogo. Madrid, 1973.

- STALIN, T. La cuestión nacional. Obras escogidas, tomo III. Escolar Editor. Madrid, 1977.
- TERRAY, E. La idea de nación y las transformaciones del capitalismo. Ed. Anagrama (colectivo). Barcelona, 1977.
- TORRAS I BAGES. La tradició catalana. MCMXXXV. Biblioteca Balmes. Barcelona.
- TRUETA, J. L'esperit de Catalunya. (6ª Edició). Ed. Selecta. Barcelona, 1978.
- TUBELLA, I.
- VINYAMATA, E. Diccionari del nacionalisme. Capçalera de Manuel de Pedrolo. Ed. de la Magrana. Barcelona, 1988.
- TURNER, V. The ritual process. Rondtledge and Kegan Paul. London, 1969.
- VICENS VIVES, J. Noticia de Catalunya. Edicions Destino. Barcelona, 1975.

LA CONSCIENCIA NACIONAL

I

LA DEFORMACIÓ LOCALISTA

per Antoni SERRA

El tema del localisme, és a dir, del conjunt d'actituds reduccionistes i parroquials, ens interessa de bell nou a Mallorca i, és de suposar que a les altres illes, perquè des de fa alguns anys ---d'ençà del "gonellisme" a les acaballes del franquisme--- s'ha convertit en objecte de polèmica constant fins a l'avorriment en els mitjans de comunicació social principalment. És clar que no es tracta de cap fenomen nou, propi d'una societat que, després de patir un llarg període de règim autàrquic i centralista, el qual s'ha caracteritzat per mètodes de comportament polític típicament feixistes, entreveu, a la fi, una possibilitat de futur lliure i democràtic. És a dir, que en la meua opinió no es tracta d'una reacció contra els abusos del centralisme històric ---no és, doncs, un moviment pendular---, sinó que la qüestió de fons de tot el muntatge polèmic té com a finalitat immediata, però també amb interessos a més llarg termini, de dividir els sectors socials illencs i, amb l'enfrontament, aconseguir que l'orde de valors socials, polítics, econòmics i culturals no siguin trastocats ni qüestionats. Així és que els nostres reduccionistes locals polemitzen a l'entorn del fet lingüístic (quin és l'origen de la nostra llengua? ¿És correcte parlar de llengua catalana? ¿És o no és una variant de la llengua catalana? ¿fins a quin extrem?, etc.), però, en realitat, intenten d'amagar-hi ---una maniobra que no els sol sortir gaire bé--- unes altres intencions polítiques ben diferents. Per això, el procés que avui ha tornat a cobrar força a la premsa (cartes al director, ar-

tics, entrevistes, notes, comunicats, etc.) recull amb fidelitat suspecta antics intents de divisió social.

Ara bé, i permeteu que ho expressi així, pens que si en aquests moments surten altre pic aquestes tensions, emparant-se en la qüestió de la llengua i fins a assolir nivells de violència i d'amenaça, és perquè, evidentment, hi ha hagut unes actituds històriques de precisió i d'aclariment del tema poc correctes o, si més no, tan matisades, que per força havien de resultar confuses. Jo diria, assumint tots els riscos que això pot comportar, que els nacionalistes illencs es decidiren fins no fé gaire per un terme mig d'ambigüitat que consideraren convenient per moltes i diverses circumstàncies: no es tractava de regirar els clients, el poble, sinó de fer-lo avançar lentament (això comportava no aclarir definitivament els dubtes, sinó just insinuar pistes de possible orientació. Per exemple, ens referirem al mallorquí i, més en avant, el ciutadà ja descobrirà que la llengua que parla és la llengua catalana, etc., la qual cosa hauria estat possiblement correcta, si s'hagués comptat amb els mitjans d'ensenyament adequats a la realitat social de les Illes); es tractava d'aprofitar aquelles estructures legals, sens dubte adverses, però contra les quals no hi havia una voluntat d'oposició oberta o de substitució per altres d'autòctones (malgrat que haguessin hagut de viure en la clandestinitat). No es pot deixar de valorar tampoc a l'hora de l'anàlisi l'organització cultural de les Illes i l'estament social que la controlava, així com els interessos ideològics que hi havia en joc. Pensar que la cultura popular ---almenys allò que aquí entenem per cultura popular--- era el fruit i l'expressió directa, en el moment que assolia una expressió científica, de les classes populars em sembla inexacte i deformador. El dos documents més importants de la nostra cultura popular, les Rondalles i el Cançoner, foren manipulats i instrumentalitzats pel clericalisme de l'època, que es curava en salut afirmant que la manipulació obeïa a raons de bon gust o morals. Recordem unes paraules de Jordi des Racó (mossèn Alcover) en el pròleg del primer volum de l'Aplec de Rondalles Mallorquines: "Com jo he fet aquest aplec, no comissionat de negú, sinó perquè me passà per l'escudeller de fer-ho, l'he fet així com he volgut: he posades, les que m'han agradat; i les que no m'han agradat, no les he posades". Crec que aquest paràgraf és sucós i ben significatiu, sobretot si l'acompanyam d'unes paraules il·luminadores de Francesc de B. Moll, biògraf de mossèn Alcover sobre el particular: diu que mossèn "era inflexible en matèria de castedat, i vetava sense contemplacions tot

allò que pogués despertar pensaments d'orde sexual" (Un home de combat"). I en nom de la moral, de la castedat, dels bons costums o de qualsevol altre substitutiu hem encobert un procés polític de submissió que ve de molt enrera.

Als moments polítics que comportaren des de finals del segle XIX, amb la I República i els republicans federals, i els començaments del XX, un desvetllament del nacionalisme i un redreçament de la cultura catalana, l'ambigüitat i la indecisió d'una figura com la de mossèn Antoni Maria Alcover, per exemple, ---a la qual no negarem carisma popular, ans el contrari, dins una societat d'estructures agràries i conservadores com la mallorquina--- resultaren d'una transcendència indubtable per al nostre futur nacionalista. Ell tengué la possibilitat d'arraconar per sempre, tal vegada, les antigues confusions històriques respecte a la llengua, a la cultura, és a dir, els trets d'identificació nacional més importants o més bons de percebre. Josep Massot i Muntaner a l'article La clerecia mallorquina i la "Renaixença" (1975) escriu, referint-se a mossèn Alcover, que "les seves contradiccions resultaren fatals per a un desplegament coherent del catalanisme a Mallorca". Però, segurament és que no podia ser d'altra manera. I no perquè mossèn Alcover obeís a uns estímuls personals, deguts a unes frustracions o al seu caràcter especial, sinó perquè sociològicament estava immers dins una forma de pensar, d'interpretar el món i, en conseqüència, d'analitzar i d'interpretar la seva realitat més immediata, les Illes i, per extensió, el Principat i el País Valencià, identificada amb les classes socials en el poder. Antoni Maria Alcover no era un polític militant en els termes clàssics ---encara que seguir les directrius de Sardà i Salvany era una forma de militància ideològica inqüestionable---, si així ho voleu, però sí que actuava políticament. Quan escrigué que "hem d'esser regionalistes, per engrandir, millorar i enaltir l'Espanya" o també que "l'amor a Espanya em fa esser regionalista y nacionalista", per afirmar, tot seguit, que "estich fondament convençut de que l'única solució salvadora, l'única salvació d'Espanya està en el regionalisme", està definint el seu concepte de nacionalisme, és a dir, des de la seva conveniència ideològica.

Vull fer constar, però, que amb el que he dit no pretenc de donar a entendre que mossèn Alcover no tenia prou aclarida la qüestió nacional, ja que sovint exposà el seu criteri sobre la unitat lingüística i cultural dels Països Catalans (per exemple, a Parlem-ne, de nacionalisme i a d'altres articles, dels quals

recoman la lectura per no haver d'insistir sobre el tema, per exemple els de Nacionalisme i regionalisme: La Teoria de mossèn Antoni Maria Alcover, a partir de la pàgina 223 del primer volum d'El mallorquinisme polític (1840-1936) d'Anselm LLULL), sinó que l'evolució del catalanisme polític no corresponia al marc ideològic de mossèn Alcover, que intuïa que aquella estructura social de poder on ell es trobava còmode podia trontollar (vegeu també a l'obra d'Anselm LLULL ja esmentada, Les contradiccions de Mossèn A.M. Alcover: Del ressentiment a la incoherència, a partir de la pàgina 77 del segon volum).

Crec que aquelles incoherències, aquells ressentiments exaltats, són en certa mesura els antecedents del localisme d'ara, que és el succedani del nacionalisme. Vull dir, per expressar-ho d'una manera més categòrica, que els qui en l'actualitat, quan l'estructura política de l'Estat permet unes retxilleres de futur lliure i autònom (almenys, en aparença, és clar) fan del nacionalisme un discurs localista, només es limiten a recollir, trivialitzant-lo encara, un sentiment històric immobilista. Els basta la superficialitat del fet, i no tenen en compte les causes que el determinaren. Per això han d'aïllar el fenomen i l'han de valorar superficialment com a determinant de la totalitat i, alhora, han de marginar fins a silenciar-la totalment, aquella altra realitat envoltant que el fa comprensible i li comunica racionalitat. Perquè és significatiu d'aquesta manera de pensar que exclougui sistemàticament altres posicions ideològiques i polítiques que complementen la totalitat i l'amplitud d'una època. ¿Per què no recullen, per exemple, encara que només sigui per refutar-los, els criteris d'un republicà federal com Lluís Martí: "Tenc s'encàrrec de comunicar-vos que Catalunya és germana de Mallorca" (1900); germana i, per tant, pertanyent a un mateix tronc lingüístic, cultural i històric, i en aquest sentit havia d'insistir en més d'una ocasió. També podríem esmentar a Jaume Pomar, el qual a una crònica publicada a "La il·lustració llewantina" i en part reproduïda a "La Veu de Mallorca", afirmava que es tractava "de fer pàtria catalana" i "que Mallorca és un tros de l'antiga nació catalana" (1900) I tants d'altres, des de Miquel dels Sants Oliver, Gabriel Alomar fins a Guillem Forteza. Però, a causa precisament d'aconseguir finalitats polítiques pel que es veu inconfessables, s'aconsella de mostrar el procés històric fragmentàriament.

El localisme, doncs, és una forma que permet d'ajornar "sine die" el desvetllament d'una consciència nacional latent.

Els seus interessos són els mateixos que els del centralisme, encara que amb la disfressa de tòpics folklòrics i, sobretot, de xovinisme arcaitzant. En el fons hi ha un menyspreu dels valors culturals propis, ja que és corrent entre els usuaris del localisme reduir als límits casolans restringits les formes culturals que defensen a crits. Les paraules del president del Centro Cultural Mallorquín, justificant que els seus escrits fossin en castellà, en són una bona mostra: "Si en nuestros escritos oficiales y una mayoría de cartas publicadas por la prensa nos expresamos en español, es porque sea inteligible para todos, mallorquines y peninsulares, para la gran mayoría y no sólo para una minoría de habitantes de Mallorca". La veritat és que poc importa la reivindicació lingüística. Per a "escritos oficiales" ---consideracions demogràfico-lingüístiques a part--- la nostra llengua no serveix. Això que els localistes diuen "mallorquí" té un valor folklòric i subaltern. El seu plantejament és un plantejament polític, també subaltern, i no l'exposició científica d'una teoria lingüística, cosa, tanmateix, ben mala de fer.

A Mallorca, doncs, i pel que fa a la llarga polèmica sobre la llengua, que, com deia, no és més que un intent de desviacionisme polític, allò que està en joc per part dels sectors socials retardataris no és el món de la llengua, no és l'origen de la cultura, sinó contraposar localisme estèril, però submis, al nacionalisme creador i progressiu. No és una polèmica si mallorquí o català, no és un debat de mallorquinisme contra catalanisme ---dues categories que no han estat mai antitètiques---, no és una pugna d'anticatalanistes contra autonomistes de Països Catalans. És una cosa més greu i d'un abast possiblement més alarmant: és el localisme com a sinònim d'antics privilegis caciquils, mimètics, encobridors d'expoliacions i d'opressions, que afavoriren i volen continuar afavorint antigues alienacions de tot orde, contra el redreçament d'una consciència nacional autonomista, no negada a l'autodeterminació, oberta a la pluralitat social dels Països Catalans, sense complexos ni d'inferioritat ni de superioritat, superadora de frustracions, d'auto-odis i de mesquineses.

(Bé, tenc present que això no és més que l'esbós d'un treball que exigeix una investigació més aprofundida i més sistematitzada. La "comunicació" té els seus límits. Quedi, doncs, l'enunciat com a tema de debat i de reflexió)

MATRIU DE DADES CENTRADES

Variables

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	
1	0.64	1.280	2.131	1.109	1.419	1.437	2.167	0.440	-0.103	-0.523	0.000	-0.089	2.781	2.035	0.943	1.131	1.535	-0.080	-1.020	-0.995	0.038	1.213	0.889	1.983	3.254	1.920	2.429	0.923	0.727	0.657	
2	0.183	1.159	0.002	1.421	0.277	-0.142	-0.009	0.150	-0.691	0.576	0.000	1.345	-0.344	-0.288	0.573	-0.070	0.312	-0.424	-0.929	0.996	-0.282	-0.410	-0.315	-0.230	-0.562	-0.383	-0.492	-0.104	0.342	-0.161	
3	0.564	1.219	0.532	0.225	0.295	0.682	0.479	-1.010	-0.324	0.326	0.000	1.328	0.687	0.665	0.331	0.836	-0.486	-0.100	-0.682	-1.322	-0.282	-0.853	-0.293	0.086	-0.458	0.345	0.186	0.777	0.721	0.152	
4	0.269	1.148	1.326	0.556	0.333	0.250	1.981	0.420	5.020	-0.823	-0.138	-0.224	1.989	1.415	-0.424	0.471	0.811	0.973	-1.053	-1.235	-0.797	0.066	-0.060	-0.039	1.299	1.592	0.783	1.311	-0.283	1.109	
5	0.016	0.926	0.002	2.003	0.520	0.008	-0.531	0.420	-0.250	2.451	0.000	2.159	1.271	0.735	0.217	0.759	0.013	-0.201	-0.690	-0.973	-0.290	0.531	-0.169	0.747	-0.119	0.624	0.438	1.053	-0.122	0.161	
6	-0.138	0.007	2.507	2.923	2.261	3.927	2.529	2.180	0.631	-0.548	-0.255	-0.633	1.673	3.813	1.129	0.331	0.080	-0.282	-0.599	1.061	5.368	3.751	5.192	2.100	1.072	2.207	3.622	-0.217	0.111	0.073	
7	0.244	0.558	0.500	-0.412	-0.302	0.222	0.296	-0.140	-0.397	-0.073	-0.700	-0.126	0.062	-0.405	0.530	-0.136	0.479	-0.019	-1.011	-0.168	0.016	-0.095	-0.225	-0.239	-0.336	-0.532	0.075	0.036	-0.253	-0.235	
8	0.079	1.130	1.671	0.212	0.277	0.682	0.768	-0.420	-0.250	1.876	-0.073	1.757	0.968	0.619	0.245	0.999	0.687	1.884	-0.673	-1.329	-0.308	0.630	-0.037	1.129	0.102	2.553	0.276	0.232	0.255	0.125	
9	-0.215	-0.222	-0.140	-0.733	-0.566	-0.621	-0.281	-0.575	-0.250	-0.073	-0.000	0.427	-0.026	-0.083	0.160	0.362	0.354	3.443	-0.410	1.725	-0.301	-0.637	-0.414	-0.207	-0.398	-0.197	-0.372	0.113	-0.025	-0.352	
10	-0.055	1.123	0.838	1.009	0.825	0.335	1.951	0.295	-0.471	0.551	0.728	0.325	0.863	0.826	0.274	1.419	0.895	0.669	-0.476	-0.059	0.144	1.010	0.480	1.053	1.581	1.066	0.781	2.724	0.521	1.033	
11	0.159	0.533	-0.566	-0.307	0.127	-0.231	-0.663	0.295	-0.397	-0.323	-0.232	0.014	-0.187	-0.273	0.758	0.362	0.687	-0.161	-0.624	0.267	-0.330	-0.552	-0.359	-0.375	-0.432	-0.415	-0.293	0.242	-0.356	-0.304	
12	0.244	0.113	-0.087	0.357	0.464	-0.123	-0.469	0.295	-0.324	1.101	2.000	1.826	-0.992	-0.782	-0.054	0.122	0.720	1.560	-0.797	0.093	-0.197	-1.238	-0.503	0.472	-0.349	-0.183	0.114	-0.622	-0.422	-0.638	
13	-0.194	-0.129	-0.229	-0.220	0.425	-0.022	0.100	0.005	-0.544	-0.698	-0.118	-0.109	0.202	-0.041	0.630	0.593	1.427	1.054	-0.813	0.278	-0.327	0.397	-0.177	0.718	0.287	-0.016	0.262	0.351	-0.020	-0.273	
14	-0.153	1.021	0.002	-0.180	0.033	-0.279	-0.428	0.420	-0.250	0.626	0.000	0.349	-0.270	-0.203	1.043	0.055	-0.935	-0.748	-0.228	1.758	-0.327	1.492	0.180	0.176	-0.632	-0.100	0.021	1.573	0.123	0.033	
15	-0.237	1.128	-0.216	0.069	-0.116	0.324	-0.559	0.005	0.117	0.576	-0.283	0.476	0.419	0.176	0.117	0.720	-1.035	-0.748	0.069	-0.614	-0.325	-0.429	-0.347	0.382	-0.337	0.711	0.035	0.524	0.156	0.022	
16	0.191	0.572	0.128	0.522	0.595	0.221	0.115	1.300	-0.397	-0.349	-0.108	-0.533	-0.082	-0.136	0.844	0.401	-0.187	-0.558	-0.649	-0.190	-0.011	0.170	0.298	-0.939	-0.473	-0.427	0.091	1.327	-0.423	0.035	
17	-0.406	0.213	0.580	0.556	1.269	0.310	1.063	0.150	0.044	1.101	-0.118	-0.002	0.160	0.387	1.151	-0.714	0.479	-0.596	1.354	-0.277	1.098	1.174	0.683	1.162	0.100	1.697	0.249	0.029	0.039	0.056	
18	-0.440	-1.270	-0.023	0.058	1.231	0.432	0.095	-0.140	-0.397	-0.923	4.225	0.081	0.176	0.041	0.060	0.828	2.666	-0.161	1.091	-0.375	-0.246	-0.330	-0.303	0.490	1.438	-0.762	-0.429	0.224	0.130	1.033	
19	-0.473	0.980	-0.533	-0.220	0.595	-0.545	0.392	-0.575	-0.324	-0.923	-0.200	-0.872	-0.634	-0.943	0.089	0.463	1.468	2.026	2.583	-1.340	-0.237	-0.065	-0.190	0.532	0.607	-0.536	-0.555	-0.563	-0.134	-0.310	
20	-0.469	-1.270	-1.197	-0.604	-0.772	-0.703	-0.708	1.745	0.411	0.451	1.203	1.122	-1.043	-0.825	-0.353	-0.008	-1.567	-0.748	-0.138	-0.244	-0.246	-0.697	-0.528	-1.282	-1.266	-0.775	-0.747	-0.936	1.167	-0.404	
21	-0.146	-0.504	0.716	0.567	0.857	1.119	-0.310	1.310	0.264	0.301	-0.144	-0.535	0.400	0.254	1.214	0.180	-0.328	0.143	-0.401	1.279	0.023	-0.295	0.342	0.685	0.018	0.815	1.423	0.573	-0.441	-0.094	
22	-0.517	-1.270	0.250	-1.280	-1.502	-1.563	-0.880	0.730	-0.544	1.028	-0.065	-0.625	-0.584	-0.595	-2.025	-0.544	-0.748	1.445	-1.180	-0.225	0.449	-0.071	-0.076	-0.052	-0.121	-0.129	-1.315	-0.574	-0.021	0.120	
23	-0.295	-0.658	0.140	0.226	-0.023	0.038	0.002	-0.140	-0.250	-0.473	-0.200	-0.383	0.416	0.018	1.100	1.374	-0.370	-0.693	0.357	-0.342	-0.324	-0.576	-0.444	-0.486	-0.505	-0.953	-1.045	0.977	0.021	0.120	
24	-0.265	-1.270	-0.517	-0.938	-0.116	-0.579	-0.810	-0.575	-0.030	1.051	-0.200	-0.187	-0.197	-0.395	-0.652	-0.680	-0.320	-0.554	0.720	1.573	-0.296	-0.122	-0.185	0.260	0.083	-0.605	-0.757	-0.606	-0.559	-0.233	
25	-0.116	0.558	-0.510	-0.323	-0.435	-0.017	-0.427	-0.720	0.338	-0.873	-0.045	-0.784	-0.513	-0.483	-0.139	0.540	0.587	-0.323	-0.352	-0.005	-0.229	-0.459	-0.234	-0.501	-0.439	-0.323	0.124	-0.243	0.123	0.320	
26	-0.330	-0.117	-0.136	-0.727	-0.528	0.728	-0.923	-1.619	-0.030	1.026	-0.102	1.138	0.224	-0.120	-0.196	-0.395	-1.201	-0.748	-0.311	2.182	-0.338	0.458	-0.378	-0.836	-0.489	-0.459	0.035	-0.533	-0.742	-0.771	-0.544
27	-0.514	-1.270	-1.229	-0.880	0.000	-0.612	-0.180	-0.420	-0.250	-1.298	-0.128	-1.558	-1.722	-1.320	-0.082	-0.322	-1.260	-0.746	0.217	-0.854	-0.225	-0.836	-0.489	-0.459	0.035	-0.533	-0.742	-0.771	-0.544	-0.544	
28	-0.494	-1.270	0.027	-0.027	-1.071	-0.723	-0.966	0.875	1.072	0.002	-0.203	-0.200	-1.228	-0.860	-1.179	-1.377	-1.293	-0.748	2.409	0.039	0.011	0.241	-0.263	-0.776	-0.847	-0.761	-0.304	-1.121	-0.345	-0.446	
29	0.465	-1.270	-1.171	-0.602	-0.416	-0.883	-0.554	-1.155	0.117	-1.598	-0.065	-1.186	-0.797	-0.780	-0.467	-0.301	-0.794	-0.120	-0.418	-0.212	-0.338	-0.377	-0.544	-2.036	-1.936	-1.000	-0.622	-0.936	0.539	-0.660	
30	-0.591	-1.270	-1.255	-1.137	-1.633	-0.672	-0.734	-1.421	-0.103	-1.073	-0.165	-1.327	-1.107	-0.983	-1.650	-2.033	-1.119	-0.748	2.187	-0.255	-0.239	-1.172	-0.590	-1.333	-1.936	-1.000	-0.622	-0.936	-0.539	-0.660	
31	-0.517	-1.270	-1.226	-1.034	-0.037	-1.568	-1.421	-2.751	-1.420	-0.023	-0.764	-1.517	-1.419	-1.179	-3.445	-3.025	-1.567	-0.748	-0.022	1.518	-0.181	-1.648	-0.705	-2.726	-1.731	-1.421	-1.266	-1.017	-0.790	-0.989	
32	-0.595	-1.270	-1.270	-1.576	-1.312	-1.563	-1.421	0.005	-0.030	-1.323	-0.754	-1.593	-1.110	-0.960	-2.177	-1.014	-0.195	-0.748	-0.138	-0.799	-0.338	0.091	-0.210	-0.231	0.640	-1.294	-1.209	-1.023	-0.763	-0.813	

Nota: les variables considerades son les descrites en la ponència i les comarques se descriuen en la Taula nº 3

LA CUESTIÓN DEL VISIGOTISMO EN LA FORMACIÓN DE CATALUNA

J.-E. RUIZ DOMENEC

(Universitat Autònoma de Barcelona)

Es una tarea extraña, este intento de determinar algo que consiste en fases fantasmales. Sin embargo, estoy persuadido de que muchos y grandes problemas en *nuestra historia* han nacido del hecho de que no se ha analizado suficientemente el sustrato ideológico que subyace en la cuestión del *visigotismo en la formación de Cataluña*. El sentido categorial de un enunciado en apariencia empírico se logrará determinar a partir de la especial función que asume la dialéctica como crítica de las ideologías y como actividad instrumental en la organización de las sociedades. En este sentido el visigotismo enmascaró en la historiografía medieval (y continua enmascarando en la actualidad en la obra de los más recientes historiadores) algunas funciones de la ideología de la clase dominante. La *práctica social* de este trabajo exige, en consecuencia, un estudio pormenorizado y crítico de esta actitud intelectual, en rigor ideológica, y una exigente comprobación documental del problema que aquí se trata. En último término, deberé *asaltar* el irracionalismo que sobre este tema se ha creado en su misma *madriguera*. Y esta misión la llevaré a cabo liberando los mecanismos explicativos, en apariencia más rigurosos, de sus supuestos categoriales (de base ideológica), y de los sistemas de valores que los hacen posible (1).

Este discurso servirá sólo en cuanto verifica pretensiones de validez objetiva a lo que hasta el momento solo son opi-

niones y normas subjetivas. Su motivación, que más admitiré, es la de llevar a cabo una investigación que tiene de de evitar el *error* por maniobra ideológica. He aquí el nudo de la cuestión. El discurso histórico que habitualmente ha tratado sobre el visigotismo en la formación de Cataluña, ha distinguido tres grandes problemas: 1) La cuña del "estado" y su significación en la formación de la nación catalana (2). 2) El carácter "accidentalista" que se le ha dado tradicionalmente a la llegada de los musulmanes a la Península Ibérica (3), y más específicamente a Cataluña (4). 3) El legado que el mundo visigodo tiene en Cataluña (5).

La acción se ha desarrollado además en un período de tiempo, los siglos VII al IX, donde las fuentes escritas son escasas y las investigaciones se han realizado más en función de las crónicas que de otro tipo de fuentes. Incluso en lo referente a las crónicas sin un estudio detenido y consistente del valor estricto de estas fuentes (6). Solamente en los últimos años la revisión metodológica de las fuentes de información (7) y la ampliación del campo con la numismática (8) y la arqueología (9), permiten reconocer la posibilidad de un cambio de orientación solo reducido al carácter erudito.

Pero, a mi juicio, el problema en su raíz no es técnico sino teórico. Por ello, las condiciones de objetividad de la experiencia documental que pueden ser clarificadas en una investigación que no tenga en cuenta este problema, no pueden ser idénticas a las condiciones de argumentación que pueden ser clarificadas en una teoría sobre el sustrato ideológico que existe en este tema; aunque la labor previa sea ordenar el discurso histórico sobre él, y clarificar su interna paradoja.

La cuestión del visigotismo se centra habitualmente en la historiografía catalana mediante una estructura binaria :

1) aquellos que niegan todo valor al visigotismo en la formación de Cataluña por sostener que la *eseneia* de lo catalán no pudo acusar cambios algunos con la llegada de este pueblo tan escaso en número y de signos nacionales de identificación; es decir, que el *Volksgeist* catalán quedaría invariable ante cualquier tipo de intercomunicación social o humana (10). Y 2) aquellos otros que arbitran el visigotismo como la sustancia preliminar de un *sentimiento nacional hispánico* sobre el de las nacionalidades en formación en la Edad Media (11), para los que el visigotismo no solo fué vigente incluso en Cataluña sino que sirvió de base a la articulación de su estructura política y nacional (12). Ante estas dos posturas irreconciliables, emerge en lenguaje convencional un modo de transformar la inútil polémica dando entrada al estudio detenido del mundo visigodo y de la posibilidad radical de su legado (13). En esta línea Don Ramon de Abadal (14) y Jaime Vicens Vives (15) llegaron a sostener que "no puede sobrevivir quien no ha vivido" (16). En la medida en que los factores de formación y articulación social en la Cataluña altomedieval están genéticamente embrionarios parece ser que el visigotismo no repercutió, y que, consecuentemente, su hipervaloración es de contenido político (17).

Esta circunstancia llama la atención sobre una importante reactivación de la cuestión del visigotismo en la más moderna bibliografía, sobre todo en investigaciones procedentes del extranjero (18). El carácter generalizable del interés del visigotismo se centra ahora en la mayoría de estos historiadores (metodológicamente muy cercanos a la *Verfassungsgeschichte*) (19) en el análisis de la importancia del visigotismo en la formación de las instituciones catalanas de orden privado (20), o de orden público (21) o político (22); o más aún, a la hora de caracterizar las estructuras familiares (23), e incluso su cultura (24).

Despreocupadamente, de un modo meramente superficial, existe otra forma de dirigirse hacia la cuestión del visigotismo, que consiste en acentuar su importancia por la imperiosa necesidad de negar cualquier influencia al mundo carolingio. Esta postura, que en ocasiones asume una dimensión patética (25), no solo hipovalora la fuerza de una intromisión político-ideológica coherente como la carolingia (26), sino que conduce a la historiografía a una grave paradoja, donde subyace la gran contradicción: los juicios de valor sobre el visigotismo han permanecido al margen, desplazados por enunciados normativos y evaluativos que no se apoyan en análisis empíricos, sino sobre la admisión discursiva de la pretensión de la validez de las normas de acción de la sociedad catalana en la que el visigotismo se arbitra como una especie de comodín que justifique sus tesis previas.

La objetividad del *contenido de experiencia*, que pretenden darse en algunos trabajos, niega, de una parte *la lógica de la formación del feudalismo* (27), y, de otra, suprime el carácter de validez *general* que tiene la articulación de la sociedad feudal, a pesar de haberse descubierto lo contrario de forma rigurosa (28).

* * *

Me voy a permitir centrar este problema con un ejemplo con el fin de hacer descender de la simple teorización especulativa al campo de las realidades empíricas. Mi experiencia personal me lleva a plantear como ejemplo la incidencia que el derecho visigodo tiene en la transformación de las estructuras familiares y de los sistemas de parentesco catalanes en la Alta Edad Media (29).

Es cierto que la sociedad catalana de la Alta Edad Media debió de verse alterada por fenómenos de *aculturación*. Y que de alguna forma la romanización y la visigotización debieron de afectar a las estructuras familiares. Pero también debe de ser cierto que una cultura, como la altomedieval rigurosamente *arcaica* (30), debió de oponer resistencias tremendamente eficaces a la irrupción de elementos alógenos (31). Por ello la afirmación que recientemente se ha sostenido de que la familia catalana apenas se han transformado en la Alta Edad Media debido a la persistencia del derecho visigodo (32) no puede verse más que como una muestra muy acabada, perfeccionada eruditamente, del supuesto ideológico anterior.

La realidad histórica es bien diferente. La descomposición de comunidades primitivas de carácter tribal (33), rigurosamente asentadas en estructuras de filiación cognáticas (34) no fué debido tanto a la penetración del derecho visigodo, sino a la lenta *feudalización* general de la sociedad. Prueba de ello es que este hecho es general para todo el occidente europeo (35), y no exclusivo de Cataluña. Más aún, la *lógica del proceso de feudalización* se lleva a cabo *tensionalmente* (36) entre dos *formas económicas* (37) que llevan en su seno dos concepciones diferentes del sistema de parentesco (38). En suma, es la feudalización general de la sociedad catalana la que transforma las estructuras familiares según un ritmo operativo que ha sido ya esbozado (39), y, en modo alguno una simple intrusión jurídica: he ahí la injusticia del tratamiento que la *Verfassungsgeschichte* impone a la historia.

Existen otro tipo de pruebas suplementarias. Se ha señalado, con razón, que resulte sorprendente la lentitud con que el cristianismo (que no es más que uno de los muchos elementos tomados de la cultura romana) penetró en los pueblos de las grandes migraciones de la Alta Edad Media (40); y también

las dificultades que debió de pasar para lograr su propósito en la Baja Edad Media. Sin embargo, este hecho que comienza a ser analizado severamente (41), en Historia de Cataluña subyace en la teoría misma de la visigotización. Debido a que *romanismo-cristianismo-visigotismo* son tres funciones de una misma experiencia, que se pretendía real, cuando todo parece indicar que es ideológica. Detrás de esta argumentación se esconde un ardid de la *metafísica filológica* (fundada por los *Anciens*) de la tradición (42), que no solo hipervalora hasta el absurdo el legado del mundo romano, sino que degrada a la Edad Media en la más de las *reaccionarias tradiciones*. Exilia la auténtica tensión de la sociedad feudal, convirtiendo su historia en el simple planteamiento simplificado de un grupo social dominante, el eclesiástico, postergando el resto al olvido e incluso al *silencio*.

* * *

En pocas palabras, y para finalizar, la manera de cómo la historiografía catalana ha forjado el destino del visigotismo se ve, en la actualidad, como uno de los elementos más consistentes del conservadurismo intelectual que distorsiona la realidad social de la Historia de Cataluña. El *apriori* ideológico del que parte es indesligable de los procesos analíticos y de investigación; y, aún en el caso de adoptar una postura negativa, se hace en base a un rechazo asimismo ideológico: he aquí lo inútil de la polémica. Pero es más. La identidad ideológica que existe en la bipolarización de las posturas es la mejor garantía que tiene hoy día la *crítica* de que, en este asunto, las condiciones de objetivización todavía no han aparecido: los conceptos clásicos designan los límites del tema de la visigotización en su dimensión no-científica (=irracional). Por ello mismo, transformar el objetivo del análisis sobre la cuestión del visigotismo en la formación de Cataluña es la primera tarea a destacar para clarificar el problema y ordenar nuestra historia, *aún en construcción*.

NOTAS

- 1) Cf. Georges DUBY, *L'Histoire des systèmes de valeurs*, en "History and Theory", num. 11, 1972, pp. 15-25. Jürgen HABERMAS, *Technik und Wissenschaft als "Ideologie"*. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1968.
- 2) Modernamente los análisis de K.F. STROHEKER, *Germanentum und Spätantike*. Zurich, 1965. D. CLAUDE, *Geschichte der Westgoten*. Stuttgart, 1970. E.A. THOMPSON, *The Goths in Spain*. Oxford, 1969. P.D.KING, *Law and Society in the visigothic Kingdom*. Cambridge, 1972. L.A. GARCIA MORENO, *El fin del Reino visigodo de Toledo*. Madrid, 1975.
- 3) Miquel BARCELÓ, *Sobre algunos "fulūs" contemporáneos - la conquista de Hispania por los árabe-musulmanes*, "Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona", XXXIV, 1971-72, pp. 33-42".
- 4) Miquel BARCELO, *La invasión arab-musulmana i Cataluña* en "L'Avenç. Revista d'Historia". 7/8. 1978 pp. 2
- 5) Véase especialmente Ramon de ABADAL, *El llegat a Hispania*, en R.D.A "Dels visigots als catalans", Barcelona, Edicions 62, 1968, pp. 95-124".
- 6) Cf. František GRAUS, *Lebendige Vergangenheit. Ü im Mittelalter und in den Vorstellungen von Mit* Böhlau Verlag Köln-Wien, 1975.
- 7) Véase en un caso concreto J.E.RUIZ DOMENEC, *Un rico en la Cataluña Carolingia a fines del siglo* en "Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona", XXXVI, 1975-76, pp. 5-14", donde se llega en base a lo que se denomina *Begriffsgeschichte* a un estudio de los "hispani". La base teórica se tratará en la obra de Karl BOSL, *Potens und Pauper geschichtliche Studien zur gesellschaftlichen Entwicklung im frühen Mittelalter und zum "Pauperismus"*

Hochmittelalters, en "K.B. Frühformen der Gesellschaft im mittelalterlichen Europa. R. Oldenbourg Verlag München-Wien, 1964, pp. 106-135".

- 8) Cf. M. VIGIL-A. BARBERO, *Algunos aspectos de la feudalización del reino visigodo en relación a su organización financiera-militar*, en "Moneda y Crédito, 1970, pp. 71-91"
A. BARBERO, *El pensamiento político visigodo y las primeras unciones regias en la Europa medieval*, en "Hispania, 1970, pp. 245-326". M. BARCELÓ, *Monedas visigodas de Hispania: un estado de la cuestión y algunos problemas de metrología y organización de las emisiones monetarias*, en "III Congreso Nacional de Numismática, 1977, pp. 55-80"
- 9) Comenzada por Alberto del CASTILLO, *El manso medieval A de Vilosiu*, en "Homenaje a J. Vicens, vol. I, 1965, pp. 219-228". Y continuadas por sus discípulo Manuel RIU RIU.
- 10) Véase, a modo de ejemplo, la posición de un Ferrán SOLDEVILA, *Historia de Catalunya*. Barcelona, Akpha, 1962, pp. 20 ss. que denomina "l'assig visigotic".
- 11) La mejor puesta a punto de esta postura se encontrará en la obra de J.A. MARAVALL, *El concepto de España en la Edad Media*. Madrid, Instituto de Estudios Politicos, 1964; especialmente pp. 122 ss. cuyo epígrafe es ya revelador "El elemento hispano-romano-visigodo en Cataluña".
- 12) ibidem, pp. 299 ss. Vease F. MATEU LLOPIS, *De la Tarraconense visigoda a la Marca Hispánica carolingia*, en "Analecta Sacra Tarraconensia, 1964.
- 13) Véase los trabajos reunidos por Paul Egon HÜBINGER, *Kulturbruch oder Kulturkontinuität im Übergang von der Antike zum Mittelalter*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft Darmstadt, 1968.

- 14) ABADAL, *El llegendat visigòtic*, cit., pp. 105 ss.
- 15) VICENS VIVES, *Aproximació a la Història de Espanya*. Barcelona, 1952. 5ª ed. 1968.
- 16) La cita es de Jaime Vicens, op. cit. p. 186.
- 17) Cf. Miquel BARCELO, *Sobre alguns "fulūs"*, cit. p. 42.
- 18) Véase un estado de la cuestión en F. UDINA MARTORELL, *El sedimento visigodo en la Catalunya Condal (A propósito del artículo: "L'usage du droit wisigothique en Catalogne... de Zimmermann)*, en "Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos, LXXVII, 1974, pp. 565-581".
- 19) Un día se reunieron en el "Chateau du Mirail" para hablar de *Les structures sociales de l'Aquitaine, du Languedoc et de l'Espagne au Premier age féodal*. Toulouse 1968, en base a esta metodología. Véase František GRAUS, *Struktur und Geschichte*. Jan Thorbecke Verlag KG Sigma-ringen, 1971. p. 13 (nota 6).
- 20) J. BASTIER, *Le testament en Catalogne du IXè. au XIIè. siècle: un survivance wisigothique*, en "Revue Historique du Droit français étranger, 1973, pp. 373-417".
- 21) W. KIENAST, *Das Fortleben des gotischen Rechtes in Süd-frankreich und Katalonien*, en "Studien über die fran-zö-sischen Volskstamme des Frümmittelalters, Stuttgart, 1968 pp. 151-227".
- 22) Entre los trabajos de Federico UDINA que tratan sobre esta cuestión destaco *L'evolution du titre comtal a Barcelone. Les débuts de l'institution*, en "Cahiers de Civilisation Medieval, XIV, 1971, pp. 149-157".
- 23) Cf. Pierre BONNASSIE, *La Catalogne du milieu du Xª a la fin du XIª siècle: Croissance et mutations d'une société*. Toulouse, 1975-76.

- 24) Cf. Michel ZIMMERMANN, *L'usage du droit wisigothique en Catalogne du IX° au XII° siècle: Approches d'une signification culturelle*, en "Mélanges de la Casa Velázquez t. IX, 1973, pp. 233-281".
- 25) Véase, por ejemplo, los trabajos de G. FELIU, *El condado de Barcelona en los siglos IX y X: Organización territorial y económico social*, en "C.H.E.C., VII, 1972. O de J.M. SALRACH, *El procés de formació nacional de Catalunya (segles VIII-IX)*. Barcelona, 1978.
- 26) Como se demuestra en J.E. RUIZ DOMENEC, *Un "pauper" rico* cit., p. 5 ss. Sobre este tipo de ideología vease Karl BOSL, *Die karolingische "Staatsideologie" als Funktion von Geißlichkeit und Kirche*, en "Festschr.f.Th. Kramer=Wurzburger Dioz. Gsbl. 37/38, 1975. pp. 283-93".
- 27) Demostrado entre otros, por ejemplo, por Georges DUBY, *Guerriers et paysans. VII-XII siècle. Premier essor de l'economie européenne*. Paris, Gallimard, 1973.
- 28) Cf. J.E. RUIZ DOMENEC, *The Urban Origins of Barcelona: Agricultural revolution or commercial development ?*, en "Speculum, vol. LII, April, 1977, pp. 265-286". ID., *Système de Filiation et theorie de l'alliance dans la société catalane (env. 1000-env.1240)*, en "Revue Historique.
- 29) Cf. J.E. RUIZ DOMENEC, *Las estructuras familiares catalanas en la alta Edad Media. Introducción al estudio de la formación y evolución de los sistemas de parentesco en la nobleza, el campesinado y los cuadros urbanos*, en "Cuadernos de Arqueología e Historia de la Ciudad, num. XVI, 1975 pp. 69-123".
- 30) Lo demuestra irrefutablemente Karl BOSL, *Die Grundlagen der modernen Gesellschaft im Mittelalter*. Anton Hiersemann Stuttgart, 1972, pp. 47ss. Y Wilhelm STÖRMER, *Früher Adel. Studien zur politischen Führungsschicht in Deutschland vom 8. bis 11. Jahrhundert*. Anton Hiersemann, Stuttgart 1973.

- 31) DUBY, *L'Histoire des systemes de valeurs*, p. 15-16.
- 32) BONNASSIE, op. cit. pp. 258-282.
- 33) Cf. A. BARBERO, *La integración social de los "hispani" del Pirineo al reino carolingio*, en "Melanges offert a Rene Crozet, Poitiers, 1966, pp. 67-75". Posturas que resume en A. BARBERO-M. VIGIL, *La formación del feudalismo en la Península Ibérica*. Barcelona, 1978, pp. 354
- 34) Cf. J.E. RUIZ DOMENEC, *Las estructuras familiares catalanas en la alta Edad Media*, cit., pp. 90 ss.
- 35) Cf. Robert FOSSIER, *La terre et les hommes en Picardie jusqu'a la fin du XIIIe siècle*. Béatrice-Nauwelaerts, Paris-Louvain, 1968, pp. 262 ss.
- 36) Véase entre los mejores estudios el de S. EPPERLEIN, *Herrschaft und Volk im Karolingischen Imperium. Studien über soziale Konflikte und dogmatische-politische Kontroversen im Frankischen Reich*. Berlin, Akademie Verlag, 1960
- 37) Cf. A. BARBERO, op. cit., pp. 354 ss.
- 38) J.E. RUIZ DOMENEC, *Las estructuras familiares*, cit., pp. 102 ss.
- 39) ibidem, pp. 105 ss. Véase además J.E. RUIZ DOMENEC, *Una etapa en la ocupación del suelo. La roturación de tierras en la Cataluña Vieja en los inicios del siglo XI*, en "Hispania, XXXIII, 1973, pp. 481-517".
- 40) DUBY, op. cit. p. 16
- 41) Véase como lo mejor el estudio de František GRAUS, *Volk, Herrscher und Heiliger im Reich der Merowinger. Studien zur Hagiographie der Merowingerzeit*. Praha, 1965. O los también interesantes de Jacques LE GOFF, *Tempo della Chiesa e tempo del mercante*. Torino, Einaudi, 1977, pp. 193-256
- 42) Cf. Hans Robert JAUSS, *Literaturgeschichte als Provokation* Suhrkamp Verlag, Frankfurt, 1970.

II ENCONTRE DE CIÈNCIES HUMANES I SOCIALS DELS PAISOS CATALANS

CIUTAT DE MALLORCA

DESEMBRE 1978

COMUNICACIÓ.- L'ENSENYAMENT I LA QUESTIÓ NACIONAL ALS PAISOS CATALANS

Jordi Monés i Pujol-Busquets

Badalona, octubre 1978.

=====

La bibliografia sobre la qüestió nacional i l'ensenyament als Països Catalans s'ha de considerar inexistent i en quant a la investigació sobre aquest camp no sembla que hagim arribat ni tan sols a les beceroles. El meu treball, per altra banda, no ha passat d'una primera fase de recerca de dades, a més molt incompleta.

Resulta difícil aventurar definicions sobre el veritable sentit d'educació nacional, concepte complex a causa de les implicacions nacionals i socials; en aquest sentit, no existeixen en els diversos camps del pensament exposicions massa precises.

En aquestes condicions es fa difícil apuntar qualsevol hipòtesi mínimament vàlida, malgrat tot he cregut convenient exposar algunes reflexions sobre una qüestió de la qual no s'ha encetat cap mena de debat.

El procés de desnacionalització i desmembració que sofreixen els Països Catalans, sobretot a partir del triomf militar de les tropes de Felip Vè, no farà factible l'elaboració d'una pedagogia nacional, ni la implantació d'un sistema educatiu propi, precisament en els anys que neixen, es desenvolupen i se solidifiquen les estructures escolars dels Estats europeus. Cal puntualitzar, però, que l'esmentada estructuració es realitzarà, malgrat la intensa repressió, molt lentament als Països Catalans de l'Estat espanyol, per moltes i variades raons d'entre les quals cal enumerar:

a) La resistència social a l'absorció i assimilació a la cultura i la llengua de Castella.

b) Les dificultats d'adaptació a un sistema educatiu que ignora i menyspreua la realitat socio-cultural dels Països Catalans, tan considerats en el seu conjunt com individualment.

c) La incapacitat dels diferents governs de l'Estat espanyol per a organitzar i fer viable una estructura educativa moderna.

Em sembla ^{que} no cal insistir sobre el fet de la incompetència de

la classe dominant de l'Estat espanyol per a bastir un sistema d'ensenyament adaptat a les necessitats d'una societat industrial moderna, perquè és un tema prou estudiat i ^{que} no constitueix un problema específic dels Països Catalans. Em limitaré, doncs, a tractar els punts a i b i no pas separatament sinó d'una forma global.

El procés d'assimilació a nivell educatiu es desenrotlla amb entrebancs a tots els Països Catalans, les dificultats, però, seran molt més manifestes al llarg del segle XVIII, durant el qual es mantindrà l'escolarització en la llengua del poble, almenys a nivell primari, tot i que la castellanització avançava progressivament, especialment a les classes altes. Malgrat la deserció lingüística, les esmentades classes evidencien una certa resistència a la total absorció no solament en el rengle polític, sinó també en el terreny cultural i educatiu. En el camp polític, cal recordar la Representació de 1760 i en el món de la cultura i l'ensenyament i cenyint-nos específicament al Principat, solament com exemple, l'obra de les Acadèmies Científiques i Literàries de Barcelona, el treball de la Junta de Comerç per a integrar-nos en els corrents culturals i educatius del seu temps i la resistència a l'uniformisme cultural i lingüístic representat per la universitat de Cervera.

L'obra dels esmentats organismes, castellana per la llengua però no tant pels horitzons, resulta evidentment contradictòria; aquesta contradicció s'ha de considerar totalment normal, sobretot si tenim en compte les condicions polítiques, gens satisfactòries per al desenvolupament de propostes alternatives a nivell escolar, especialment a partir de la darrera trentena del segle XVIII.

Aquests organismes practicaven una política educativa, en certa manera, particularista, més o menys equivalent al que avui entenem com a descentralització, política afavorida, en aquell moment, per la manca d'una estructura escolar prou desenvolupada. Cal excep-

tuar l'ensenyament universitari on el control governamental resultava més evident; val la pena assenyalar, per altra banda, que la institució universitària no esdevenia un mitjà prou eficaç de castellanització, al no satisfer les necessitats científiques, culturals i professionals de les classes dirigents dels Països Catalans de finals del segle XVIII i principis del XIX.

Malgrat la participació de les esmentades classes dirigents dels Països Catalans, en l'elaboració de propostes i projectes per a la reforma de l'ensenyament de l'Estat espanyol, contribució més o menys important segons els països i segons les èpoques, es manifesta una resistència sorda a l'absorció, especialment en l'època que es forjava el corpus legislatiu que desembocaria en la llei Moyano de 1857. En general, aquesta resistència se'ns presentava a través d'actituds individuals que poden prejudicar un corrent nacionalista en el futur, però que en aquell moment no passaven de posicions de defensa enfront de l'exarcebat centralisme que s'instal·la en el si dels òrgans de govern de la monarquia espanyola, especialment a partir de la dècada moderada.

En el terreny concret de l'ensenyament no podem parlar de canvis apreciables, fins a la Revolució de Setembre de 1868 i encara no més a nivell qualitatiu i molt concretats al Principat. Durant aquesta època comencen a aparèixer propostes alternatives concretes, però sense adoptar un caràcter globalitzador, ni pel que fa a les qüestions estructurals ni des de l'angle programàtic.

Convé remarcar que ni aleshores, ni més endavant, ni avui, àdhuc en els moments que el moviment nacionalista ha assolit una major incidència política i social, ningú s'ha plantejat la necessitat d'elaborar, ni tan sols com a perspectiva de futur, un programa nacional d'educació de llarg abast nacionalista i nacionalitzador; cal puntualitzar, deixant al marge consideracions de tipus social, que no es massa definible el terme educació nacional, però no podem substreure'ns

per altra banda, a la realitat d'una educació modelada d'acord amb els esquemes polític-ideològics de la classe o classes socials detentores del poder en els Estats tan nacionals com plurinacionals.

Val a dir que per a comprendre el cas particular dels Països Catalans, no es pot oblidar la seva situació política i partir de la base que els grups polítics i socials dels diversos Països Catalans no han dominat en cap moment els ressorts del poder polític, i no em passo per^{alt} la Mancomunitat i les dues Generalitats del Principat i no cal que parlem dels actuals Consells del País Valencià i les Illes.

No vull pas significar que no hi hagin hagut intents nacionalitzadors, sinó simplement que aquests han estat molt parcials i fonamentalment que, en el cas de l'educació institucionalitzada, hom ha identificat, fins i tot en el sectors nacionalistes més conscients, nacionalisme escolar amb llengua d'escolarització; s'han de salvar sempre les excepcions, però cal precisar que en aquesta qüestió presenten un caràcter molt més individual que no pas social i polític.

Així, doncs, la qüestió de la llengua escolar esdevé, al meu entendre, l'única reivindicació estructurada i coherent de caràcter nacional, fet molt més exclusiu encara al País Valencià i les Illes on no s'arriba a formar un grup nacionalista socialment i políticament prou important per actuar d'aglutinador de reivindicacions nacionals que es projectin més enllà de la problemàtica de la llengua educativa.

Fixada aquesta premisa, convé puntualitzar que no pretenc ni tan sols esboçar, l'evolució històrica dels problemes que planteja la normalització lingüística, tot i ésser una qüestió poc estudiada, sobretot des de l'angle polític i especialment a nivell global de Països Catalans; em limitaré, doncs, a remarcar uns quants punts concrets, a causa, precisament, de les seves connotacions polí-

tiques.

Concretant-me al Principat, on aquesta qüestió presenta un major interès i al llarg d'un període que s'inicia durant l'època revolucionària (1868-1874) i que no sabem quan acabarà, se'ns presenten tres estadis, els quals d'acord amb la terminologia actual, força vàlida per expressar els canvis en l'evolució històrica, podrien resumir-se en:

1) Català a l'escola, que pot equiparar-se, en certa manera, amb bilingüisme educatiu.

2) Escola en català que només ve definida per la llengua d'escolarització.

3) Escola catalana, terme que no respon a una significació massa concreta, com ja veurem més endavant.

En realitat, no es tracta ben bé d'estadis diferents sinó de distintes formulacions polítiques. Per a comprendre-ho cal no oblidar que la radicalització dels plantejaments, està en funció del grau de conscienciació envers la qüestió nacional, el qual ve determinat per una serie de factors, entre els ^{que} ~~quals~~ hi juga un paper essencial la major o menor llibertat política, i la correlació de forces.

Es fa difícil precisar i delimitar la importància socio-política dels estadis enumerats, però si partim de la base que acabo de formular, hi ha d'haver una certa relació entre els esmentats plantejaments i el món socio-polític.

Seguint aquesta argumentació i d'acord amb les dades que posseim, no seria difícil demostrar que durant el primer període de la Restauració, hom es limitava a demanar la introducció del català a l'ensenyament, especialment a les primeres edats escolars, com un mitjà per a facilitar l'escolarització en la llengua oficial. Val a dir, però, que la qüestió no és tan simple perquè durant aquests

anys es manifesten tendències molt més nacionalistes amb alternatives específiques que constituïran la base de les reivindicacions dels períodes posteriors.

Durant els primers anys del segle XX i pràcticament fins a la creació de la Mancomunitat, tot i els evidents alts i baixos, ens trobem amb una creixent demanda d'escolarització en català, aixugada, en part, per una sèrie d'institucions privades de caràcter nacionalista. No es pot negligir el fet que l'escolarització en català a tots els nivells, efectiva i real a l'ensenyament primari i superior, constituïa una reivindicació que anava més o menys aparellada a la integració de la nostra cultura i de la nostra pedagogia als corrents europeus d'avantguarda. El planteig d'escola catalana, al meu entendre d'escola nacional, resultava molt minoritari i evidentment confús; no sembla que surtin a la llum pública nous elements que enriqueixin les aportacions dels peoners del període revolucionari i de la primera època de la Restauració.

Els primers assaigs d'introducció de català a l'escola i d'escola en català, quantitativament i qualitativament importants, s'han de situar en un període que s'inicia pels volts del 1914 i es prolonga fins al final de la guerra civil, amb el parèntesi de la Dictadura. La nova situació genera noves necessitats, ja que la pràctica educativa mostra la insuficiència dels plantejaments. La concepció del català com a llengua vehicular entra en crisi i hom assenyala la necessitat d'utilització de la llengua catalana com a vehicle fonamental d'escolarització. El català a l'escola esdevé normal i l'escola en català una concepció molt generalitzada. Pel que fa al pas cap a l'escola catalana, el panorama no resulta tan clar. Ni la Lliga abans del 1923 ni l'ESquerra Republicana a partir del 1931 ens oferiran alternatives educatives plenament catalanes, capaces d'integrar el conjunt de la societat catalana i interessar tots els graus de l'ense-

nyament.

En el cas específic dels homes de la Lliga i llurs aliats, tot i portar a la pràctica un programa educatiu català per la llengua i força coherent des de la seva perspectiva social, resulta arriscat considerar-lo com un planteig de burgesia nacional, amb un pla d'actuació definit a llarg i curt termini. Les interrelacions socials i polítiques de la Lliga amb l'aparell socio-polític de l'Estat ~~espanyol~~ condicionaven els seus esquemes político-ideològics justificats sota les adjectivacions de realisme, pragmatisme, etc.

Pel que fa referència al bloc d'Esquerra Republicana, malgrat un programa i una actuació polítiques socialment i nacionalment més avançats que els de la Lliga, es quedaven també a mig camí. La seva política en el camp escolar estava plena de vacil·lacions no sols polítiques, fet més o menys justificable, sinó, fins i tot, ideològiques; un cas ben representatiu és l'acceptació, tàcita algunes vegades i implícita en d'altres, del terme escola nacional referit al conjunt de l'Estat, tot i que una crítica a aquesta concepció s'hagués de considefar, aleshores i ara, anticonstitucional. Pel que fa a la qüestió nacional hom es limitava a demanar que l'ensenyament depengués dels òrgans autonòmics de govern, i declarar que l'ensenyament ha d'ésser català per la llengua i per l'esperit, sense masses especificacions concretes.

Els grups nacionalistes radicals tampoc oferien alternatives clares en el terreny educatiu, hom es limitava a simples declaracions de principis explicitades clarament a l'Estatut de l'Havana, i durant la República, a exigir l'aplicació de l'Estatut de Núria. Potser caldria precisar que durant la guerra civil, especialment entre el juliol i el desembre de 1936, se'ns ofereixen des de l'esquerra nacionalista algunes formulacions a nivell teòric i pràctic, des d'una clara òptica nacional. Les declaracions programàtiques,

almenys a curt termini, s'han de considerar veritablement nacionalitzadores.

No cal insistir massa sobre l'evolució dels expressats conceptes en els darrers quaranta anys, perquè la relació entre llibertat política i nacionalisme escolar resulta clara i diàfana. En aquest sentit, no es pot oblidar la situació política, que no permet ni tan sols parlar del català com a llengua escolar, com a mínim fins a la dècada dels seixanta; a partir d'aquests moments, d'una manera progressiva i d'acord amb l'evolució socio-política se'ns van presentant els tres estadis enumerats, sense que això vulgui dir, ni molt menys, que el pas d'un estadi a l'altre signifiqui l'assoliment de l'anterior, tal com passava i convé puntualitzar-ho, en els períodes històrics anteriorment estudiats.

Val la pena assenyalar, però, que tot i les contradiccions político-ideològiques del nostre temps, es produeixen canvis qualitatius remarcables en relació a l'època anterior a la dominació franquista, innovacions que van més enllà de les qüestions específicament lingüístiques.

En relació al problema de la llengua, concretament en els darrers anys, sota la influència de les descobertes de la sociolingüística, es va introduint el concepte de llengua social, per a superar les antigues concepcions de llengua materna, difícilment aplicables per a superar els problemes que planteja a nivell escolar la normalització lingüística.

Al marge de la llengua educativa, les noves formulacions sobre el concepte de nació i sobre la qüestió nacional, en general, derivades del procés d'alliberament nacional en el si de les nacions oprimides dels diversos estats europeus, tenen una clara repercussió en els programes escolars reivindicatius, formulats pels grups nacionalistes d'avantguarda dels Països Catalans; aques-

tes formulacions afecten fonamentalment a una redifinició del marc geogràfic nacional, a un intent de cercar solucions vàlides, àdhuc en el camp educatiu per a tots els països catalans, a una temptativa de recuperació de la història educativa comuna per a comprendre substancialment els problemes que ens planteja a nivell particular i global l'estrategia desnacionalitzadora dels nostres Estats opressors, etc.

Amb aquestes quatre reflexions a un nivell molt elemental, només pretenia assenyalar l'ambigüetat del terme escola catalana, definida generalment com escola catalana per la llengua i pels continguts, però sense una clara especificació del marc nacional ni de l'àmbit social, i no parlem ja de l'elaboració d'un programa educatiu concret, que fixi les perspectives de l'escola nacional catalana en el present i en el futur, dins d'una estrategia d'educació nacionalitzadora.

Finalment voldria remarcar que l'esmentada ambigüetat no està en contradicció amb l'existència d'una pedagogia catalana a tots els nivells educatius, clarament diferenciada i amb una especificitat pròpia, ni desdiu tampoc dels intents catalanitzadors que s'han donat en el camp de l'ensenyament, al llarg dels períodes històrics que s'estudien en aquesta comunicació.

Convé precisar abans de cloure aquest treball que la manca de precisió de l'esmentat terme, escola catalana, no pot considerar-se simplement com una falla dels nostres polítics o dels nostres educadors i quedar emmarcat per tant en el cercle político-professional de l'educació institucionalitzada, sinó que cal contemplar-la com una derivació o com una conseqüència del complex i contradictori procés d'alliberament nacional i social dels Països Catalans,

JORDI MONÉS I PUJOL-BUSQUETS

Badalona, octubre 1978.

L'ESPURNA: UNA CANDIDATURA REGIONALISTA A LES MUNICIPALS DE LA CIUTAT DE MALLORCA L'ANY 1909.

per DAMIÀ PONS I PONS

Introducció.-

L'objectiu d'aquesta ponència és presentar una sèrie de notes informatives referides al grup regionalista L'Espurna i a la seva participació a les eleccions municipals de la ciutat de Mallorca de l'any 1909. Aquestes ratlles només pretenen ésser una aportació parcial al coneixement d'un tema que en la bibliografia existent sobre el mallorquinisme polític no acostuma meréixer més que una referència nominal. Aquest buit pens que justifica plenament la presentació de les següents notes encara que no superin el nivell descriptiu i hagin estat elaborades a partir de la informació extreta d'una única font documental: "La Almudaina" del primer semestre del 1909.

La formació de L'Espurna.-

Durant els primers mesos de l'any 1909 se celebrà en el Centre Català de Mallorca un cicle de conferències regionalistes amb la participació d'Antoni Maria Alcover, Benet Pons i Fàbregas, Lluís Martí, Llorenç Riber i Miquel Ferrà¹. Al llarg del cicle s'anà constatatant la conveniència de crear una organització unitària dels regionalistes mallorquins per a poder fer realitat els seus ideals. Lluís Martí fou qui ho exposà d'una manera més explícita. Després d'haver parlat llargament sobre el regionalisme en els diversos estats europeus, acabà exhortant a la unitat i dient que urgia la formació d'una "lliga"².

Quinze dies més tard, "La Almudaina" ja donava la notícia de la constitució d'una societat regionalista i citava entre els seus membres fundadors Llorenç Riber, Miquel Ferrà, Albert Iglésias (comerciant), Antoni Oliart, Alfons Aguiló, Salvador Galmés i Joan Capó. El poeta Joan Alcover era presentat com el seu president honorari. A més a més, el periòdic reproduïa el manifest llançat per la nova societat. Era el següent:

"Som joves. No sentim vocació de sportmen perquè creim

que és una tasca curta per omplir una vida. Volem fer qual-
que cosa de profit. La vella política s'esfondra: nosaltres
no'ns contentam amb maleir ses ruines: damunt elles hi vo-
lem fer un treball d'edificació i per això nos aplegam, i
conjuram a que tots els qui estimen la pàtria venguen al nos-
tre costat.

El nostre gran poeta Joan Alcover qui amb ulls profètics
va llegir la vida íntima de la nostra terra en els fils de
lli filat per la Balenguera, va veure també en la fogatera
que destrenà sa cabellera clara en el cim del Puig Major ara
fa dos anys, en la misteriosa revetla de Sant Joan, el pri-
mer ciri encés del culte ortodoxe de la Pàtria i el cantà amb
una ardenta poesia que titolà L'Espurna. Li hem manllevat el
nom i nos hi hem batejat.

N'hi a molts a Mallorca qui, o per haver-se posat en
contacte amb la ciutat de Barcelona, o per haver begut els
alens a la tradició, o per moltes altres causes, pensen com
nosaltres; però estam escampats i no ens coneixem. I és hora
i passa d'hora de que, engrunes com som de la pàtria, nos afi-
larem uns al costat dels altres, uns sobre els altres per al-
çar amunt, ben amunt, la murada de reconstrucció. La veu de
la sang crida a tots els seus àtoms: aplegau-vos en glevos!
No hem de fer el sort".³

L'Espurna fou, en bona part, una conseqüència de l'eufòria provocada per
l'experiència de la Solidaritat catalana i el seu origen anà molt lligat al
sector del catalanisme cultural de l'illa. Aquest, aleshores, es trobava en un
moment especialment actiu i esperaneador: era quan una part considerable del
clericat havia assumit la defensa i normalització de la nostra cultura gràcies
a l'orientació marcada pel bisbe Campins i mossèn Antoni Maria Alcover, quan
els dos escriptors de més prestigi —Costa i Alcover— s'havien decantat defi-
nitivament cap a la literatura catalana, quan s'acabava d'incorporar una nova
generació —Ferrà, Riber,...— amb molta capacitat de lluita i amb les idees
molt clares. Un fet a destacar és la manca de connexió que existí entre L'Es-

purma i el grup --Cliver, Alomar, Torrendell,...-- que anys enrera havia intentat fer arrelar el regionalisme nacionalista a Mallorca. Els intel·lectuals modernistes havien volgut lligar-lo a les forces socials i econòmiques més dinàmiques i, també, al republicanisme organitzat, però el fracàs que obtingueren els impulsà a fugir de l'illa. Així, en el moment de la creació de L'Espurna podem dir que no exercien de mallorquins. Això pot explicar en part la discontinuïtat entre dos moviments només separats per uns pocs anys. Però, també hi havia raons ideològiques: Alomar i Torrendell, per exemple, no eren digeribles per uns homes que s'identificaven totalment amb la ideologia de la Lliga i, a més a més, sentien una forta prevenció contra totes aquelles idees que qüestionaven les seves rígides conviccions religioses.

L'aventura electoral.-

A finals d'abril, "La Almudaina" informava que els socis de L'Espurna havien decidit participar a les eleccions municipals pròximes⁴ i que havien designat com a candidat a Antoni Quintana Garau.⁵ Acompanyant la notícia reproduïen alguns fragments de la circular on ho comunicaven:

"L'Espurna, societat que té per objecte el foment de la cultura en general, considerant que els ajuntaments són un gran factor de la cultura, ha acordat presentar un candidat amb caràcter autonomista pel primer districte en les vinents eleccions municipals, i al efecte han designat a D. Antoni Quintana Garau.

El candidat va sense programa polític ni sistema doctrinari (dels quals creim que se'n pot prescindir ben bé, atesa l'infecunditat dels programes i sistema que fins aleshores han servit de bandera en els partits turnants) però animat dels millors desitjos en benefici de la bona administració dels interessos comunals.

...En qüestions electorals estimam més un fet que cent teories, i consideram un dever de ciutadania la presentació que feim, encara que l'èxit no respongués als nostres desitjos"⁶.

La candidatura de L'Espurna fou immediatament contestada, tant des de la dreta com des de l'esquerra. Els primers l'acusaren de catalanista, els segons de clerical y antiliberal. La presentació del candidat regionalista molestava perquè sortia de l'esquema de partits establert durant la Restauració —els liberals i els conservadors tornant-se en el poder i els republicans practicant una oposició testimonial— i, a més a més, introduïa de manera específica la defensa del fet regional la qual encara no se sabia quin atractiu electoral podia tenir a Mallorca. Aquests fets foren tractats en un editorial de "La Al-mudaina" des de posicions de simpatia per la candidatura de L'Espurna. Després de destacar l'interès d'aquelles eleccions perquè hi havia dos candidatos extraños a los antiguos partidos (es refereix al regionalista i a un candidat catòlic) i per l'aliança electoral entre els liberals i els republicans, s'enfrontava a les maniobres contra Antoni Quintana Garau i argumentava a favor del seu dret a ésser candidat encara que (així pareix insinuar-ho) fos del Principat: ¿Por qué rodear al joven candidato regionalista de tantas suspicacias y equívocos?... ¿Cómo alarmarse por una cosa tan lógica, cuando Palma cuenta y ha contado no como electores, que lo son todos los vecinos, sino como administradores de la Ciudad a hijos de Valencia, Almería, Ibiza, Andratx, Pollença y hasta de Sudamérica, sin alarma alguna, congratulándonos los palmesanos de que pusieran su voluntad y su inteligencia al servicio de los negocios de nuestra capital?³.

També el president del Centre Català de Mallorca feu públic un comunicat amb el fi d'evitar que l'ofensiva de la dreta sucursalista no lligàs a la institució que presidia amb la candidatura regionalista i d'aquesta manera provocàs la seva desfeta:

El candidato que ha presentado L'Espurna no cuenta con el apoyo del Centre Català. Existen probablemente entre los socios del mismo quienes participan del ideal catalanista y naturalmente, y como consecuencia del reglamento que rige nuestra sociedad, aquellos socios quedan en completa libertad de votar a quien sea de su agrado o simpatia. En el Centre Català se cobijan todas las ideas, tendencias, convicciones, sin limitación, es decir, con la sola limitación que impone el

respeto mútuo. En nuestras listas figuran liberales, conservadores, republicanos, carlistas,... ¿Cómo puede el Centre resolverse por determinado candidato?

Además, y para que se vea la ninguna relación que tiene el Centre con L'Espurna, puedo manifestarle que nuestra sociedad se ha negado a que en sus salones se celebrase ningún acto político, conforme nos había solicitado L'Espurna, ni hemos permitido que se montasen las oficinas, ni que sirviese de punto para la campaña electoral⁸.

La nit del 30 d'abril L'Espurna celebrà el seu míting electoral a la fonda Europa del carrer del Sindicat i l'assistència a l'acte fou nombrosa. Hi intervingueren Francesc Muntaner, Antoni Oliart i el candidat Antoni Quintana Carrau. Des del públic, parlà el republicà Lluís Martí. Es llegiren cartes d'adhesió d'Antoni Maria Alcover i del republicà històric Antoni Villalonga.

La ressenya de l'acte publicada a "La Almudaina"⁹ ens permet saber quin fou el contingut del míting. Antoni Oliart comenzó por lamentarse de la maliciosa confusión que por algunos se ha hecho entre las palabras catalanista y regionalista, manifestando que el candidato que presenta L'Espurna es regionalista nacionalista y que por lo mismo no se explica la frase vertida "mallorquines a defenderse" puesto que el candidato en cuestión es mallorquinista como el que más. Manifestó que el nacionalismo es tan amplio que dentro de él caben los hombres de todas las ideas que aspiren al mejoramiento de su tierra nativa. Finalment, acabà demanant el vot pel candidat regionalista a tots els partits no majoritaris: als autèntics republicans federals de Pi i Margall, als socialistes ja que ells també pretenien el millorament social i als carlins apel·lant al seu autonomisme.

El candidat intervingué dient que no tenia programa polític però si el propòsit de realitzar una bona administració i de lluitar contra els favoritismes.

La intervenció que feu Lluís Martí des del públic fou una manifestació de suport a la candidatura regionalista: Vengo a cumplir una palabra que dí a los regionalistas hace 14 años y a afirmar mi crédito de republicano federal y cumplir un acuerdo de mi partido que no ha sido derogado. Afirmó que dados

los ideales de los republicanos hay que votar en el primer distrito al candidato autonomista y en los otros distritos permanecer fieles al pacto... los ideales que sustenta hacen que le recomiende, pues entiende que el avanzado partido republicano necesita un complemento que ofrecen las moderadas ideas del candidato autonomista.

La carta de mossèn Alcover, llegida públicament, era una adhesió a l'acte i en ella expressava el desig de que el triunfo corone los esfuerzos de L'Espurna.

Polèmica i tensions entre els republicans.-

La candidatura regionalista provocà importants divisions en el camp republicà. Antoni Villalonga i Lluís Martí, dos republicans prestigiosos, es decantaren clarament a favor del candidat regionalista i, passant per damunt del pacte electoral que a nivell d'Estat s'havia firmat entre liberals i republicans, intentaren decantar-hi altres sectors del seu partit. Abans hem transcrit les paraules d'adhesió de Lluís Martí, reproduïm a continuació la carta d'Antoni Villalonga que publicà "La Almudaina":

Muy Sr. mío: en mi larga carrera política he tenido por norma una adhesión inquebrantable a las ideas autonomistas y una gran afección a los jóvenes decididos que vienen a sumarse con sus entusiasmos a las convicciones honradas de los viejos.

Permítame usted que le felicite por su hermosa actitud ante el cuerno electoral.

Su afmo. a.b.s.m. Antonio Villalonga.

Palma, 26 abril 1909.¹⁰

El periòdic hi afegia el següent comentari:

Esta carta ha producido entre los republicanos que simpatizan con la Solidaridad muy buen efecto, recordando que el señor Villalonga fue uno de los que con más entusiasmo

se juntaron con los otros partidos que integran dicha entidad en defensa de los ideales autonomistas, y decían que su conducta era la de un convencido, la más lógica, pues el candidato de L'Espurna al presentarse a los electores de su distrito lo ha hecho únicamente con el título de autonomista.¹¹

"La Almudaina" d'aquell mateix primer de maig encara publicava dues cartes més. Una de Jeroni Pou, aleshores cap del partit republicà, dirigida a Antoni Villalonga, en la qual, después de enterar a este de que el candidato de L'Espurna era presidente y portaestandarte de los luíses, li deia que el candidat regionalista no tendria el seu vot ni el dels seus amics. L'altra era de Lluís Martí:

Sr. Dr. de "La Almudaina".

Muy señor mío: le ruego a V. se sirva insertar la siguiente carta que con esta fecha dirijo al presidente de la Unión Republicana D. Jerónimo Pou.

Mi estimado amigo y colega: te estimaré, y en cuanto haya necesidad te pido, que con la anticipación conveniente reunas el partido en asamblea provincial para someter a su decisión las proposiciones siguientes:

1ª) ¿El partido republicano de Mallorca quiere unirse al partido liberal para formar el bloc preconizado en Zaragoza, sí o no?

2ª) ¿Los republicanos del primer distrito de Palma tenían la facultad de votar la candidatura regionalista, sí o no?

Deseo que a esa asamblea se inviten las representaciones oficiales de nuestro partido en los pueblos, enviándoles con la anticipación debida copia de esta carta; y además invitando individualmente a Julio Fernán Quiñones, Juan Tugores, Güell, al médico Ferrer, y acuantas personas tú o el comité crea que su presencia pueda ser de utilidad para resolver los puntos indicados.

Tu aftmo. Luís Martí, vice-presidente, según creo, de la junta republicana.

La resolució s'obà de manera expeditiva: després de les eleccions, en una junta general del partit es decidí que Lluís Martí s'havia separat de l'organització republicana i es ratificaren en la seva política de caràcter esquerrà i autonomista. Vegem alguns dels punts del comunicat que feren públic:

2ª) La junta general teniendo en cuenta los trabajos de propaganda y el apoyo que en las elecciones prestó D. Luís Martí al candidato clerical y antiliberal, acuerda considerar que don Luís Martí se ha separado del partido.

5ª) La junta general acuerda rechazar todo contubernio con candidatos eclesiásticos y antiliberales aunque se pretenda disfrazarles con el color de autonomistas.

6ª) El partido acuerda reiterar sus ideales autonomistas y descentralizadores, de continuar la política de unión con las izquierdas para combatir la política reaccionaria de las derechas coaligadas.⁴²

Els resultats electorals en el districte primer.⁴³

Candidats	/Consistorial/Sant Nicolau/Sta. Eulària/Banco								/TOTALS
Rafel Ig. Cortés (conservador)	/	175	/	138	/	127	/	139	/ 579
Fr. Rover Motta (liberal)	/	85	/	122	/	75	/	100	/ 382
A. Quintana Carau (regionalista)	/	30	/	30	/	39	/	38	/ 137

Únicament s'havien d'elegir dos regidors. Per tant, el candidat regionalista fou derrotat i, a més a més, de manera clara. Una qüestió a plantejar és el perquè de la presentació d'un únic candidat en tot Palma i perquè en el districte primer. A nivell d'hipòtesi, la resposta pot ésser que valoraren que només en aquell districte podien obtenir resultats positius. En aquest cas, ¿qui podien ésser els electors del candidat regionalista?. Mancats de tot ti-

pus d'estudi sobre la composició social de la zona, pens que no és desencoratat suposar que hi abundaven els petits comerciants, els dedicats a professions liberals, els aristòcrates i els clergues. Era un electorat conservador, fortament catòlic i el seu hipotètic regionalisme devia estar per damunt de tot basat en l'amor a la llengua i als valors tradicionals de la terra. No es tractava d'un projecte regionalista integral que contemplés també els nivells econòmic i polític. El fracàs electoral possiblement vingué determinat per la precipitació i per la manca de solidesa política —absència de programa— de la candidatura i, sobretot, perquè no hi hagué un treball previ capaç de vèncer la rutina de donar el vot als partits tornants.

L'epíleg.-

Les notícies sobre L'Espurna que apareixen a "La Almudaina" amb posterioritat al desenllaç electoral són poques. Així, la informació que pròximament sortiria al carrer un nou setmanari que llevarà por título L'Espurna y será el portavoz en el estadio de la prensa, de los ideales del partido regionalista mallorquín⁴⁴. El setmanari creim que no arribà a aparéixer.

Dies més tard, trobam la notícia de la celebració en el Grand Hotel d'un sopar d'homenatge al qui havia estat candidat regionalista i on els assistents —entre els quals hi havia Llorenç Riber i Lluís Martí— reiteraren la seva voluntat de continuar la lluita. Es rebé una carta d'adhesió d'Andreu Pont, director de la "Gaceta de Mallorca"⁴⁵.

La darrera informació localitzada és un comunicat en el que L'Espurna incita a fer fogueres la nit de Sant Joan sobre els puigs més alts de l'illa amb el fi d'agermanar-se simbòlicament amb les terres germanes. Es un gest poètic que marcarà el punt final del recorregut tímid i incert de L'Espurna⁴⁶.

Conclusions.-

Intentar resumir els trets més importants de L'Espurna pot ésser un atreviment perquè la documentació utilitzada ha estat poca, unilateral i gens contrastada. Però, no creim pecar de temeraris si resaltam les característiques següents:

1ª) Aparegué en un moment de crisi de la política estatal i el seu origen vingué en bona part motivat pel creixement i èxit del catalanisme polític en el Principat.

2ª) L'Espurna volgué ésser la plataforma unitària de tots aquells que pensaven en regionalista i, conseqüent amb la seva voluntat de superar les diferències partidistes, no s'atribuí cap cos doctrinal i practicà la indefinició ideològica. Propugnà, seguint el model del Principat, que el regionalisme era una ideologia prèvia a les diferents opcions polítiques.

3ª) L'Espurna no acabà d'atrevir-se a presentar-se com una organització política i freqüentment resaltà el seu caràcter i els seus objectius culturals.

4ª) L'Espurna fou un producte de la convergència entre el sector del catalanisme cultural (A.Mª.Alcover, Ll.Riber, J.Alcover, S.Galmés, M.Ferrà, A. Pont,...), d'una part del republicanisme històric (A.Villalonga, Ll.Martí,...) i d'uns regionalistes que no acabaven d'estar estructurats com a grup socio-econòmic (Albert Iglésias era comerciant, Alfons Aguiló era propietari, Antoni Quintana era professor mercantil, Joan Capó era mestre,...).

5ª) L'experiència de L'Espurna fou efímera i fracassada però té el mèrit històric d'haver estat el primer intent ^{regèxit} d'organització política del mallorquisme. D'altra banda, alguns dels seus homes tingueren posteriors activitats polítiques: Francesc Muntaner fou del Centre Regionalista del 1917; A.Aguiló, M.Ferrà i A. Quintana signaren el manifest fundacional del Centre Autonomista de Mallorca (1930); Joan Capó fou d'Esquerra Republicana Balear; A.Aguiló, M.Ferrà, S.Galmés i J. Capó signarien el Manifest del 1936.

Notes

1. Els parlaments foren recollits en el volum Conferències regionalistes dites
els A. B. Alcover, Benet Fons i Elibroques, Lluís Martí i Ximenis, Llorenç
Riber i Miguel Ferrà, al Centre Català de Mallorca, Ciutat de Mallorca, 1909.
2. "LA", 15 març 1909.
3. "LA", 1 abril 1909.
4. "LA", 24 abril 1909.
5. "LA", 26 abril 1909.
6. "LA", 26 abril 1909.
7. "LA", 1 maig 1909.
8. "LA", 30 abril 1909.
9. "LA", 1 maig 1909.
10. "LA", 1 maig 1909.
11. "LA", 1 maig 1909.
12. "LA", 10 maig 1909.
13. "LA", 3 maig 1909.
14. "LA", 5 maig 1909.
15. "LA", 10 maig 1909.
16. "LA", 23 juny 1909.

Comunicació al

2on. Encontre de Ciències Humanes i Socials dels Països Catalans
a Ciutat de Mallorca. Desembre de 1.978.

Calalà-Castellà i les classes socials a Tarragona. De la Nova Planta a
Renaixença (1714-1823).

M. Antònia Ferrer i Bosch. Professora de la Universitat de Tarragona.

CATALÀ-CASTELLA I LES CLASSES SOCIALS A TARRAGONA. DE LA NOVA PLANTA A
LA RENAISSANCE (1714-1833).

La valoració que es fa de Tarragona, ciutat de militars, funcionaris i eclesiàstics, va motivar-me a buscar en la documentació existent si les classes socials s'havien castellanitzat o no a partir del Decret de la Nova Planta fins a la Renaixença.

L'estudi realitzat sobre la societat tarragonina en la meua tesi doctoral(1) m'havia demostrat que Tarragona, després de la Guerra de Successió, s'havia convertit en una plaça forta ocupada per l'exèrcit i on s'havia suprimit, en l'any 1717, el moviment portuari comercial. El seu port d'exportació dels productes del seu camp, del de Lleida i de l'Aragó es traslladà a Salou, i les cases comercials, a Reus. Quedant Tarragona marginada de l'avanç comercial que es produïa arreu de Catalunya durant el segle XVIII. Fins que en l'any 1786 es va obtenir el permís de comerciar amb Amèrica.

Tarragona, fins aquell moment, va ser veritablement una plaça forta dominada pels militars, funcionaris i eclesiàstics. ^{la} Petita noblesa (ja que no hi va existir mai una gran noblesa), la pagesia, els menestrals i la gent de mar vivien la seva vida apartada de la burocràcia borbònica. A partir de 1797 s'hi troben instal·lats uns comerciants importants, però que la riquesa dels quals no es pogué comparar mai amb la dels de Reus.

Així a Tarragona arribà una altra gent quescrà el representant del liberalisme, que escriurà en castellà i que ocuparà els càrrecs de l'Ajuntament, Obres del Port, Junta de l'Escola de Dibuix i Nàutica, etc.

Faig aquesta explicació per demostrar que a la Ciutat de Tarragona de l'any 1820, que tenia uns 8.000 habitants, i la població activa, segons el Padró, representava un 25 per cent del total, d'aquesta:

- el 80 per cent eren pagesos, artesans, menestrals, gent de mar i jornalers, és a dir els veritables tarragonins.
- un 5 per cent el formaven la clerecia i la petita noblesa.
- un altre 5 per cent els militars i funcionaris
- i el 10 per cent eren els comerciants i els de les professions liberals, la majoria advocats.

El que volem demostrar amb aquesta comunicació és que solament una petita part de la població, militars i funcionaris eren castellans.

Que la petita noblesa i clerecia utilitzaven el català mentre no es dirigien a les autoritats establertes.

Que el 80 per cent de la població no sabia no coneixia altra llengua que la seva.

I que els comerciants, gent totalment catalana, parlaven en català i es sentien catalans, però que utilitzaven el castellà, un castellà cult, en els seus escrits, perquè aquesta era la moda. Ens és molt significatiu un article publicat en el "Diario de Tarragona" el dia 20 d'octubre de 1868 que diu:

"Debemos ir unidos y compactos con todas las demás provincias de España, porque esta unión es la que ha de salvar a todos pero antes de dejarse dominar por el libre cambio, antes que verse arruinado por este germen destructor del trabajo nacional, Cataluña, en masa gritará diciend^{antes}o que libre cambista, quiere ser independiente, y en todos los rincones de Cataluña resonará el mismo eco..."(2)

Parlen de nació i d'independència, considerant Catalunya com a una unitat diferenciada dels altres pobles d'Espanya. Aquesta idea no podia sortir d'improvist, era un sentiment que acompanyaria els catalans que vivien a Tarragona (no els que representaven Madrid) encara que escrivissin en Castellà.

CONSULTA ALS ARXIVS TARRAGONINS

1. Arxiu municipal històric.

Quan apareix el següent encapçalament:

"Libro Capitular y del Ayuntamiento en donde se hallarán continuados los Ayuntamientos tenidos y celebrados por los Ilustres Cónsules y Ayuntamientos de dicha ciudad de Tarragona con asistencia del Ilustre Don Pedro de Saura y Veleancel Ilustre Corregidor de esta Ciudad desde 20 de Julio en que tomó posesión dicho Ilustre Corregidor hasta el fin del año 1717: Escribano del dicho Ayuntamiento, Buenaventura Prats ."

en la ciutat ~~maxima~~ i Corregiment de Tarragona s'imposà l'aplicació del Decret de Nova Planta del 6 de Juliol de 1717. El seu contingut es refereix

al nou govern municipal de Catalunya, dins de la política borbònica d'uniformisme institucional, que tracten d'aplicar a tota la monarquia els consellers i servidors filipistes. Des d'aquest moment l'ús del català com a llengua del municipi tarragoní cessa.

Aquest període curt però transcendent, el quinquenni que va des de l'entrada de les tropes borbòniques a Tarragona a l'aplicació pràctica del decret parcial i decisiu, en que s'anava imposant el castellà, creiem que mereix un estudi ^{més} profund que la simple exposició d'uns fets que porten a prolongar l'ús ^{d'una} ~~de la~~ llengua i ~~fer-la~~ desaparèixer després, com un instrument d'intercanvi oficial i popular del municipi.

Fin el juliol de 1713, en que entraren les tropes de Felip V a Tarragona, la utilització del català era norma de la ciutat i de les seves institucions municipals. En els cinc mesos posteriors, es manté el seu ús. Un escrit de setembre i tres de desembre, constitueixen les excepcions a una norma general, tolerada pel vencedor.

També en 1714, malgrat els grans aconteixaments de Barcelona, el català ~~era~~ forma el medi normal de difusió del municipi. No es presenta cap escrit que no sigui en la pròpia llengua dels tarragonins. En 1715, "primer any de la victòria" es donen tres casos d'escrits en castellà. El segon a l'abril, dies abans de l'aplicació del "sello ~~quarto~~, veinte maravedís" que des del 6 del dit mes encapçalaria els folis del consistori tarragoní.

Durant el 1716, apareix un sol escrit en castellà, concretament sobre el pagament del Cadastre. En aquest dia, 8 de maig, el Secretari de l'Ajuntament

converteix el cognom Patiño en Patinyo.

Després de l'aplicació de les normes citades del 20 de juliol de 1717 la radicalització idiomàtica s'imposa. En els escrits de l'Ajuntament desapareix la llengua i solament en dos moments (fins el 31 de desembre de 1720) es podran llegir documents en català. (4)

Es cert que els llibres dels acords municipals els trobem tots en castellà i fins i tot en castellà estan els noms dels productes agrícoles, els noms dels carrers, els noms dels oficis com : confitero, labrador, xocolatero..., però continuen parlant de diners i rals. Moltes s'on les raons que demostraven que sí era la llengua castellana d'ús oficial, però no la llengua parlada en el consistori. D'una manera constant trobem, per exemple, les notes dels preus, de les obres encarragades per l'Ajuntament, en català i signats els escrits per: "Josep Gil. Mestre de Cases." (5)

Malgrat estar tot en castellà es nota que entre els regidors no s'utilitzaven, perquè trobem en català converses entre ells, entre cometes, i frases que es comenta que s'han dit al carrer. Com també l'incorporació, en el llibre dels acords, d'escrits enviats al consistori, en la mateixa llengua que s'han rebut, ja que en definitiva era la que es parlava a Tarragona. (6)

2. Arxiu Capitular de la Catedral de Tarragona.

De l'Arxiu Capitular hem consultat els llibres d'actes, de memòries, de car-

cartes i de comptes, corresponents al període comprès entre 1714 i 1833.

Després d'haver-ho fet podem conclure que el capítol tarragonenc, durant els anys que estem tractant, redevia les seves actes, normalment, en català, ja que algú cop ho va fer en llatí i mai en castellà.

Tots els llibres de comptes, sense cap excepció, són en català.

El mateix podem dir dels llibres de memòries dels canonges doctorals.

Pel que fa a la carteria s'utilitzà el català quan les cartes s'adreçaven a personatges de parla catalana i que no ocupaven càrrecs oficials, mentre que en castellà s'escriu tota la correspondència dirigida a organismes oficials o personatges castellano-parlants, amb tot, cal dir, que les anotacions aclaratòries del qui escriu la carteria normalment són en català.

Cal convenir, doncs, que el capítol catedral continuava fidel a la seva llengua pel que fa a tota la seva burocràcia interna i, com la resta del país, es vegé obligat a emprar el castellà quan tingués d'adreçar-se als organismes oficials.

3. Arxiu històric provincial.

L'examen d'aquest arxiu, ens confirma, una vegada més, que el castellà era una llengua estranya per a la majoria de la població tarragonina, que parlava i continuava utilitzant el català (única llengua que coneixia) pels seus "tràmits oficials", com es pot veure en els seus contactes amb el notari,

que en català redacta la documentació de : compra i venda de cases i terrenys, arrandaments, capítols matrimonials, hipoteques, testaments, formació de societats, creació i exoneració de censals, inventaris, publicacions de "tabbas", etc. En algú cas excepcional es troba en castellà, però solament si es tracta de gent castellana que va a casa el notari. I diem excepcionalment perquè veritablement n'hi ha molt poca.

Solament els notaris utilitzaven el castellà quan la documentació era oficial, com : les protestes de lletres, els requeriments, certificacions de bona conducta, notificacions, lletres de canvi, plaits, concessions de venda de tabacs, etc. O sigui tot el que tenia un caire oficial.

4. L'Arxiu familiar Yxart.

He pogut examinar un arxiu particular, gràcies a l'amabilitat del seu propietari Enric Yxart i de Moragues, ^{que} conté documentació des del segle XIV fins ara.

La que es refereix a l'època que hem estudiat, està en castellà la majoria de la documentació (molta es oficial, car els Yxarts els trobem vinculats en els càrrecs públics), incluint la correspondència familiar. Solament estan en català els comtes de les "mestresses de la casa" que es conserven totes. I alguns papers sols, com és l'arrandament d'una llotja del Teatre. (7)

Els Yxart de llavors, a més de propietaris de terres, tenien una casa comercial i eren de la "burguesia tarragonina" que es caracteritzava pel seu liberalisme.

6. La premsa d'aquest període està tota en castellà.

Un cop examinada tota la documentació existent podem concloure dient que a Tarragona des del Decret de Nova Planta a la Renaixença solament s'utilitzava el castellà en els tràmits purament oficials i que la gent de Tarragona era catalana i en català pensava, parlava i escrivia.

Examinant els Padrons dels anys 1820 i 1822 ens trobem amb una població totalment catalana i que solament un 5 per cent eren els no catalans.

El grup més confós quant a idioma, serà el grup dels comerciants, la majoria dels quals eren liberals, però que en els seus escrits utilitzaven el castellà.

El seu contacte amb la Cort era evident. Per les "Cortes españolas" havien de preparar els seus discursos i era a Madrid on havien d'anar a discutir per aconseguir que Tarragona fos la capital de la seva província. En aquell moment els interessava aconseguir que el seu port fos la sortida dels productes del camp i no Salou. I es convertiren en aliats de la Cort en qüestió del centralisme, com altres ciutats que aspiraven a ser capital de província.

M'ha servit per conèixer com pensaven i com actuaven aquests comerciants a l'examinar els múltiples escrits d'en Guillem Oliver, nascut a Mallorca l'any 1775, establert a Tarragona com a comerciant abans de la Guerra del

Francés, síndic personer l'any 1819, diputat a Cortes per Tortosa l'any 1820, representat de l'Ajuntament de Tortosa a Madrid per tal d'aconseguir la capitalitat per aquesta ciutat, regidor l'any 1822 i finalment alcalde de Barcelona l'any 1835.

No es acuí el lloc per fer ressaltar la seva interessant figura(8) sinó constatar que sempre va defensar els interessos dels terratinos per damunt de tot, però era a Madrid on ell creia, i potsar amb risc per desgràcia, havia d'aconseguir les solucions als problemes.

Va ser d'aquelles persones que acceptaren i veien amb bons ulls / una "Constitución Única para la Nación española".

Passant el temps trobarem a aquesta llegenda de la monarquia o bé republicana. Però a l'any 1868 cap comentari sobre el trobar a les llistes del Centre Republicà Federal, sinó que estava format per: 1 agent de ventes, 1 advocat, 2 propietaris, i els altres gent d'oficis: serraller, paleta, marmolista, taberner, i others. El Centre va ser important i tingueren en aquell any dos diaris: "El Ciudadano" i "La República Federal", el director del qual dei ésser defensor de la "República Federal Ibérica" (9). Però seguir analitzant tot el sentit del federalisme terratin no s'escapa del propòsit de la comunicació.

CONCLUSIONS

No pretenem dogmatitzar en les nostres conclusions, però sí que entenem que la ciutat de Tarragona, de la Nova Planta a la Renaixença, era una ciutat totalment catalana; solament una petita part de funcionaris i militars eren els castellans, però el que sí es cert és que ha passat a la història la Tarragona dels dominadors, dels que imposaren la seva llengua i que la història de la gent petita està per conèixer. De no ser així, si Tarragona no s'hagués castellanitzat totalment no podríem entendre com va poder existir el nostre Rovira i Virgili.

Es cert que a partir de 1717 fins avui dia ha existit un grup de gent benestant castellanitzada, la qual ha desconegut i deconèix la seva història, i ha cregut i creu que la seva era la d'Espanya.

I per últim voldria animar els historiadors tarragonins a que aportin, amb el seu estudi, llum sobre el nostre poble tarragoní.

M. Antònia Ferrer i Bosch.
Departament d'Història Contemporània.
Universitat de Barcelona. Dependències de Tarragona

NOTES

1. La ciutat de Tarragona durant el Trienni Liberal (1820-1823). M. Antònia Ferrer i Bosch. Inèdita
2. Diario de Tarragona. En l'Arxiu històric Provincial.
4. En els anys 1713 a 1716 els documents en castellà tractes d'alotjament de les tropes i d'impostos com el que es va imposar per la conquesta de Mallorca (Veure fotocòpia adjunta)
5. Com es pot veure en el Llibre d'Actes de l'Ajuntament: Doc. 71 del 22 de Gener de 1822.
6. per exemple el Doc. del dol. 153 dels acords municipals diu així:

" El Sr.Feliu ha hecho presente un anónimo que le ha entregado el administrador de correos,pidiendo que se copie en actas y que se la devuelva,añadiendo que los dos guardias del término le han dicho que Luis Cusido alias Fontanet,labrador de esta ciudad dixo la expresión,de que el Sr.Feliu i el Sr. Yxart enredaban Tarragona; y habiendose leído dicho anónimo con el sobre dirigido al Administrador de correos,se ha resuelto que se copie todo en acta,y devolviendo el original rubricado por uno de los secretarios;expresando que el Sr.Feliu lo ha presentado en el Ayuntamiento,y que mañana se tenga acuerdo extraordinario para tratar de este asunto: en cumplimiento de lo acordado se ha copiado dicho anónimo con su nombre que es del tenor siguiente: Molt Señor meu: se de cert se ~~buscaren~~ y se han trobat dos asesinos per assassinar a Vm.,no desprecii eix avis util com li pot ser en la actualitat,que si no fos lo secret com es ab confesió jo mateix lo hauria avisat sense valermes deix anonim,que sols lo meu caracter sacerdotal,y no haber pogut reduir a un dels actors en la confesió ~~mitig~~ me obliga a escriure sense firma,y fingint la lletra cosa que mai he acostumat a fer. Lo tinc present desde que se eix asunto al primer moment de la missa,y suplico al Señor puguia ~~marcar~~ tardar molts anys a no haber de fer menció de V.al segur,de dormiunt in.....

Se suplica al Señor Administrador de correu faci entrega eixa carta amb rpropia mans que es un secret de Confesió,y per seguretat de una....

Acords Municipals de 8 de julio de 1821 (Arxiu Municipal),fol.153 i s.

7.

ARRANDAMENT De LA LLOTJA DEL TEATRE

Los infrascritos Señores Administrados del Pio Hospital de Santa Tecla de pobres malalts de la present Ciutat de Tarragona confesen haver rebut de D. Josef Francisco Yxart del Comera de dita Ciutat la suma de Cent duros de plata que los ha prestat y entregat de las que en quant menester sia lin otorgan la corresponen apoca. Y en paga y satisfacció de la cantitat li cedeixen lo us dels palcos del primer pis del Colisei de dit Hospital reintegrant se en los temps se representará en dit Coliseu de aquella cantitat mensualment,que gañará qualsevol dels palcos de dit primer pis(....)

Por acuerdo de la Ilustre Administración

Jose Busquets Secretario

8. Capítol IV de la meva tesi doctoral.

9. Tesina inédita de Pedro Heras. "La Revolución de 1868 en Tarragona."

DON IOSEPH PATIÑO.

CAVALLERO DE LA ORDEN DE ALCANTARA, del Consejo de S. Mag. en el Real de las Ordenes, y Superintendente General del Exército, y Principado de Cataluña, &c.

SE HAYENDO preciso, que todos los Caudales que se reponen à esta Plaza de la Corte, se apliquen à la empresa de Mallorca, que es tan costosa como importante, para dar la vltima disposicion à la quietud de estos Reynos; se haze indispensable que las Tropas que quedan en este Principado, esten socorridas en el interin, por el subsidio que los Pueblos que le componen, deben subministrar à este fin, y como no puede regularse en cantidad cierta, porque pende de la mayor, ó menor duracion de el tiempo de la Conquista, por agora pondrán pagar en cada quince dias la cantidad que se le señalare, la qual cessará, ó continuará a medida que se concluyan, ó existan los gastos de la referida Empresa de Mallorca, tanto, y mas que qualquiera cantidad que se exixiere, de vera seruir, y aceptar se en cuenta de la satisfacion de el futuro Quatrel de Invierno, de el presente año de mil setecientos y quinze, respeto de que el que vltimamente se ha pagado, ha sido por el de mil setecientos y catorze; y si los Reynos de Cataluña han executado lo mismo para la restauracion de Cataluña, sin embargo de pagar las rentas, y cargas provinciales de cavallas, cientos, millones, y otras anuales, que no pagan los Pueblos de Cataluña, parece conforme à toda equidad, y equivalencia à la vniformidad del peso de la guerra, que ha padecido todos los Reynos de España, que el

A Prin-

Principado de Cataluña concorra en la subencion de estos
primeros gastos, para el vñimo establecimiento de la quito-
dad publica, que asegure el pronto y universal alivio que
igualmente desea su Mag. à todos sus vasallos. Por tanto, y
en cumplimiento de lo referido, a la Ciudad de Tarragona
le toca pagar en cada quinze dias seiscientos y cinco =
pesos, con la obligacion de aver de llevar el dinero à

en mano de Don Francisco Moliner
de quien deve dar recibo, para cubrir
los gastos, y molestias de recaudadores à los Pueblos, y or-
deno, y mando à los Vegueros, Bayles, Jurados, en
virtud de la facultad que su Mag. me tiene concedida, y
demás Oficiales de las Ciudades, Villas, y Lugares del
Reyno, y de qualquier Baron que inbigilen en la observan-
cia, y cumplimiento de lo expressado, procurando que sea
puntual la paga de dicha cantidad, así por evitar las mo-
lestias que puecan ocasionar à los Pueblos la tardanza en la
felicidad de su presente subsistencia, como por ser del Real
servicio. Dado en Barcelona a 10 de Mayo de 1775.

Salvo

Por mandado de su Señoría:

Don Juan de Arce

En Tarragona a 20 de Mayo de 1775. Yo el Sr. D. Juan de Arce, Jefe de la Real Audiencia de esta Ciudad, por mandado de su Señoría, he mandado que se pague del corriente, y de los encerrados, mil y quinientos y sesenta y cinco reales de vellón, para cubrir el mayor daño que se ha hecho en esta Ciudad en Tarragona, a 20 de Mayo de 1775.

Manuel de Arce

- a). En redactar aquestes línies sóc conscient de la seva limitació. És un treball aproximatiu, esquemàtic i parcial, i per tant sols vàlid de forma provisional. Crec, però, que si volem arribar a conèixer quina ha estat realment l'evolució del pensament nacional, en les seves mostres externes, cal impulsar els estudis sectorials, per poder situar cronològicament la seva aparició escrita en llocs concrets i qui són i a qui representen els seus capdavanters.
- b). Al llarg del segle XVIII seran nuls els testimonis escrits de reafirmació nacional. No crec lícit considerar una mostra de nacionalisme el fet que durant tot el segle el paperam oficial i oficiós, civil i eclesiàstic, es redactés en català. La dosi de "catalanisme" hi ha de ser tant o menys considerable que la de la inèrcia i la ignorància. La prova estaria en la facilitat amb què es passa al castellà quan el text s'imprimeix. Per exemple en el gruixut opuscle dedicat a les festes de la beatificació de Bernat Calvó, tan sols uns pocs versos estan redactats en català (1). En canvi tot i les reiterades confessions d'admiració i fidelitat que fa a Felip V el memorialista Celedoni Vilà, redacta els seus textos en català, amb molt poques excepcions. Caldria mirar fins a quin punt és lícit i correcte establir la dicotomia austracisme=nacionalisme català, en el segle XVIII i aleshores valorar oportunament si la profusió d'àliques de ferro forjat en els balcons de la població que semblen transpirar una subterrània mostra d'austracisme ho són també de fidelitat i d'amor al país, més quan hem vist que els austracistes no s'estaven d'abandonar el català en els seus pamflets.
- c). Cal esperar endinsar-nos en el segle XIX per trobar testimonis fefaents. El moment on confluïran les declaracions serà durant el període revolucionari de 1868, on no cal oblidar que hi va haver la màxima llibertat expressiva. Hi ha tanmateix un testimoni més reulat. Andreu de Bofarull, en el prefaci de la primera edició dels seus annals de Reus publicat el 1845, parla de quan "Cataluña se vio invadida por un ejército que no hablaba nuestra lengua, y nos arrebató las sabias instituciones que cual reliquia veneraba desde el tiempo de D. Ramon Berenguer IV y de D. Jaime I. Reus se unió al movimiento general de independencia". Hi ha dues paraules remarcables en un autor que escriu sempre en

espanyol tret de mitja dotzena de versos; "arrebato" i "independència". El seu germà Antoni, historiador i insigne home de la renaixença, insinuarà ja la possibilitat dels PPCC: "olvidadas de su origen común hemos visto provincias que, considerando-se diferentes de sus iguales por habitar en territorios que la geografía no ha bautizado con el mismo nombre, se han arrimado fácilmente a otros de costumbres diversas, con preferencia a las que en sus días de gloria fueron sus hermanas" (2).

En el 1868 coincidiren en la reafirmació nacional testimonis diversos per l'estratiografia social i la ideològica. Un capellà, un oligarca i uns teixidors. El reverend Barberà fa memòria de les "antigues glòries catalanes" i de la potència del català comalidoma per resistir els embats. M. Pons afirma preferir la independència de Catalunya a la república federal i J. Morlans, M. Grases i J. Pàmies parlen d'indústria nacional referida al Principat (3). El testimoni, o millor el ressò que amaga, vindrà reblat per l'acord de la Junta Revolucionària de treure els retrats dels borbons i substituir-los per orles amb els noms dels concellers austracistes locals (4).

Fins aquest moment l'ensenyança es feia en bona part en català, com ho demostra la queixa que el 1873 fa J. Martí i Folguera, en afirmar que "cincuenta años atrás en todas las escuelas de Cataluña la enseñanza era completamente catalana" mentre en aquell moment ni tan sols s'ensenyava la llengua (5).

Passada l'eufòria del 1868 i els seus rèssecs, el panorama torna a quedar herm. L'única excepció és el "Juguèt en català titulat lo sereno y'l borrarxo", on el darrer comenta deixant translluir una consciència d'ocupació: "A guapo, ja ha arribat la tropa;/ ja cantan en castellà". La importància del text és plena ja que prové de la literatura popular i tot fa creure que recull el pensar real del poble. Tal volta convé recordar que durant els fets del 1868, tot i mantenir l'espanyol comallengua oficial, els diversos papers de propaganda ideològica en forma de sainets, són, sense excepció, en català.

d). L'entorn, no sols local sinó de tot el Principat, en la tercera dècada del segle demanava una concretació: aglutinar en una entitat tots els nacionalistes. A finals de 1883 P. Font de Rubinat, R. Vidiella i A. Pascual Cugat, vinculats a la indústria i els interessos agraris impulsaven l'Associació Catalanista de Reus, per tal de "reanimar l'esperit català" i fomentar l'estudi de tot el referent a Catalunya. L'1 de febrer de 1884 es féu públic el

manifest que fou signat per cent vint-i-quatre persones, de totes les classes socials i entre elles cinc capellans. A més s'hi adheriren gent de deu localitats properes i dos de Madrid. L'aiguabarreix de signants motivà la prohibició explícita en els estatuts de parlar de política i de religió (6). El 1886 es constitueix el Consell Regionalista per a participar en política i en el mateix any presentava a Joaquim Borràs i de March com candidat catalanista a les eleccions provincials, Borràs fou derrotat en els comicis (7). L'Associació Catalanista conscient de la importància de l'ensenyament, convencé els mestres per fer-ne del català i el 1888 publicà el llibret "Primers passos en l'ensenyança de la lectura de la llengua catalana" del seu secretari Salvador Vilanova (8).

Vist el panorama no ha d'estranyar que el Missatge a la reina regent, del 1888 fos signat pel president de L'Associació i el del Consell i pels directors de "Lo somatent" i "La veu del Camp" (9), ni que el 1892 Font de Rubinat fos ponent de les Bases de Manresa, com un altre reusenc afincat a Barcelona, Antoni Mulet i Pijoan. Altres quatre reusencs hi anaren com delegats (10). La segona assemblea de la Unió Catalanista es féu a Reus l'any següent amb gran assistència de públic, sembla que Font de Rubinat hi féu importants intervencions (11). El 1897 el president de l'Associació Catalanista i el director de "Lo Somatent" signen, en nom de les seves entitats el missatge dels catalans al rei dels bel·lens (12). El 7 de gener de 1900 els joves de l'Associació, que trobaven la seva vida languida crearen la Lliga Catalanista que s'adherí tot seguit a la Unió Catalanista. La nova entitat tingué un gran èxit i tot seguit els socis feren nombrosos (13). Poc després un grup de joves publicava la revista "Pàtria nova" hi entrà donant-li un caràcter molt més esquerrà, popular i autènticament nacional. Els de "Pàtria nova" afirmaren la unitat nacional dels PPCC i veien l'estat espanyol format per les nacions Castella, Galícia, Bascònia i Catalunya" i es consideraven "nacionalistes per convenciment i autonomistes per transacció" tot esperant la "Federació universal dels pobles lliures" (14). Aquest aixamplament de la base permetrà que el diari "Lo somatent" arribi a fer una tirada de 600 exemplars (15).

La conversió del catalanisme en una autèntica força popular ve donada per la fundació del Foment Nacionalista Republicà, que el 26 d'octubre del 1906 feia conèixer el seu manifest. Els del Foment hi marcaven les diferències existents entre els nacionalistes i els autonomistes, afirmen que els primers volen la llibertat dels pobles mentre que els segons es limiten a la política regional. Confessen que provenen de la unificació de la Lliga i el "Centro republicano

democràtic federal" i que volen "l'autonomia integral de Catalunya així com de les demés Nacionalitats components de l'Estat Espanyol, dintre la forma de govern republicana" i ho justifiquen dient que és impossible la defensa de les llibertats individuals quan s'obliden les col·lectives, i el que és més important, "considerant a l'ensenyament que de poc li serviria al treballador el disfrutar moralment de la més absoluta autonomia si materialment el deixaven en condicions que no li permetien sostreure's de la influència de qualsevol altra classe social (...) ajudarem en quant ens sigui possible totes les manifestacions i reformes que puguin contribuir al reivindicament i millora de les classes obreres". El Foment va col·laborar amb la Solidaritat Catalana i el 1912 s'adherí a la Unió Federal Nacionalista Republicana (16).

Les joventuts del partit publicaren el 1917 com "Joventut nacionalista republicana", el setmanari de curta vida "Catalunya Nació". En el seu primer número, del 2 de juny, diran defensar "els ideals republicans i l'autonomia de Catalunya" i ser "homes d'esquerra i aimants de la llibertat dels pobles oprimits". En la guerra europea van a favor dels aliats i en la disputa "entre el capital i el treball", a favor del darrer.

e). El Foment feia sortir l'1 de desembre de 1906 el primer número del setmanari "Foment", més endavant transformat en diari (17). En aquesta publicació, l'anarquista reusenc Joan Montseny, que signava Federic Urales, publicarà tot un seguit d'articles sota el lema general de "Per Catalunya", a principis de 1912. Montseny hi afirmarà l'eficàcia social ineludible de qualsevol govern català que creu, que sigui del color que sigui, descansarà sempre damunt "la llibertat i del dret" (18), pel que defensa el dret a l'autodeterminació.

El mateix periòdic, havia publicat el 1908, com a fulletó, el text de Pere Cavallé: "Catalunya-Ciutat", on afirmarà la unitat nacional dels PPCC. La consciència nítida de Cavallé en aquest sentit li prové de la seva formació literària al costat de l'Aladern, el qual partint de l'occitanisme arribarà a una molt clara consciència de PPCC com unitat nacional (19). Paral·lelament Salvador Bové hi arribarà a través del lul·lisme. Bové creu, per exemple, que l'acompliment nacional té lloc en el segle XIII amb la reconquesta de Mallorca i del País Valencià (20).

f) És important destacar l'assumpció pels socialistes reusencs

del fet nacional. Les mostres més clares són els textos de l'A. Martí Bages i J. Recasens Mercader. Em limitaré aquí a repetir algunes de les opinions de Recasens per ser les més conegudes. El 1906, militant ja en el PSOE, considerava el nacionalisme una idea avançada (21). Nombrosos textos seus aniran clarificant la postura (22) i agermanarà en el desconeixament del tema a socialistes i conservadors espanyols. Recasens preconitza la catalanització en l'ideari i en la llengua del PSOE en l'àmbit català, per motius ideològics i de pràctica política, ja que ~~ser~~ ser un element eficaç per la captació de les classes populars. En el 1931 arribarà a afirmar: "Com pot oposar-se la democràcia socialista al reconeixement d'una personalitat col·lectiva, com pot ésser enemiga àdhuc del separatisme si el seu ideal és la múltiple varietat de nacionalitats lliures dintre d'una internacional única?" (23), tot acusant-ne passada al seu partit de ser més espanyolista que no pas català (24).

g). Sota la dictadura de Primo de Rivera es produiran diversos actes de resistència. Quatre militants del Front Nacionalista Republicà seran detinguts en un mas acusats de cremar banderes espanyoles (25). J. M^e. Prous i Vila, autor de poemes patriòtics i militant d'Estat Català, les publicacions del qual distribuïa per la ciutat, serà detingut el 12 de setembre de 1924 amb cinc companys, acusats d'haver penjat una bandera separatista (26). L'empresonament durà tres setmanes i els presos eren visitats efusivament cada dia per un elevat nombre de conciutadans (27). Els sis detinguts estigueren unes tres setmanes entre reixes. S. Torrell i Eulàlia serà desterrat de la ciutat per al·legar desconeixament de la llengua espanyola. Amb tot, i sota un caire humorista va transpirant el nacionalisme. Torrell i Prous, estamparen el 1923 la revista "Reus 1973" on es publicava la notícia, datada l'any del títol, de la signatura del tractat de comerç de Catalunya "amb la veïna nació d'Espanya" (28).

h). El màxim reivindicador del fet nacional comú dels PPCC és Joaquim Santasusagna. Santasusagna, de formació autodidacta, escriurà habitualment a "Les circumstàncies", òrgan d'Acció Catalana, encara que sense militar en el partit (29). i Desaparegut el diari, arran de la revolta del 1936, al setmanari "Estat català", mantenint-se independent. Santasusagna seguirà en bona part les teories d'A. Rovira i Virgili i les esplanarà

de forma amena i entenedora. "En parlar de la nació catalana no hem de circumscriure modestament la seva extensió al Principat. Tan català és aquest com la gran part oriental del Regne de València, com les terres d'enllà la mar que són les Balears i el territori sard ~~es~~ de l'Alguer, com el petit estat feudal d'Andorra, com les comarques incloses dins l'estat francès (...) com la faixa oriental de les províncies aragoneses" (31). Santasusagna veu en la història i la cultura, bàsicament la llengua, el nexa nacional i utilitza la paraula regions per batejar els components de la nostra ~~regió~~ nació, en el sentit que li donen les actuals avantguardes. Preconitza a nivell ampli una federació europea de nacions, no d'estats, per acabar amb les lluites continentals (32) i a nivell local "la Gran Catalunya" que estaria constituïda per la federació dels quatre països, tot afirmant que "ens els mirem germans, amb igualtat de drets i no pas com un hereu privilegiat i tres cabalers supeditats a la seva fortuna" (32). Si l'autor té clara la consciència nacional, no passa el mateix amb la de classe (33). Sols el sotrac de la revolta militar el desvetlla parcialment i el fa creure en l'intercionalisme (34), encara que de forma vaga i pel que fa referència al fet nacional, ja que per altra banda atribuirà a afirmar que feixisme i comunisme es donen la mà per abatre el sentiment nacional (35).

i). Amb menor profunditat de pensament, però amb superior embranzida demagògica hi ha les publicacions de Jaume Aguadé i Miró. Aguadé parteix d'un plantejament erroni, tot i la seva militància a Estat Català, en creure que és el fracàs de la incidència en la política estatal el que féu deixar de creure en la unitat de l'estat (36), però en canvi reivindica el protagonisme popular ("els obrers i els revolucionaris catalans") en la lluita nacional que en un estiribot fa recular fins als remences i "les germanies" (37). Aguadé preconitza la federació per aconseguir "la unió dins la llibertat" (38). Conscient ~~de~~ que el seu ideal no és possible sense una ruptura, pot lligar com a tàcticament sinònims, i d'aquí el títol del seu treball, Catalunya i revolució (39). Tot i el seu maximalisme verbal, no destaca tampoc el problema social, ni la seva inserció dins la lluita d'alliberament.

j). No és possible, per ara, determinar quan i com es va fundar Estat Català a Reus. De tota manera els rïssecs del 6 d'octubre significaren un mínim de vuitanta-tres detinguts, encara que no

tots militessin en el partit, ja que al costat del cap del somatent local, Josep Pujol, hi troben dirigents socialistes com Ramir Ortega o radicals com Jaume Simó (40). El dia 5 l'Aliança Obrera preconitzava la vaga general que fou bastant seguida, es cremaren diaris de dretes en els quioscs i la guàrdia d'assalt i el somatent patrullava pel carrer; el dia 6 la guàrdia d'assalt desallotja el local de l'Aliança Obrera "per tal d'evitar que hi hagués una reunió a les quatre de la tarda per proclamar la Unió de Repúbliques Socialistes". Un grup de joves armats va intentar ocupar l'estació de la línia fèrrea de R.S.A., però ho impedí la guàrdia civil. Davant el rumor ~~de~~ que un regiment de Tarragona pujava a proclamar l'estat de guerra, es formaren grups armats per impedir-ho; mentre s'intentà sense èxit ocupar la caserna de cavalleria. En plena eufòria de revolta s'aixequen les vies fèrrees i es tallen les carreteres i un grup de cotxes surt cap a Barcelona, sent detinguts a Tarragona. El dia 7 es desarma i es deté el somatent, la policia i la guàrdia d'assalt, i s'incauta l'emissora local (41). L'ajuntament fou destituït i es nomenà una gestora (42).

Estat Català pren un protagonisme públic en època de guerra, quan entre 1937 i 1938, publica un setmanari amb el nom del partit. En aquell moment la seva militància havia de ser elevada ja que a finals de 1937 diuen tenir 60 militants en el front (43). En aquesta publicació hi haurà els primers testimonis de l'agermanament, net i clar, de la lluita nacional i de la social. Afirmen que "detestem aquell nacionalisme carrincló del qual algú parlava, perquè som d'acció", aspiren com a mínim a la república federal i preconitzen un sindicat català únic (44). En el mateix número un solt lliga el centralisme que està contra l'autodeterminació, sigui de la mena que sigui, amb el feixisme: "qui no el sàpiga respectar, no es pot dir liberal. Per esquerrà, per avançat que sigui es cregui, està a l'altura del feixisme". En canvi la lluita per la independència és presentada en la pràctica i en la teoria com antifeixista (45). La independència es justifica: "perquè està comprovat que els pobles han de gaudir de la més absoluta llibertat per poder desenvolupar-se eficaçment en llurs progressos socials, culturals i espirituals" (46) Per això el mateix autor pot acabar un article dient: "Catalans, homes de l'hora que vivim (...) Dignifiquem-vos com a catalans, com a treballadors i com a homes" (47) seguint en la lluita. Per això no ha d'estranyar que la gent d'Estat Català lloï Rússia i la posi com a principal ~~enemic~~ enemic dels catalans en la seva lluita (48).

k) Acabat aquest breu repàs, esquemàtic però significatiu, em sembla que es poden començar a treure conclusions, ara per ara com indici, per més endavant intentar bestir una lectura total i conseqüent de l'evolució del pensament nacional a Reus. Sóc conscient del risc de les cites: de les més contundents i de les agafades pels pèls. És evident que poden ser la mostra d'un cas aïllat o d'un moment de rauxa, però també, i és el més probable, la punta esquifida d'un voluminós iceberg de militància i declarada consciència ideològica, la seva persistència, malgrat la persecució, és evident. Estic d'acord amb el professor Termes en la necessitat de replantejar molts aspectes de la interpretació de les ideologies amb la nostra història (49). Fent de nou un salt enrera no deixa de sorprendre i de complicar moltes interpretacions que el 1790 un mestre municipal, Ramon Camí, faci imprimir un cartell en espanyol, tot anunciant que ensenya i domina el català, el castellà i el llatí (50). Però em sembla molt més significatiu l'anàlisi de manuscrits de memòries conservats en el mateix arxiu. En el primer un membre de la burgesia il·lustrada, que comença a escriure el 1835, tot i que les seves notícies vagin de 1808 a 1846, el doctor Antoni Pons i Anguera utilitza l'espanyol. En el segon un capellà integrista Francesc Torné i Domingo, que anota entre 1838 i 1883, ho fa en català, amb ortografia protohistòrica, però amb una llengua força neta de barbarismes. Llengua apart, els dos textos són amorfes de qualsevol altre beleïtat. La llengua no és el tot però tannateix traeix alguna cosa, ni que sigui tan sols l'hàbit de fer sermons en una llengua o l'altra. Quines conclusions permet, doncs, tot el material present? En altres paraules: existeix una autèntica consciència nacional, i si hi és, qui la detenta? Em sembla, i de forma evident, que la primera resposta ha de ser positiva. Contra de la rèplica dels llargs períodes de letàrgia hi ha els exabruptes, però no és lícit l'apriorisme. La letàrgia es correspon amb els moments de govern més dur, l'afirmació d'un nacionalisme, en canvi, es dona en els moments de llibertat d'expressió. I és evident que una ideologia per més visceral que sigui no surt en un dia, ni aconsegueix adeptes, sinó que és el reflex del que s'ha anat covant. Ara és fàcil fer el miratge amb el franquisme, on en principi durant quaranta anys tothom hauria alçat el braç i combregat dia sí, dia no. Que l'esperit nacional és present i fins i tot es pot seguir documentalment al llarg del segle XX, queda fora de discussió. Ara bé, el problema, i la resposta és per mi la més important, és qui el sustenta. Per utilitzar un llenguatge esquemàtic: la burgesia o les classes populars. De nou es presenta un problema extern: és la bur-

gesia i no les altres classes, aquí com arreu, la que controla els mitjans de comunicació i per tant la que tindrà més possibilitats de deixar rastres del seu ideari. Burgesia o classes populars? El dilema es manté i ara com ara és difícil donar una resposta científica. No n'hi ha prou amb recollir mostres de l'ideari, caldria fer i això és quasi impossible per la dispersió i destrucció dels arxius, una anàlisi de la militància política. Tot i ser una opinió en apriorística, crec que l'arrel popular, màxim petit burgesa del moviment nacionalista a Reus, entre 1868 i 1938 es pot donar com a segur. Al menys cap dels grans oligarques, o els seus partits, se'n fan ressó, mentre que a mesura que el temps avança, els partits populars d'arrel nacional consoliden la base. La prova final estaria en l'esclatant èxit del 14 d'abril de 1931 on la candidatura "Entesa Republicana Catalanista", integrada per Foment Nacionalista Republicà, L'Acció Catalana, El Centre Autonomista Republicà i la Casa del doble (51) obté més de 4.400 vots, amb el que dona l'ajuntament. El triomf és total, no ja en tota la ciutat, sinó en tots i cadascun dels districtes. (52). La propaganda s'havia fet dient que si no es volia "que Catalunya segueixi junyida al carro escardalenc d'un Estat que es desploma d'un règim d'opressió", sinó que es volia conquerir "la jerarquia dels països civilitzats... els pobles lliures" calia "com a home i com a patriota... per Catalunya i per la República" votar la coalició (53). I com a homes i com a patriotes, per Catalunya i per la República, el poble va votar. La burgesia en canvi abonà la candidatura de la Lliga.

Pere Anguera

Reus, octubre 1978

Notes.

1. "Relación de los sagrados alborozos en que prorrumpió la siempre insigne y antiquísima villa de Reus ..." Barcelona 1733. Cal tenir en compte que opuscles molt més reculats es troben en idèntiques circumstàncies: "Festiva aclamación (...) por la alegre venida (de...) D. Carlos III de Austria ...", Barcelona 1705, o "La muerte vencida en su triunfo ...", que recull el sermó fet el mateix any en els funerals reusencs pel príncep de Darmstadt.
2. "La lengua catalana considerada históricamente", Barcelona 1858. Per més detalls el meu treball: "La consciència nacional a Reus els segles XIX i XX", Papers de formació nacional, 1. Reus, 1978.
3. Abraham Zacuth (J. M^e. de Barberà): "Lo prodigi del segle", Tarragona 1868, p. 153. M. Pons: "Al Sr. D. Fernando Garrido", full solt, AHM, 1868. Morlans, Grases, Pàmies: "Proyecto para el mejoramiento de la ~~xxxx~~ industria algodonera en Cataluña y de la clase obrera que ella se dedica", a "Diario de Reus", 15 de setembre de 1868.
4. Actes de la Junta Revolucionària, sessió del 13 de novembre de 1868. Els noms corresponen a proposta de Güell i Mercader a jurats de 1706, 1705, 1707 i 1712. El cas reusenc no era únic, i caldria fer una revisió de tot el moment. I. Carbó publica un article en el "Diario de Tarragona" del 10 d'octubre de 1868 admetent també la independència. Per la seva banda la junta tarragonina acorda el 5 d'octubre de 1868: "siendo el uniforme, llamado gramallas, que usan los Pregoneros un signo de oprobio para Cataluña, por cuanto Felipe quinto, después de destruir las libertades del país ordenó que la honrosa toga de los Concellars en cap la usasen los Pregoneros, denigrando así la primera magistratura del pueblo, por cuya razón ha quedado suprimida hace mucho tiempo semejante costumbre en gran parte de poblaciones; el Ayuntamiento ha acordado desaparezca de esta ciudad dicho abuso" (Sessions, foli 163).
5. "Apuntes sobre el estado actual de la lengua catalana", a "El eco del Centro de Lectura", 20 de gener de 1878.
6. J. Santasusagna: "Reus i els reusencs en el renaixement de Catalunya fins a l'any 1900", pp. 333-337.
7. Idem. 338.
8. 344.
9. F. Cucurull: "Panoràmica del nacionalisme català", III, p. 119.
10. Santasusagna, op. cit. 347-348, dona a Font de Rubinat un pro-

- tagonisme que no es desprèn de la lectura dels debats.
11. Santasusagna, ídem. pp. 348-351.
 12. Cucurull, ídem. p. 157.
 13. Santasusagna, íde., p. 353.
 14. Per més detalls i referències el meu treball ja citat, pp. 7-8.
 15. F. Gras: "El periodismo en Reus", 2 edició, p. 39.
 16. Vegi's per ampliar: M. Roca: "Records de la meua vida, II", a Xaloc, núm. 44, pp. 152-153 i ídem. núm. 61, pp. 60-62.
 17. Per les visibilitats de "Foment" vegi's el meu article del 12 de desembre de 1976 al diari Avui.
 18. Per més detalls el meu treball citat p. 6.
 19. Vegi's per exemple "Ramas de la literatura catalana" a "Lo Somatent", 13 de novembre de 1897.
 20. S. Rové: "La filosofia nacional de Catalunya", Barcelona 1982, especialment p. 34. També a Tarragona el 1911, l'Ateneu convoca un certamen d'homenatge a Jaume I i s'ofereix un premi per l'estudi de "la importància de D. Jaume en la constitució definitiva de la Nacionalitat Catalana".
 21. "Aclaración" a "Pàtria nova", núm. 37, de l'1 de gener de 1906, pp. 296-297.
 22. Veure el meu treball citat i X. Cuadrat, en diversos treballs.
 23. "Que és socialisme?". Reus 1931, p. 162.
 24. Ídem. p. 187. En canvi un altre líder socialista local, A. Fabra Rivas, es destacarà sempre per la seva aversió al fet nacional.
 25. M. Roca: "Cinc setmanes al castell de Pilats". Reus 1925.
 26. J. Fort: "Dietario reusense ... 1923-1924", pp. 196, 199-200 i 205 i 210.
 27. P. Vidal: "El convencionalisme de la vida" pp. 10-109. El diari "Las circunstancias", encara castellà i possibilista, afirma el dia 19 de setembre de 1924 que "los detenidos son muy visitados".
 28. "Reus 1978, núm. 1.442, 20 de gener de 1973. Any XXXVI" (1923), p.
 29. Per "Les circumstàncies", vegeu el meu article a "Avui" del 21 de ~~XXXX~~ novembre de 1976. Per més detalls sobre Santasusagna, el meu opuscle citat pp. 11-15.
 30. "Nació i estat". Reus 1931, p. 8.
 31. Ídem. p. 22.
 32. "El nostre federalisme" a "Les circumstàncies", 1 de maig 1932.
 33. Vegi's alguns articles reproduïts a "Paraules d'ahir", tria i pròleg de Pere Anguera, Reus 1974,
 34. "Ésser nosaltres" a Estat Català, 3 d'abril de 1937.
 35. "Catalunya, poble dissortat", ídem. 27 de novembre de 1937.
 36. "Catalunya i la revolució", Barcelona 1930, p. 12.
 37. ídem. p. 43.
 38. ídem. p. 95.

39. idem. p.157.
40. Vegi's la llista de detinguts a T. Berdal: "Los presos de Manuel Arnós", Reus 1935, pp. 304-306.
41. "Diari de Reus", 11 d'octubre de 1934. La dreta emparada en el "Semanario Católico" parla dels "oncecadros (que) lucharon a un lado de la Generalidad" i dels "heroicos soldados de España".
Cifra.: "Después de la tragedia" per Rxx Fritz, a "Semanario Católico" 13 d'octubre de 1934.
42. "Les circumstàncies" 11 d'octubre de 1934.
43. "Estat Català" núm. 32, 2 d'octubre de 1937.
44. "El nacionalisme i el feixisme" a idem. núm. 24., 7 d'agost de 1937.
45. Vegi's, per exemple, Lluís Mas: "L'ofensiva contra Catalunya" a idem. idem.
46. J. Bertran i Déu: "Estat Català és una força que cal considerar", idem. núm. 37, 6 de novembre de 1937.
47. "Per la unió dels catalans nacionalistes" idem. núm. 44, 1 de gener de 1938.
48. M. "la URSS i Catalunya" idem. núm. 37, 6 de novembre de 1937.
Per més detalls el meu rebell citat pp. 16-18.
49. "Problemes d'interpretació" a Col.loqui d'historiadors, pp. 43-54.
50. AHMR. Carpeta: "Educació segle XVIII".
51. "Les circumstàncies", 12 d'abril de 1931. Segons el testimoni de vells militants, el Foment tindria durant el període republicà entre 1.200 i 1.500 afiliats, d'una àmplia estratigrafia social, botiguers i escriptors majoritàriament.
52. "Les circumstàncies", 14 d'abril de 1931.
53. idem. 12 d'abril de 1931: "La màxima festa civil".

L'EDICIO DEL CATECISME EN CATALA A MALLORCA, REFLEX DE LA LLIBERTAT I DE LA DOMINACIO DEL POBLE

Josep Amengual i Batle

La teologia i les conseqüències que se'n deriven no provenen de manera exclusiva de factors interns de l'església, ans també es troben condicions per les diverses situacions històriques. Aquestes variacions, a vegades, fan que les postures preses siguin oportunes; però altres voltes són un tant oportunistes, quan aquestes actuacions s'inspiren en una concepció d'església que té el seu origen en l'idea del déu llunyà de l'il·luminisme i no en el Déu que, segons la tradició judeo-cristiana, està compromès en la història. Aquesta visió d'un déu i d'una església estàtics, es troben dins i fora dels cercles eclesials.

Aquesta reflexió, que suara acabam d'insinuar, té més importància del que es pot pensar, i la té dins aquest encontre per a totes aquelles persones que consideren a l'església com a una institució que, des dels seus dirigents i comptant amb notables mitjans de comunicació (això sí, de penetració i abast desiguals), arriba a un nombre ingent de ciutadans mallorquins. Al·ludim solament a una situació de fet.

Des d'aquesta òptica preguntam als segles passats quina ha estat l'activitat de l'església de Mallorca per a transmetre a les masses de mallorquins els ensenyaments elementals de la seva doctrina en llengua catalana. Ens referim als *catecismes* o *doctrines*, com es diu a Mallorca, limitant-nos però a l'època que, per aquest cas, enomenam postridentina. Per això deixam de banda el que s'ha tingut com a primer catecisme en llengua vulgar, *La doctrina pueril* del mallorquí Ramon Llull.

L'espai de que disposam, i més encara les presses en que s'ha basat aquesta comunicació, obliguen a presentar-la amb tota provisionalitat i sense pretensions d'exhaustivitat.

LA REFORMA DEL CONCILI DE TRENTO

El punt de partida per entendre la nostra qüestió el trobam en el rerafons de les exigències de la reforma tridentina, que era més necessària dins el camp de les idees, es a dir de la teologia i de la pràctica pastoral, que no dins els costums, tot i que gravíssims fossin els abusos. Un teòleg i historiador del dogma Y.M.Congar, escrivint sobre les reformes ha sintetitzat les acusacions de Luther i Calvin, dient que no es dirigien contra una moral degradada, si nó que amb elles denunciaven sobre tot una pastoral deficient (1).

(1) Y.M. CONGAR *Vraie et fausse réforme dans l'Eglise*, Paris ² 1968, p. 325 ss. cf. J. LORTZ-E. ISERLOH *Kleine Reformationsgeschichte*, Freiburg/B. 1969, ps. 21; R. GARCIA-VI-LLOSLADA *Raíces históricas del luteranismo*, Madrid (BAC minor 8), ps. 147.170; 192-197; 209-212; 234-241 i J. LORTZ *Die Reformation in Deutschland I-II*, Freiburg/B. ² 1941, tot el cap. 5 de la I p. i altre abundant literatura.

Aquest desafiament obligà a una reforma de la predicació, assumida per Trento a diverses repeses, amb dates que van des del 1546 al 1563, manant que fós en llengua vernacle i urgint la redacció d'un catecisme que havia d'esser traduït a les diverses llengües. A un altre lloc ja hem estudiat la incidència que aquesta normativa tingué dins els sínodes mallorquins dels ss.XVI-XVII(2).

El que s'intentava amb tota aquesta gestió no era fer cultura, ans era una forma de rebaixar-se, ni tampoc es volia fer poble de forma directe, entre altres motius perquè aquesta qüestió aquí no es plantejava. La pretensió era sortir a camí a unes masses de batejats que, víctimes d'un sistema eclesiàstic fonamentat en el benefici i no en el treball pastoral, i allunyades per obra d'una cultura que s'expressava encara amb una llengua sàvia, ja extranya al poble, es trobaven allunyades d'una adequada instrucció.

A Mallorca trobam la primera realització impresa d'aquestes prescripcions al *Manuale Sacramentorum* (Mallorca 1601), manat editar l'any anterior pel bisbe Joan Vich i Manrique, segons els acords sinodals de 1597. Dins aquest ritual hi trobam unes planes dedicades a les oracions i a una breu explicació catequètica pel poble, el text de les quals està en català i s'ha anat reeditant i ampliant dins els segles posteriors, servint de pauta fins als anys 50 de la present centúria per a la primera part del sermó dominical de la missa(3)

Com a primera traducció del catecisme, destinat als rectors de les parròquies, i amb més contingut doctrinal que l'anterior, hem d'assenyalar el que publicà el bisbe Juan de Santander dins la primera part del sínode de 1636 (4).

(2) Josep AMENGUAL I BATLE La llengua del poble dins els sínodes mallorquins dels ss. XVI-XVII, Randa 6 (Barcelona 1977) 5-6, notes 2-3 amb textos referents al cas.

(3) J.VICH I MANRIQUE Manuale Sacramentorum iussu Illustirssimi D.Ioannis Vich, et Manrique Episcopi Maioricen. annuente Synodali conuentu (Per Raphaelem Albertinum Canonicum, et Petrum Onophrium Oliuerium Ecclesiae Sancti Michaelis rectorem in Sacra Theologia Magistros, Correctum et expolitum) Maiorica, Apud Gabrielem Guasp, Anno 1601, ps 43-56. Hem registrat encara les següents edicions: 1691 (P.de Alagón), ps.1-7; 1721 (J.de Zapata), ps.1-23; 1847 (J.Amengual Vic.gral.seu vacant), ps. 5-32 i reedició del 1691 el 1927, 42 ps. Sobre la importància d'aquesta secció, basti referir-nos al darrer dels sínodes posttridentins, perquè repeteix prescripcions anteriors, i perquè estigué en vigència fins a l'any 1932, encara que fos una vigència nominal, cf. Leges Synodales Maioricensis Episcopatus statuta, et promulgatae in Synodo Dioecessana quam in sua Cathedrali Ecclesia celebravit, Illmus., et Rvdms. Dnus. D.Petrus de Alagon, Archiepiscopus Episcopus Maiortensis, Anno 1692, Maioricae, Apud Michael Capó Typographum, "Lib.I.Tit.I. c.III: *Parochi singulis Dominicis, et festivis diebus doceant populum (...) plebem sibi commissam pro sua, et earum capacitate pascere salutaribus verbis(...) docendo(...) quae scire omnibus necessaria sunt ad salutem; scilicet vernacula lingua, Orationem Dominicalem, Symbolum(...) sub poena duarum librarum(...)*", i p.7 c.VI "*Orationes, et actus contritionis lingua vulgari edoceantur*" i fa al·lusió al ritual citat: "*iuxta Ritualis nouiter impressi formam edoceri volumus, et firmamus*". Aquesta versió havia d'esser explicada al poble.

(4) Synodus Dioecessana Maioricensis. Celebrata anno 1636. Praeside Illmo., ac Rvmo. Dno. Don Fratre Ioanne a Santander Episcopo Maioricensi. (Ex Oficina Emmanuelis Rodríguez et Ioannis Piza, Anno 1636, p.1 r. El text català compren els 33 primers fulls r. i v.

Amb aquest text els rectors havien d'"instruir y enseñar los parochians". Amb tal finalitat, segons afegeix immediatament el text, *Pro ignavis linguae latinae, referuntur hic, et explicantur Balearico eloquio fidei mysteria in catechismo seu doctrina Christiana contenta* (5).

Aquest primer catecisme postridentí mallorquí és una manera de reconèixer la llengua del poble i d'assumir-la com a pròpia per a transmetre-hi el missatge cristià. El punt de referència no és el sector culte, sinó la majoria dels mallorquins que no tenia possibilitats d'ordre cultural. Amb altres paraules, és el reconeixement històric de la comunitat cultural diferenciada dels pobles de Mallorca i Menorca.

Aquesta opció per la llengua catalana, o si volem, de la llengua popular de les Balears, ha estat el recurs que han tengut sempre present les jerarquies mallorquines contra les invasions del govern de Madrid dins l'ensenyament del catecisme. Això és vàlid fins després de la guerra civil dels tres anys. Poder retreure que hom es posava contra el concili de Trento al manar l'ensenyament en castellà, es estat el gran recurs, i ha contribuït a retrassar en certa mesura la castellanització de Mallorca.

Aquests textos, com es veu al primer cop d'ull, havien de servir per a la transmissió oral de les pregàries i dels elements doctrinals bàsics. Tal volta hi hagim d'afegir una altra edició feta per encàrreg del bisbe Diego de Escolano, el qual hi fa una al·lusió al seu sínode (6).

Dins les darreries del s.XVII es compon el text, conservat a la Casa de Cultura de Ciutat de Mallorca, per obra del p.Diego Borrassa, del Col·legi de Montisón, que conté un *Catecismo Católico partido en cinco libros*. Però el que més interessa és que el mateix p.Diego és l'autor d'un breu catecisme dialogat, intitulat "Doctrina christiana a manera de dialogo entre el mestre i lo dexeble", Mallorca 1686, del qual he resgistrat 26 edicions, arribant fins a l'any 1888.

(5) Cf les paraules que segueixen: "Y nos don Ioan de Santander, Bisbe de Mallorca, posam en aquesta Sybodo una breu explicació de la Doctrina Christiana, y misteris de la Fe; pera que per ellas los parachos procuren instruir, y enseñar los parochians".

(6) Cf p.9 i ps.18-19: *Haec pro Doctrina Christiana dicta sufficient, nec immorari liceat in eis explanatione (...) cum alibi in Catechismo, patrio sermone, praelo mandari iusso, plurius de Doctrina Christiana sit actum, iuxta praeceptum sancti Concilii Tridentini (sess.22.c.7). p 26 ... quae continentur in Constitutione I Tit 2 I p de Doctrina Christiana, lingua vernacula... i p.28 Christianam Doctrinam erudiant, repetentes, voce materna orationes...* Per totes aquestes i altres indicacions que es podrien fer, em sorpren el que E.DURAN escriu sobre Diego de Escolano a GEC 6(1974)767, referint-se precisament a aquest sínode de 1659: "en el qual (Escolano) prohibí la predicació en català sense permís de l'ordinari". Ni la secció de *Concionatoribus* III p. tit II, ni l'anterior de *Parochis* permeten tal deducció, ans més tots la contrària. Una prohibició semblant o un control de la predicació equivalia a haver de intervenir per cada sermó. Més encara, a la I p tit I const.VI prescriu: *Magistri scholae etiam Doctrinam Christianam doceant* i a p. 26 parla de *Doctrina Christiana, lingua vernacula*. Tenguem present que a Mallorca a principis del s.XVIII, respecte de l'ús de la llengua castellana se cree que será muy nociva esta práctica al público y particulares, por no encontrar en la mayor parte de las villas personas que entiendan la lengua castellana, text citat per Josep MELIA *Informe sobre la lengua catalana*, Madrid 1970, p.273.

Poc després d'aquesta edició, la primera que hem trobat, el bisbe Pere d'Alagó, en el sínode de 1691 recomana als mestres que entreguin un llibret als infants, disposat en forma de preguntes i respostes, dit "vulgo la Doctrina Christiana", mitjançant el qual els alumnes aprendran a llegir, començant per conèixer les lletres, formar les síl·labes i llavors les paraules i, simultàniament, aprendran lo necessari per a salva-se. Els títols dels capítols que duen aquestes indicacions són prou significatius: *ludi magistri, non tantum litteras, sed etiam Doctrinam Christianam doceant*, i l'altre: *Puerorum magistri libellum rudimentorum fidei suis discipulis primo legendum proponant* (7). Tot aquest conjunt de pregàries s'ha d'ensenyar "non latina, sed vulgari lingua; per facilitar aquesta tasca hom s'ha de servir del textos que es troben als rituals que s'acabava de reimprimir (8).

Crec que entre l'obre del p. Diego, suara esmentada, i el llibret de la doctrina cristiana de que parla Alagó hi ha una identitat, donades les característiques que es donen i la proximitat temporal, a part de que els jesuïtes tenien una influència notable, i es parla d'ells com a educadors des de el bisbe Escolano.

També és el sínode que comentam el lloc on trobam descripcions minucioses sobre la forma de fer més incisiva l'ensenyança catequística, segons les possibilitats d'aquells temps, així s'estimula a organitzar processons per les places i carrers, cantant, establint preguntes entre els infants, creant petits concursos, etc. (9).

Dins aquesta línia hem de col·locar les còpies del rector de Fella - nitx, Pere Antoni Mayol, que posà en vers el catecisme, que els infants havien de cantar (10).

Dins els primers anys del s. XVIII, abans de la conclusió de la guerra de successió, el bisbe Francisco Antonio de la Portilla feu una edició petita del catecisme dirigit als rectors. La primera que hem trobat és del 1705, i de bell nou es reimprimí a Palma el 1745.

Aquest és l'estat de les coses: les autoritats de l'església, seguint les prescripcions de Trento, no fan sino reconèixer la realitat del poble de Mallorca amb una llengua pròpia.

(7) *Leges synodales...* I.I. c.IV p.6 : *Quare Doctrina Christiana illos quotidie imbui volumus; et post Matutinam, Vesperamque lectionem clara, et intelligibili voce, et lingua vernacula eos canere, aut recitare, compellere, ut tenacius eorum memoria inhaereant, sequentes orationes (...) Necnon etiam diebus Dominicis dictos Magistros suos paruulos alumnos congregare praecipimus, ut processionaliter incedentes per vicos, et plateas supradictas orationes cantant, et in aliqua Ecclesia firmentur, ubi paruuli de eo quod didicerint experimentum faciant se inuicem interrogantes, et mutuo respondentes; ut etiam adstantes, ex his, quae audierint, in Doctrina Christiana erudiri valeant.* c.V. p.7: *praecipimus Magistros puerorum ubi primum suos discipulos litteras agnoscere, iungere syllabas, ac formare vocabula nouerint, libellum quemdam legendum eis tradere, in quo vernacula lingua rudimenta nostrae fidei per interrogationes, ac responsiones continentur, vulgo la Doctrina Christiana, ut simul utrisque rudimentis litterarum scilicet, ac Mysteriorum Fidei; necnon Diuinis, Ecclesiasticisque praeceptis imbuantur.*

(8) *IBid.* c.VI, p. 7 *Orationes, et actus contritionis lingua vulgari edoceantur; (...) Ut populus christianus facilius edoceatur, et instruatur (...) ordinamus, Synodo approbante, ut orationes quarum scientia, et instructio necessaria est, non latina, sed vulgari lingua edoceantur; (...) iuxta Ritualis nouiter impressi formam edoceri volumus, et firmamus.*

LA REIAL CEDULA DE 1768, CONTRA LA INTENCIO I LA LLETRA DE TRENTO,

Són prou conegudes les incidències del Decret de Nova Planta de Felip IV(V) i la Reial Cédula de Carles IV(III), de data de 23 de juny de 1768 (11), que fou promulgada a Mallorca dia 31 d'agost del mateix any, segons ens assabenta Gabriel Ferrer al seu noticiari (12). El bisbe Francisco Garrido de la Vega, antic rector de S.Andrés de Madird, consultà al Capítol de la Seu sobre l'aplicació de la Reial Cédula, rebent una resposta quasi evasiu (13), i sembla que, de moment, les coses no arribaren lluny. Però el seu successor, de bell nou foraster, va encendre el foc d'una manera intempestiva. El cronista Guillem Terrassa, els canonges i altres cronistes discutiren molt per les intemperàncies del bisbe; però és més important el fet, que tampoc passà inadvèrtit, de que, per causa del règim beneficial, els bisbats fossin proveïts segons els interessos dels governants i, des de segles enrere, amb connivència papal. Aquesta manipulació, que conjuntava uns interessos econòmics amb els polítics, ens dugué a una proliferació de bisbes forasters a Mallorca, sobre tot a partir del 1475. Els Austries tingueren més confiança en els bisbes castellans que no en els dels països catalans per a dur endavant la causa antiprotestant per la qual havien optat, i els Borbons en feren d'ells un instrument de la seva política centralista i castellanitzadora.

Pel bisbe Juan Díaz de la Guerra, les normes del Consell de Castella foren considerades com a indiscutibles, encara que violentassis la capacitat del poble al ser-li imposat el castellà en la catequesi i en la predicació.

(9) Veure textos citats a la nota 7, i també l'art. citat a n.2, p.25.

(10) Cobles de Pere A.Mayol, 1687, a Miscelánea Bover, Tomo IX, fol.112, a la Biblioteca B.Marc. Pere A.Mayol, natural de Fornalutx i des de 1681 al 8 d'agost de 1687 (en que morí) rector de Felanitx escriví diverses obres en vers, i aquestes sobre la "*Doctrina Cristiana, en verso mallorquin*", segons BOVER Biblioteca de escritores Baleares, Palma de Mallorca 1868, vol II, p.484.

(11) G.LLOMPART La Real Cédula de 1768 sobre la difusión del castellano y su repercusión en la diócesis de Mallorca, BSAL 33(1965)357-379. El text de la RC es troba a les ps. 365-367. Veure també la nota del mateix LLOMPART Una puntualización acerca de la enseñanza del castellano en Mallorca, BSAL 34(1974)404-406. Alguns d'aquests textos els ha reproduït J.MELIA a Informe sobre la lengua catalana, Madrid 1970, ps.164-168. Veure també Bernat SUREDA GARCIA Reformisme il·lustrat i educació elemental a Mallorca (1775-1835), a Educació a Mallorca (Aproximació històrica), Palma de Mallorca 1977, ps.11-38, especialment ps.16-17.19-20 i 30.

(12) Noticiari de tots els sucesos que han ocorregut en la isla de Mallorca, copiat fragmentàriament a darreries del s.XIX, exemplar de la Biblioteca del Monestir de La Real, full 136 r: *Agosto 31. Miércoles. Se intima la R.Orden de que en las salas y tribunales se hable en español.* Cf.A.CAMPANER Y FUERTES Cronicon mayoricense, Palma de M. 21967 (rev.L.RIPOLL). Sobre G.FERRER cf.BOVER Biblioteca II, p.425 i també p.203 i la nota sobre Josep Barberí, ps. 63-65.

(13) Cf.LLOMPART, textos ns. 2 i 2 bis. ps. 367-368.

En canvi el bisbe considerà norma d'orde inferior la prescripció del Concili de Trento respecte de l'ús pastoral de la llengua del poble. En la pràctica tan contradictòria d'aquest bisbe, es pretenia un impossible: catequitzar el poble mallorquí amb una llengua que encara és enomenada "foraster" i que llavors li era quasi completament desconeguda. En realitat Díaz de la Guerra era l'executor d'una política del regium exequatur respecte de l'aplicació del Concili de Trento, fins a llavors norma reconeguda i reiterada pels mateixos canonges, que reberen la resposta autosuficient del bisbe quan als diques: *yo cuidaré de lo que me toca y he cuidado hasta aquí para que sin perjuicio de la salud de las almas se logren las intenciones del Rey* (14).

D'altra manera pensava el Capítol, que considerà políticament precipitada la imposició del castellà en la catequesi, cercant d'aplicar la llei reial a partir d'una interpretació del sentit de la mateixa escrivint: *que el fin y el espíritu del n.7 (de la RC) no era otro que el de que insensiblemente se fuera introduciendo el idioma español en este país* (15). Aquestes pretensions uniformadores, amb el pretext de fomentar la cultura, segons els canonges, queden prou satisfetes amb una escola castellana, que se es posava en marxa. Endevinaven; però no interpretaven ni de lluny quines eren les exigències immediates del poder de Madrid. No obstant els canonges insistien en que el catecisme havia de seguir fent-se en la llengua de Mallorca, la única que enten el poble mallorquí, i així, a més, es complirien les prescripcions de Trento i les dels sínodes mallorquins i dels mateixos bisbes de Mallorca, *las cuales claman que la enseñanza del cathesismo se haga en lengua vernácula, por ser esta la más acomodada y proporcionada para la perfecta inteligencia de la cathólica fée; y siguiendo este precepto, diferentes preñados mandaron traducir cathesismos en lengua vulgar, en sus diócesis y lo propio hizo en la mallorquina Don Joseph Zepeda* (16).

Els canonges al respondre d'aquesta forma al bisbe foraster, se senten representants i coneixedors de l'església mallorquina, dient que el Capítol se haze la consideración de que en los ocho meses de la residencia de V.S. Ilma. en este obispado no la puede formar cabal de el estado del Reyno y capacidad de sus naturales para inclinarse a que generalmente se haga la enseñanza en un idioma que, mui lejos de instruir, perjudicaria la buena instrucción de los diocesanos, en lo que necesitan para el pasto espiritual, en cuyo concepto permitirá al Cabildo el que no conbenga con V.S. Ilma. de que cuantos hoyen y concurren a los sermones los entiendan perfectamente, pues asegura que son mui pocos los concurrentes que comprehenden bien la frase y sentido del castellano y en este concepto faltaria precisamente la enseñanza de la doctrina christiana necesaria para la crehencia de los Domingos y salvación de las almas (17).

A una exposició dirigida al rei, els canonges replantegen la situació dels qui tenen càrregos pastorals i no entenen la llengua del poble, contra tota pràctica de l'església i contra els seus costums, doncs uno de ellos desde los fundamentos de la Iglesia catholica y sucesivamente repetido por Concilios y Bulas Pontificias es que la enseñanza del cathesismo se haga a los pueblos en su lengua vulgar, hasta haverse tenido por conveniente que no pudiesen obtener beneficio de cura de almas quien no entendiese, o por lo menos aprendiesen o supiese hablar perfectamente y, a mas de haverlo prevenido con cuydado repetidas expresiones del Sagrado Concilio de Trento, queda igualmente establecido en diferentes sinodales de esta Diócesis (Consta del núm.4) y, a falta de todas las leyes escritas, la combenceria la natural que dicta deberse dar enseñanza con-

(14) Ibid. n.11.p.377.

(15) Ibid. n.5 ,p.371.

(16) Ibid. José de Zepeda fou bisbe de Mallorca entre el 1744 i el 1750.

(17) Ibid. n.5.p.370.

forme a la capacidad e inteligencia de los que se han de instruir (18).

La referència a la llei natural és un lloc clàssic dins el corrent que es remunta a Las Casas i sobre tot a Vitoria. Però al s.XVIII amb l'Il·lustració pren un lloc central. L'argumentació que apunta el Capítol recorda l'alta de la "Representació dels Diputats de les ciutats de Saragossa, València, Mallorca i Barcelona al Rei Carles III", de l'any 1760 (19).

Pensam que amb aquestes insinuacions, el plantejament de la qüestió de la llengua amplia el seu horitzó més enllà del que pugui ser un pur mitjà de comunicació, per ser presa com a patrimoni i ensems expressió natural d'un poble, amb el qual postula un reconeixement d'uns drets en quant a tal poble. El Consell de Castella mantenint-se en una orde que causa una violència al poble de Mallorca no pot ocultar que aquí hi ha un idioma natural i que qui "el polititza" no són els canonges mallorquins, sinó el mateix Consell, quan referint-se a les seves normes reiterades diu: *Sin embargo de esto, y retardando el Cabildo su execución ha pretendido que en la cathedral se prediquen las doctrinas en su idioma natural* (20).

La contradicció entre el paternalisme de la monarquia absoluta i el centralisme uniformador es prou evident, però no suficient perquè la política tingués un signe de dominació ben clar, com ho demonstra la submissió del Capítol catedralici, no sens tornar a posar de relleu quines eren les veritaderes intencions del Consell de Castella: *Extender el idioma castellano. Per la força, después del recibo de la carta de V.S. empezaron a predicarse las doctrinas en lengua castellana* (21).

Els contemporanis d'aquestes lluites han deixat comentaris prou significatius de l'antipatia amb que reberen les decisions madrilenyes imposades pel bisbe Juan Díaz de la Guerra. Fra Lluís de Vilafranca feu un extracte del noticiari escrit en *lengua del país*, pel ja citat G.Ferrer (22). El copista que n'extractà les notícies que li semblaven més interessants ens adalta la següent, referida al 2 de febrer de 1771: *Los canónigos por orden del Obispo resuelven se hagan las doctrinas en español: empezaron el domingo 5, las hace el Dor. Guillermo Escalas y ha sido una comedia* (23).

(18) *Ibid.* n.7.p.374. Veure un poc abans, p.373 *La extensión a todas las otras iglesias de la ciudad en el tiempo más importante de la quaresma, en que principalmente devia instruirse el pueblo en la práctica de las virtudes y abominación de los vicios, era dejar abandonado y sin pasto necesario un sin número de personas que no entendía otra lengua sino la vulgar y nativa de aquel Reyno, y aunque no fueron bastantes estas consideraciones a que el Reverendo Obispo mejorase su determinación juzgó el Cabildo haber cumplido de su parte por entonces y que podia disimular esperando de las resultas que facilitarían con el desengaño lo que no havia podido recabar con su persuasión.*

(19) Cf text català establert per E.MOREU-REY "El Memorial de greuges" de 1760, reproduït parcialment per F.CUCURULL Panoràmica del nacionalisme català, Paris 1975, ps.310-316.

(20) LLOMPART n.12, p.378.

(21) *Ibid.* n.13, p.379: *El Cavildo de esta Sta. Iglesia en el extraodrinario que se celebró dia 12 del mes de diziembre último (1778) leyó la resolución acordada por el Supremo Real Consejo para que en esta cathedral se prediquen en lengua castellana todas las doctrinas y sermones a fin de extender el idioma castellano conforme lo resuelto por S.M. en su Real Cédula de 23 del mes de junio de 1768... Solicito este cavildo de acreditar su zelo contribuyendo a que logren su devido efecto las justas intenciones de S.M. desde luego después del recibo de la carta de V.S. empezaron a predicarse las doctrinas en lengua castellana y continuarán a predicarse en esta Sta. Iglesia, assí esta especie de pláticas, como los demás sermones en el mismo idioma.*

Pel seu compte, el cronista Gillem Terrassa ha deixat , en mig de fortes invectives contre Díaz de la Guerra, un conegut comentari prou expressiu: *Mandó también que los sermones y doctrinas se hiciesen y explicasen en lengua española, lo que puso en práctica en las parroquias, aún las forenses y monasterios, logrando con esta novedad que muy pocos entendiesen los sermones, y especialmente los muchachos y muchachas no entendiesen palabra; medio diabólico y acertado para que la gente moza no entrase jamás en saber la ley de Dios* (24).

Si per un sector popular, segons el testimoni d'aquests clergues, les mesures de que parlam foren mal rebudes, uns altres ,formats per part de l'aristocràcia, militars i funcionaris, constituïen el públic adequat per escoltar els sermons en castellà, tipificats pel Capítol de la Seu com a sermons adients per a satisfer les vanitats clericals (25). El bisbe Díaz de la Guerra detectà un punt dèbil dels intel.lectuals mallorquins i és la seva complicitat amb les forces forasteres que intenten castellanitzar el país; el observà que els historiadors i altres escriptors produïen les seves obres en castellà; amb aquesta arma el bisbe lluità contre els canonges dient-los: *Ni la lengua general es exótica en esta capital después de siglos, quando este Reino ha estampado solo en ella quantas historias tiene i apenas ai mas de un libro en la que se llamó lengua vulgar* (26).

El complex de inferioritat dels estaments culturalitzats és aprofitat com a terra conquerida per allargar ,des d'ella, el domini castellà. Aquest és un preu que a la llarga ha de pagar tot el poble de Mallorca, és a dir, la permeabilitat i el caràcter acomodaticí se tornen contra ell, retallant-li a poc a poc el seu espai cultural i la seva identitat.

(22) Cf. més amunt n. 12.

(23) Ibid. Noticias históricas de Mallorca, vol. I full 144 v. i G. TERRASSA Anales del Reino de Mallorca. Siglo XVIII (Desde 1770 á agosto de 1777), Tomo VIII (còpia de 1883), fulls 34 v - 35 r. parla del desgavell d'unes processons a les quals al.lots i al.lotes per separata, anaven cantant *las oraciones en lengua española*, per orde del mateix Díaz de la Guerra. Afegiguem que aquest fet era contemporani d'un antilulisme ferotge, que ocasionà el trasllat del mateix bisbe, i que li feu prendre mesures persecutòries com les que esmentam a continuació; 1776; Setiembre 9; *El Obispo Guerra mandó á los Curas párrocos que á ningún Niño se pusiese el nombre de Ramon Llull so pensa de 25 libras*, i dia 28 del mateix mes: *Pide el Prelado á los canónigos le entreguen el libro de bautismos donde constaban los bautizados con el nombre de Ramon Llull, so pena de excomulgarles. (...)* Octubre 19. *El Obispo les manda que no pongan el nombre de Ramon Llull, so pena de excomunió*n. Aquestes notícies les hem preses del vol. Noticias históricas... citat al començament d'aquesta nota, i es troben quasi totes reproduïdes per CAMPANER Cronicon.... a la data corresponent.

(24) TERRASSA o.c. full 35 r i v.

(25) LLOMPART n.12, p.378 i Gaetà de MALLORCA Resumpta histórica y Coronologica de la Isla de Iviza, Palma, s.a., lic. reial de 1751, a full XII escriu: *En esta Real fuerza ó Castillo está el Alcazar de los Sres. Gobernadores, (...) Su Caserio se compone de ducientas Casas antiquisimas y distinguidas, buena parte de sus Familias procedidas de conocidos NObiliarios de todas partes de España, comprende novecientas personas de toas Classes, y Estados, Visten á la Española, y hablan con perfección su Idiona*. Pel que fa als soldats foraster ,en parla un poc l'Arxiduc Lluís Salvador Mallorca. Parte General (parte de la obra Las Baleares descritas por ^{la} palabra y el grabado, (trad. José SUREDA BLANES), Palma de M.1963, p.95.

(26) LLOMPART n.4.p.369.

Pel que fa als testimonis de catecismes impresos en català durant aquests anys posteriors a la Reial Cèdula hom ha de dir que la tasca editorial se'n ressentí. Fins a hores d'ara no n'hem trobat cap. En canvi prest apareixen catecismes castellans o en castellà, així el del bisbe de Calahorra, Pedro de Lepre el 1773 i pocs anys després la primera edició mallorquina de la traducció castellana del Grand Catéchisme Historique, Paris 1679 de Claude de Fleury (1640-1723), versió presentada amb el títol de *Catecismo Histórico o Compendio de la Historia Sagrada y de la Doctrina Christiana*, Palma 1777, les edicions del qual s'espargeixen durant tot el s.XIX, i n'hem comptat un total de 18, per suposat just a Mallorca (27).

D'altra banda, aquesta proliferació editorial no ens ha de sorprendre, pues el *Catecismo Histórico* de Fleury juntament amb el de Pintón, des de l'any 1771, s'havien convertit en un sucedani del que avui enomenam catecisme unificat, i això per obra del govern madrileny, les intencions del qual eren ben clares, quan a la Reial Cèdula de 11 de juliol d'aquest any prescriu; *mandamos que en las escuelas se enseñe además del pequeño y fundamental catecismo que señale el Ordinario de la Diócesis, por el Compendio Histórico de la Religión de Pintón (28), el Catecismo Histórico de Fleury y algún compendio de Historia propia de la Nación (29)*. Una nova Reial Cèdula de 22 de setembre de 1780 repeteix quasi textualment el que acabam de transcriure (30). La insolència ja no té cap pal·liatiu quan s'expressa de la forma següent: *fuera temeridad pensar que si educásemos a la generación de hoy no enseñándole los principios fundamentales de la religión en castellano, tendríamos mañana ciudadanos unidos por la fraternidad, amantes de la patria común y capaces de servirla y engrandecerla. Fuera también vana ilusión creer que la enseñanza de la Doctrina cristiana en lengua distinta al castellano no había de redundar forzosamente en lamentable desconocimiento de la lengua nacional, con grave daño de los altos intereses de la Patria (31)*.

(27) La primera edició d'aquest catecisme fou en dos volums de 268 i 456 ps. respectivament. Les següents reproduïxen solament la primera part del primer d'aquests vols., omittint les primeres 83 ps. dedicades a descriure els objectius de l'obra.

(28) José PINTÓN *Compendio histórico de la Religión, desde la Creación del Mundo hasta el estado presente de la Iglesia*, (Nueva ed.) Barcelona 1842, 2 vols: I VIII + 344 ps. ; II = 352 ps. Al vol. I p.V cita la Real Provisión de 11 de juliol de 1771 en que recomana aquest compendi.

(29) Text citat per B.SUREDA GARCIA o.c..p.30. De tota manera l'Arxiduc ens informa de la manera en que es donava la instrucció religiosa, tenint-hi més part els rectors i vicaris, per una banda i les famílies per l'altra, així com les "mestres" que ensenyaven a ca seva *Mallorca...* p.119; com és obvi, donada la coneixença migrada del castellà, el mateix autor ens diu que tant la predicació com el catecisme es feia en mallorquí, cf. ps. 95-97, si bé s'anava introduint el castellà. Aquí, com a la resta d'aquest treball, no entrem en una valoració dels continguts dels catecismes. Ll.Salvador afegeix a o.c.p.120 que la qualitat de l'ensenyament no era bona i sí molt memorística. SuredaGarcía, o.c. ps. cit. a nota 11 dóna més indicacions de la castellanització del poble, instrumentalitzant l'escola de catecisme. Respecte de les "mestres" de catecisme, al menys des del sínode de 1691 hi havia un control, cf. *Leges Synodales...* I, tit 20 c.III p.205 que observen: *Advertimus etiam et jubemus magistros puæorum, et magistras puellarum in Doctrina Christiana edocenda maxime operam esse nauaturos; ex rudimentis namque fidei aeterna salus pendet*.

(30) Text citat per J.MELIA *Informe...*, p.282.

(31) Text citat *Ibid.*, ps.290-291.

La quasi oficialitat, a la que tanta afecció han mostrat els governs de l'Estat espanyol, concedida al catecisme de Fleury, es recorda va dins la portada de les edicions, al menys des de 1842: *corregido de orden de la Junta Superior de Inspección de escuelas del Reino y mandado usar en todas ellas*.

Així, a la prohibició de l'ensenyament del catecisme en llengua catalana a Mallorca, hi correspon tota una política editorial en castellà, recolzada per l'estat, el qual per a la difusió dels *catecismos* trobà tota una xerxa escolar, i una normativa eclesiàstica sobre l'ensenyament catequístic que s'havia elaborat, sobre tot des de Trento, amb una legislació sindal durant més d'un segle. El que havia estat una intenció i una realització d'acostament al poble, amb la política de Carles IV (III), és precisament un dels mitjans més cobdiciats per a diluir la consciència col·lectiva i pròpia de Mallorca al servei d'una creació forastera com són *los altos intereses de la Patria*.

EL CATECISME DIOCESA DE MALLORCA, A PARTIR DEL BISBE BERNAT NADAL (1801).

Si a Trento una raó pastoral havia romput el conservadorisme que afavoria el llatí en detriment de l'ús de la llengua del poble, la mateixa raó, mantinguda a darreries del s.XVIII pels elements autòctons de l'església de Mallorca, s'esgrimeix ontra la política castellanitzadora del rei i del qui, amb contradicció amb el seu ministeri, aquí la representava, que era un bisbe foraster amb el recolzament dels sectors dominants de l'aristocràcia, militars i funcionaris. L'èxit d'aquesta lluita i resistència de la gran massa del poble de Mallorca, es manifestà al començament del s.XIX, ja l'any 1801 Bernat Nadal, bisbe de Mallorca entre 1795 i 1818, manà imprimir l'obra de més incidència dins la història de la catequesi a Mallorca, amb el títol de "Catecisme de la Doctrina Cristiana" que, durant més d'un segle i mig ha passat per les mans dels mallorquins, reben el nom popular de la Doctrina grossa, per a diferenciar-la del "Compendi" o Doctrina petita.

Del Catecisme n'hem registrat 18 edicions en català totsol, que cobreixen l'espai de 1801 fins a la darrera de 1937, per manament del bisbe Josep Miralles.

Hi hem d'afegir 13 edicions més, en les que el text català va conjunt, cara a cara, amb el castellà, modalitat introduïda pel bisbe Miquel Salvà, no sabem per quins motius precisos, a partir de l'any 1864 (32), aquest tipus d'edicions es perllonga fins a 1937 (33).

Del mateix catecisme se'n feu traducció castellana per manament del bisbe Cervera l'any 1899 i llavors 4 edicions més en temps del bisbe Miralles, entre 1936 i 1946.

(32) En realitat l'enumeració de les edicions arriba just fins a la 12^{ena}.; la causa d'això està en la repetició de la 8^{ena}. pels anys 1891 i 1896, repetició que, sembla, passà inadvertida als que preparaen l'edició 9^{ena}, per orde del bisbe Pere Joan Campins, com se desprèn de les lletres introductòries de la edició de 1905, p.6 i de la notícia de Mn. A.Ma.ALCOVER al BLIC 12(1921-1922)356, citat per Josep MASSOT I MUNTANER Església i Societat a Mallorca del segle XX, Barcelona 1977, ps.312-313.

(33) No hem trobat cap justificació d'aquesta opció pel bilingüisme. ¿Hi va influir la llarga estada del bisbe Salvà a Madrid, o els antecedents que hi havia al Principat?, vegeu-ne mostres a Marià AGUILO I FUSTER Catálogo de obras en lengua catalana impresas desde 1474 hasta 1860, Madrid 1927, ns.384-385. Caldria investigar si fou el mateix Salvà el que creà el catecisme unificat diocesà. Per les notícies que he trobat sembla que s'ha de deduir que sí.

Del mateix Nadal és el Compendi de la Doctrina Cristiana, del qual he trobat la primera edició enquadernada a continuació de la del Catecisme, a una de les dues edicions d'aquest de 1823. Segons els meus càlculs, aquesta "doctrina petita" assolí 15 edicions en català abans de que el bisbe Campins manàs fer una edició pròpia, però que a la pràctica no és tracta més que d'una revisió del Compendi del bisbe Nadal, ampliant alguns capítols i afegint-n'hi d'altres(34).

De la refundició, feta el 1899, se n'han fet 19 edicions, 5 de les quals corresponen als anys del franquisme més tancat, es a dir entre el 1937 i 1942(35). La darrera edició correspon al 1958, feta per orde del bisbe Jesús Enciso Viana, que féu constar expressament que no era altra cosa que una reimpressió de la 18^{ena}.

EL CONFLICTE ENTRE EL COMTE DE ROMANONES I EL BISBE CAMPINS PER RAO DEL CATECISME EN CATALA A MALLORCA.

El reial decret de 21 de novembre de 1902, publicat pel ministre de Instrucció pública, comte de Romanones, tornant presciure que l'ensenyament del catecisme es feu a tot arreu en castellà, trobà Mallorca més ben preparada que en ocasió de la Reial Cèdula de 1768. A principis de segle hi hagué una de les oportunitats més grans per a recobrar la personalitat col·lectiva a l'església de Mallorca, més per la influència dels homes de confiança del bisbe Campins, que per iniciativa d'ell mateix.

La resposta fou una carta del bisbe Campins, assessorat segurament per Mn. Antoni Ma. Alcover, en que demanava fòs retirada aquella orde, raonant els motius, que són prou convincents, i amb continguts que revelen una major consciència de lo que es jugava en darrer terme. Es diu clarament al president del govern de Madrid que *la lengua castellana no es la del pueblo*, de lo qual en treu dues conseqüències (36):

a) la ja tradicional: el castellà és una llengua que no és adient per a la comunicació normal a Mallorca, i per tant no és una llengua adequada per a donar el catecisme, el contingut del qual no pertany solament al camp dels purs coneixements i,

b) una conseqüència nova, respecte de la reacció contra la Reial Cèdula, és que es denuncia l'escola castellana a Mallorca, com a creadora d'una divisió dins les llars mallorquines, lloc normal de tot primer aprenentatge, en concret el de la llengua i el del catecisme. Es a dir, la carta de Campins insinua quines són les conseqüències de la diglòsia, avui més conegudes, i sobre tot sofertes pel poble mallorquí.

Aquesta postura que fa causa comú amb la identitat del poble, pel que fa al problema de la seva llengua, ingènuament cregué possible la pervivència normal del català dins l'illa de Mallorca, on, segons la mateixa carta, els seus habitants "escolten amb més fruïció la armoniosa llengua de Castella" (37).

(34) BOOM 39(1899)171-173 i a Mn. A. Ma. ALCOVER Vida del Rdm. i Illm. Sr. D. Pere Juan Campins i Barceló bisbe de Mallorca, Ciutat de Mallorca 1915, p. 25, on es dóna la mateixa impresió que al Boletín. Els punts ampliat són: amplexes referències al papa, mariologia, confessió, indulgències, pecats contra l'Esperit Sant, virtuts i vicis "la pregunta llarga", alguns d'aquests punts estan en consonància amb l'esperit de l'església de l'època.

EL CATECISME EN MALLORQUÍ PROHIBIT PER LA CENSURA DE LA DICTADURA DEL GRAL. FRANCO.

Francesc de Borja Moll ha deixat constància de la topada que tengué el bisbe Josep Miralles amb la censura de la dictadura del gral. Franco, ja instal·lada a Madrid, dins els primers anys 40. La causa fou la reedició dels Compendis del Catecisme, dels quals la censura aprovà l'edició de la traducció castellana, prohibint-ne simultàniament la de l'original català, ja tradicional a Mallorca. La resposta de Miralles fou: "¿I qui són ells per a prohibir-me el Catecisme?. Tiri endavant, i no es preocupi: jo responc de tot"(38).

Miralles seguia dins la tradició tridentina, tan arrelada a Mallorca, i l'expressà dins la dictadura del gral. Franco amb uns esquemes que responen a la mentalitat pròpia dels bisbes i teòlegs de l'època liberal, que considerava a l'església des del punt de vista de societat perfecta, independent de l'estat en els seus quefers. Tot i que l'orde polític ja era ben divers, Miralles tengué èxit(39).

Els antecedents teòrics de la línia jurídic-teològica de Miralles s'insinuen més clarament al Sínode que convocà i presidí l'any 1932. Però hem de confessar que la societat mallorquina presentava noves clivelles respecte de la seva identitat i integritat del patrimoni cultural propi, per obra de la progressiva castellanització dins els sectors més propensos a ella, i extenguent-se dins altres per obra d'una escolarització cada volta més generalitzada (40). Tot això fa recordar que és molt perillós mantenir materialment els principis de Trento, cosa, per altra banda, que ha de fer l'església. Però la seva aplicació no es pot fer de forma aïllada o abstracta, prescindint de la situació actual de la societat. En tal sentit el sínode de 1932 surt al camí dels sectors castellanoparlants, oferint noves oportunitats per a realitzar la catequesi amb la seva llengua (41), a més de continuar reimprimint el catecisme bilingüe (42).

La mateixa raó, la de catequitzar amb la llengua pròpia dels oients, condueix a prendre altres mesures que podrien impedir que el catecisme fós considerat com a simple medi de comunicació, que pot ésser instrumentalitzat per altres fins, com podia ésser l'aprenentatge de llengües estrangeres bandejant la llengua pròpia: *lingua materna neglecta* (40), puix la pregària no es mera formulació verbal, sinó que a través d'ella s'expressa la intimitat de la persona com és.

(35) Resulta sorprenent que J. PERARNAU i S. MISSER hagin escrit que "Després de la guerra civil de 1936-1939 (...) el primer catecisme en català publicat fou a València el 1955", vegeu GEC 4,753 a la veu Catecisme: Abans d'aquesta dada a Mallorca hi ha les edicions de Miralles i el Catecisme de la primera comunió Palma 1949, que esmentam més endavant.

(36) Vegeu el tractament d'aquest conflicte per un dels protagonistes, A. Ma. ALCOVER Vida del Rdm.... Pere Juan Campins..., ps 48-50 i més recentment a J. MASSOT I MUNTANER Església i societat... ps. 314-315. També comenta el real decret J. MELIA Informe..., ps. 291-292.

(37) BOOM 42(1902)377-378: Carta que dirigí al Excmo. Sr. Presidente del Consejo de Ministros, el Rdm. Sr. Obispo de esta Diócesis, protestando contra el Real Decreto del 21 de noviembre de 1902, sobre la enseñanza del Catecismo", Palma 2 de desembre de 1902. ALCOVER Vida..., publicà tot el text en traducció catalana a ps. 49-50, llevat de l'encapçalament i conclusió. MASSOT I MUNTANER l.c. suposa, amb prou versemblança que l'autor d'aquesta carta hauria estat el mateix ALCOVER.

(38) Francesc de B. MOLL Els altres quaranta anys, Palma de Mallorca 1975, ps. 69-70.

Totes aquestes referències fan més intel·ligibles les fregades amb la dictadura; però des d'aquest punt de vista la tasca editorial es de les més prolífiques, al menys en quant al número d'edicions en català; fins al moment no hem pogut saber el número d'exemplars per edició, a pesar de la bona disposició de l'editor en informar-nos. Durant aquests anys trobam l'edició del Catecisme en català sol, cosa que no succeia feia més de mig segle, i llavors també aquest text es troba a l'edició bilingüe de 1931 i 1937, que és la darrera d'aquest tipus. I pel que fa al Compendi, les edicions són les de 1931, 1933, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939, 1942 i 1947 (44).

LES DARRERES EDICIONS MALLORQUINES DEL CATECISME

Progressivament ens acostam als anys de més profunda i sistemàtica castellanització de Mallorca, i en concret hi ha factors nous dins la castellanització de l'església de Mallorca. Per una part hi trobam un bisbe valencià que utilitza el mallorquí com a darrera salva a l'acabar les grans concentracions, molt de moda. El seu successor fou un basc de la Rioja Arabesa, amb forta propensió castellanitzadora. Hi hem d'afegir la forta immigració de membres dels instituts religiosos: els que tenen la central fora de Mallorca, i els que des de Mallorca creixen fortament amb personal d'altres regions. El problema no és el de l'origen d'aquest personal, sinó, sobre tot, el que les comunitats religioses a Mallorca construeixen la seva convivència no en base al principi de l'adaptació al lloc, vàlid on seylla dins l'Església, sinó que aquí es fa l'excepció, creant-ne un de nou que es compon de la renúncia quasi espontània de part dels mallorquins, i de la mentalitat tenyida d'imperi de part dels forasters (descomptant algunes excepcions) (39). Aquest principi s'aplica generalment dins una societat on els funcionaris, militars, executius d'empreses etc. i un nombre cada volta més gros de peninsulars castellano parlants s'estableix dins ella. Damunt tota aquesta allau, l'ensenyament en castellà es torna omnipotent, i pren formes represives ja ben conegudes.

Tot i això encara el bisbe Joan Hervás feu editar un "Catecisme per la primera comunió" l'any 1949 (46); però ja no es fa cap plantejament

Per les dates en que hi hagué aquestes enganxades i per testimoni directe del mateix editor, Sr. Moll, la prohibició afectava a l'edició del Compendi en català.

(39) Una mostra del pensament de Miralles sobre el programa educatiu de l'estat liberal, es troba a Synodus Dioecesis Maioricensis (...) anno Domini 1932, Palma 1932, ps. 32-37.

(40) Ibid. ps. 10-12, 15, 19, 30. La p. 37 també, referint-se a l'ed. bilingüe.

(41) Ibid. p. 9.

(42) Al 1931 s'havia fet una edició. Però també Miralles, si exceptuam el bisbe Cervera, l'any 1899, és l'únic que ha fet edicions solament castellanes d'aquest catecisme, són quatre entre 1936 i 1946.

(43) Synodus dioecesis..., p. 37.

(44) Cf MASSOT I MUNTANER Església i societat..., ps. 325-327, amb reproducció d'alguns textos interessants. Però observau que la creació del Secretariat Catequístic diocesà, amb data 22 d'octubre de 1947, BOOM 87 (1947) 353-356, ni el pla del primer any presentat pel seu director Francesc Payeras. Ibid. ps. 422-424, fan cap plantejament de la llengua.

teòric de la situació ja més agreujada. I al Congrés Catequístic Diocesà de 1950, just hi ha una conclusió que mana que s'aprenquin les oracions en mallorquí i castellà (47).

En canvi, Enciso, al 1961, mentre mantén postures rígides respecte de l'ús del català a les publicacions de l'església, torna realista davant el poc avès dels infants mallorquins a l'hora de recitar les pregàries en castellà, acceptant la realitat de que s'havien d'expressar en mallorquí; d'altra banda ja anteriorment, quan hagué de fer un decret aclaratori sobre la obligatorietat del catecisme unificat, havia reconegut que la situació no era tan fàcil com prescure-ne el seu ús indiscriminat, i sembla que hi hagué mar grossa entre capellans i catequistes (48). Contemporàniament hagué de fer reeditar el Compendi, com ja he indicat (49).

Potser que a la nostra llista hi manquin edicions catalanes del catecisme a Mallorca; però una possible absència no seria més que una anècdota que no impediria veure la gran recessió en que dins aquest camp es troba la llengua del poble de Mallorca, tot i essent tant altes i clares les normes que estan de la seva banda. Però el problema, ja ho hem indicat, és molt més complexe i greu.

(45) cf J. AMENGUAL I BATLE L'Església nostra i les nostres monges, Lluç 57 (1977) 75-77.

(46) Resum, a voltes literal, -i això de forma intencionada, per motius pedagògics- del Compendi. Aquest resum consta de 16 planes.

(47) Congreso Catequístico Diocesano 1950, Palma de Mallorca. s.a. (1950). Tema I Conclusió 3, p. 13.

(48) BOOM 98 (1958) 9 : Decreto Aclaratorio, 30 diciembre 1957 : *Como aclaración a nuestro Decreto de 1 de octubre del pasado año (llegiu "presente año")*, en el que declaráramos obligatorio en nuestra Diócesis el nuevo texto de Catecismo de la Doctrina Cristiana, y teniend- en cuenta lo que en nuestra Visita Pastoral vamos observando, declaramos: 1.- Que el nuevo texto de Catecismos sólo ha sido implantado "ad experimentum". 2.- Que mientras no determinemos otra cosa, el Catecismo mallorquín será enseñado con el mismo texto usado hasta ahora, sin ~~alter~~ sus fórmulas de oración. 3.- Que con ocasión del retiro general del mes de enero, todos los Srs. Párrocos y Economos quedan convocados a una reunión, en la que se tratará de los siguientes puntos: a) Impresiones sobre el nuevo texto del Catecismo. b) ¿Conviene hacer una versión mallorquina del mismo?... Jesús. Obispo de Mallorca". La confusió de dates es deu a que es publica i redactà ja dins l'any 1958, creant un error fàcilment subsanable.

(49) Cf la nota que publicà el BOOM 98 (1958) 77: "En cumplimiento de la resolución tomada en la reunión catequística habida en el último Retiro General, se ha hecho la reedición en mallorquín del "Compendi de la Doctrina Cristiana". La veu dels responsables més directes de la catequesis encara expressa la realitat mallorquina.

EL TEXT UNIFICAT PER A LES DIOCESIS DE L'ESTAT ESPANYOL

Ja hem donat compte de que el catecisme unificat tingué serioses dificultats, tot i que fou repetidament anhelat, no sabem si de forma provocada, o real. Al decret aclaratori de 30 de desembre de 1957 es preguntava si era convenient fer una traducció "mallorquina" del que apareixia com a *Catecismo Nacional* (50). La primera resposta a aquesta pregunta sorprenent fou la de reeditar el Compendi en català. De tota manera, la traducció del text unificat vingué l'any 1962 amb el títol de "Catecisme de la Doctrina Cristiana. Oracions". Precedeix el text una carta pastoral del bisbe Enciso, en la qual revela que es feu càrreg de la situació real dels infants mallorquins respecte de l'ús del castellà a l'hora d'expressar-se espontàniament, i repeteix arguments ja adduïts pel bisbe Campins sobre les conseqüències que pot tenir dins les llars el fet de que els infants aprenguin les oracions en castellà, mentre els pares segueixen resant en mallorquí (51).

Aquesta traducció es gairebé un cas únic, segons les informacions que fins ara hem pogut recollir. El text unificat havia estat repetidament anhelat (52), però els avantatges ben prest semblaren problemàtics, tant pel que fa al contingut, com per la perillositat de renunciar a la pròpia llengua -observau que el bisbe Enciso preguntà sobre la conveniència de la seva traducció- i, sobre tot, ha transferit la responsabilitat editorial catequística a Madrid, després de segles d'activitat a Mallorca i per mallorquins. De fet, les traduccions no s'han seguit. Tampoc es mantén l'esquema catequístic en forma memoritzadora.

LA SITUACIO DELS DARRERS ANYS

No tornarem a descriure la situació actual. Bastarà oferir algunes pinzellades, que hom creu, són bastant aproximades a la realitat;

1.- Hem de començar per ampliar el panoràma, notant que els ensenyants, en gran proporció, han sortit de les fornades d'alumnes ha molt castellanitzades per l'escola i pels mitjans de comunicació; per tal motiu la resistència a la castellanització han minvat. De fet avui "és feina" haver d'utilitzar un exte en català, tant amb adaptacions mallorquines, com no, puis això és qüestió visceral o de pretextes. Afegiguem que hi ha bon número de catequistes provinents de llocs de parla castellana.

2.- Els infants tenen dificultats per a llegir català, que gairebé no han vist escrit mai, i ignoren el perquè de la seva situació. Han après a llegir amb mètodes pensats per infants castellans, etc.

3.- Anant més directament al camp del material catequètic, no n'hem estudiat la seva proveniència. Però em consta per experiència que del que ve del Principat, hom prefereix l'edició castellana del mateix text. La producció mallorquina dispersa no garanteix de cap manera que és faci en català.

(50) Cf el text a BOOM 98(1958)9, reproduït a la nota 48.

(51) Vegeu el text de la pastoral a "Catecisme de la Doctrina Cristiana. Oracions." (autoritzat per la Comissió Episcopal d'Ensenyança). Secretariat Catequístic Diocesà, Palma de Mallorca 1962, p. s3-5 i BOOM 102(1962)22-23, i reproduït per MASSOTI MUNTANER Església i societat..., ps. 328-330.

(52) Cf. Congreso Catequístico Diocesano, 1950, p. 14. Tema I, concl. 5; Esperando y